

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENT-KIR ARASI NÜFUS HAREKETLİLİKLERİ VE
SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KONUT
TİPOLOJİSİNE DAİR ÇÖZÜMLEMELER: ERZURUM
OVA KÖYLERİ ÖRNEĞİ

Çağatay ÇOMAKLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Kasım, 2025

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENT- KIR ARASI NÜFUS HAREKETLİLİKLERİ VE
SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KONUT
TİPOLOJİSİNE DAİR ÇÖZÜMLEMELER: ERZURUM OVA
KÖYLERİ ÖRNEĞİ**

Çağatay ÇOMAKLI tarafından hazırlanan tez çalışması 20.11.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Aslı SUNGUR, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Begüm BAYRAKTAROĞLU, Üye
Yeditepe Üniversitesi

Danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan ‘‘Kent- Kır Arası Nüfus Hareketlilikleri ve Sosyal Sürdürülebilirlik Bağlamında Konut Tipolojisine Dair Çözömler: Erzurum Ova Köyleri Örneğı’’ başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğör kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Çağatay ÇOMAKLI

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim sürecimde, ders döneminden tez teslim sürecine kadar bütün süreçlerde sınırsız anlayışı ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim, akademik ve mesleki tecrübelerinden fazlasıyla yararlandığım değerli danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU'na;

Hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen anneme, babama, kardeşlerime ve tüm sevdiklerime;

Sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Çağatay ÇOMAKLI

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
TABLO LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiv
1 GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti.....	1
1.2 Tezin Amacı.....	2
1.3 Hipotez.....	3
1.4 Kapsam ve Yöntem.....	3
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1 Kent ve Kır Kavramları.....	6
2.1.1 Kent ve Kır Arasındaki Sınırlar.....	8
2.1.2 Kent ve Kır Kavramlarının Mekânsal Karşılıkları.....	8
2.2 Vernaküler Mimari ve Kırsalda Konut Kavramları.....	9
2.2.1 Vernaküler Mimarinin Tasarım Stratejileri.....	11
2.2.2 Ulusal ve Uluslararası Örnekler.....	13
2.3 Sosyal Sürdürülebilirlik Kavramları.....	18
2.3.1 Sosyal Sürdürülebilirlik ve Mimari Mekân İlişkisi.....	20
2.3.2 Sosyal Sürdürülebilirlik ve Kırsallık İlişkileri.....	21
2.4 Nüfus Hareketlilikleri Kavramları.....	23
2.4.1 Kent- Kır Arası İki Yönlü Nüfus Hareketlilikleri.....	24
2.4.2 Nüfus Hareketliliklerinin Ölçekler Arası Durumu.....	24

3 ERZURUM KENTİ VE ERZURUM OVASINA DAİR İNCELEME	27
3.1.1 Kentin Konumu ve Tarihsel Süreci.....	27
3.1.2 Kentin Sosyo-Ekonomik Profili.....	28
3.1.3 Kentin Genel Mimari Kimliği ve Mekânsal Niteliği.....	30
3.1.4 Kentteki Konutların Genel Mimari Kimliği.....	31
3.2 Erzurum'da Kent- Kır İlişkileri.....	34
3.2.1 Kentin Gelişim Yönü ve Kırsal Bağlantıları.....	34
3.2.2 Erzurum Kenti ve Kırsalı Arasındaki Nüfus Hareketlilikleri.....	35
3.3 Erzurum Ovası ve Ova Köyleri.....	37
3.3.1 Erzurum'da Ovalar.....	37
3.3.2 Erzurum Kenti İle Ova Etkileşimi.....	39
3.3.3 Erzurum Ova Köylerine Genel Bakış.....	40
3.3.4 Ova Köylerinin Genel Mimari Kimliği.....	43
3.3.5 Ova Köylerindeki Konutların Mimari Kimliği.....	46
4 ALAN ÇALIŞMASI	52
4.1 Çalışma Alanına Dair Teknik Gözlemler ve Tespitler.....	52
4.2 Görüşme Formlarının Sonuçlarının Analizi.....	67
4.3 Alan Çalışması Verilerinden Konut Tipolojisine Dair Çözümler ve Öneriler	82
5 SONUÇ	85
KAYNAKÇA	88
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	92

KISALTMA LİSTESİ

KUDAKA	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Serhat Akbay evi	14
Şekil 2.2 Serhat Akbay evi inşa süreci	15
Şekil 2.3 Baan Tita evi	16
Şekil 2.4 Baan Tita evi inşa süreci	16
Şekil 2.5 Sürdürülebilir kalkınma ve sosyal sürdürülebilirlik	19
Şekil 3.1 Kentin eğitim profili	29
Şekil 3.2 Geleneksel Erzurum evi	33
Şekil 3.3 Erzurum’da ovalar	38
Şekil 3.4 Lambert planı	39
Şekil 3.5 Erzurum kent merkezi ve ova köyleri	41
Şekil 3.6 2023 yılı ova köylerindeki hayvan sayıları	42
Şekil 3.7 2023 yılında ova köylerinde mazot desteği alan işletme sayıları	42
Şekil 3.8 Köylerdeki tipoloji değişiminin silüetteki karşılığı	43
Şekil 3.9 Hobi bahçeleri/evleri yerleşimlerinden birinin görünümü	44
Şekil 3.10 Hobi bahçeleri/evleri yerleşimlerinden hava fotoğrafı	44
Şekil 3.11 Hobi bahçeleri/evleri ve tarım arazileri hava fotoğrafı	45
Şekil 3.12 Köy içerisindeki samanlık yapılarının görünümü	46
Şekil 3.13 Köy içerisinde tamamlanmayan apartman tipi yapı örneği	47
Şekil 3.14 Köy içerisinden apartman tipi yapı örneği	48
Şekil 3.15 Köy içerisinden farklı tipolojide yapıların birlikteliği	49
Şekil 3.16 Köy içerisindeki konut ve ahır yapılarının görünümü	50
Şekil 4.1 Görüşmelerin yapıldığı köylerin konumları	53
Şekil 4.2 Umudum köyü hava fotoğrafı	54
Şekil 4.3 Umudum köyü yapı- yeşil alan dokusu diyagramı	54
Şekil 4.4 Umudum köyünden kısmı vaziyet görünümü	55
Şekil 4.5 Yapılar arası geçişler diyagramı	55
Şekil 4.6 Umudum köyünde silüet görüntüsü	56
Şekil 4.7 Köy silüetindeki çeşitlilik diyagramı	56

Şekil 4.8	Çayırca köyünden drone görüntüsü.....	57
Şekil 4.9	Konutlar ve çeperlerinin dokusu diyagramı	57
Şekil 4.10	Çayırca köyünden kısmi vaziyet drone görüntüsü	58
Şekil 4.11	Komşu yapıların etkileşim noktaları diyagramı	58
Şekil 4.12	Çayırca köyünden ovaya bakan drone görüntüsü.....	59
Şekil 4.13	Çayırca köyü ile hobi bahçeleri ilişkisi diyagramı	59
Şekil 4.14	Arıbahçe köyü drone görüntüsü	60
Şekil 4.15	Köy çeperlerindeki değişim diyagramı	60
Şekil 4.16	Arıbahçe köyü kısmi drone görüntüsü	61
Şekil 4.17	Arıbahçe köyünde potansiyel ara mekânlar diyagramı	61
Şekil 4.18	Altınbulak köyü drone görüntüsü.....	62
Şekil 4.19	Altınbulak köyünde fonksiyonel dağılım	62
Şekil 4.20	Altınbulak köyünden kısmi vaziyet drone görüntüsü.....	63
Şekil 4.21	Altınbulak köyünde geleneksel yapı kümeleri diyagramı	63
Şekil 4.22	Geleneksel konut tipolojisi planı	64
Şekil 4.23	Geleneksel konut tipolojisi kısa kesit	64
Şekil 4.24	Geleneksel konut tipolojisi uzun kesit.....	64
Şekil 4.25	Geleneksel konutların üç boyutlu görünümü	65
Şekil 4.26	Geleneksel konutların üç boyutlu görünümü	65
Şekil 4.27	Apartman tipolojisindeki yapıların plan görünümü	66
Şekil 4.28	Apartman tipolojisindeki yapıların kesit görünümü.....	66
Şekil 4.29	Görüşme formu başlangıç ve bilgilendirme metin görseli	68
Şekil 4.30	Görüşülen kişilerin cinsiyet dağılım grafiği	68
Şekil 4.31	Görüşülen kişilerin yaş dağılım grafiği	69
Şekil 4.32	Görüşülen kişilerin eğitim durumu dağılım grafiği.....	69
Şekil 4.33	Görüşülen kişilerin gelirlerinin dağılım grafiği.....	69
Şekil 4.34	Görüşülen kişilerin köyde ikâmet süreleri dağılım grafiği.....	70
Şekil 4.35	Görüşülen kişilerin hane nüfusu dağılım grafiği	70
Şekil 4.36	Görüşülen kişilerin evlerinin mülkiyet durumu dağılım grafiği	71
Şekil 4.37	Görüşülen kişilerin şehir merkezinde konut sahibi olma durumu dağılım grafiği	71
Şekil 4.38	Görüşülen kişilerin yılın kaç ayı köyde ikâmet ettiğine dair grafik	72
Şekil 4.39	Görüşülen kişilerin köy dışı ikâmetin konumunun dağılım grafiği	72
Şekil 4.40	Görüşülen kişilerin haftalık hareketliliklerinin dağılımı grafiği	73
Şekil 4.41	Görüşülen kişilerin kent merkezine gitme sebepleri dağılım grafiği ...	73

Şekil 4.42 Görüşülen kişilerin köylerdeki taleplerinin dağılımı grafiği.....	74
Şekil 4.43 Görüşülen kişilerin köy yaşamında görülen eksikliklerin dağılımı grafiği	74
Şekil 4.44 Görüşmelere göre köylerdeki konut kaynaklı sorunların sebebinin dağılımı grafiği.....	75
Şekil 4.45 Görüşmelerde ova köylerindeki değişime verilen tepkinin grafiği	76
Şekil 4.46 Görüşme sonuçlarına göre değişimden memnun olanların nedenlerinin dağılım grafiği.....	76
Şekil 4.47 Görüşme sonuçlarına göre değişimden memnuniyet durumu grafiği ..	77
Şekil 4.48 Görüşme sonuçlarına göre hobi evlerine dair düşüncelerin dağılım grafiği.....	78
Şekil 4.49 Görüşme sonuçlarına göre hobi evlerinden memnuniyet grafiği	78
Şekil 4.50 Görüşülen kişilerin konutlardaki beklentilerinin dağılımı grafiği.....	79
Şekil 4.51 Görüşülen kişilerin konutlarında en çok vakit geçirdikleri mekânların dağılım grafiği.....	80
Şekil 4.52 Görüşülen kişilerin konutlarında değişiklik talep ettikleri mekânların dağılım grafiği.....	80
Şekil 4.53 Görüşme sonuçlarına göre konut-ahır ilişkiselliğine dair beklentilerin dağılım grafiği.....	81
Şekil 4.54 Görüşülen kişilerin konutların yenilenme süreçlerinde aktör tercihi dağılım grafiği.....	81
Şekil 4.55 Toki köy evleri örnek projesi	83
Şekil 4.56 Konut temelli planlama şema önerisi	84
Şekil 5.1 Öneri süreç şeması.....	87

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Kent ve kır ayrımları.....	7
Tablo 2.2 Vernaküler tasarım stratejileri	11
Tablo 2.3 Örnek yapıların ortak alt başlıkları	17
Tablo 5.1 Sosyal sürdürülebilirlik, mekânsal karşılıkları ve sosyal etkileri	86

Kent- Kır Arası Nüfus Hareketlilikleri ve Sosyal Sürdürülebilirlik Bağlamında Konut Tipolojisine Dair Çözümler: Erzurum Ova Köyleri Örneği

Çağatay ÇOMAKLI

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Son yıllarda Türkiye’de kent ve kır arasındaki nüfus hareketlilikleri, sadece demografik değil, aynı zamanda mekânsal ve toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle pandemi süreciyle hızlanan kente alternatif yaşam arayışları ve kent- kır arasındaki mevsimsel nüfus hareketlilikleri kırsalda konutun sadece barınma fonksiyonu değil, yaşam biçimini şekillendiren bir unsur olarak yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Bazı durumlarda ise bu nüfus hareketlilikleri kalıcı birer yer değiştirme değil dönemsel ikâmet etme biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, kent-kır arasındaki dönemsel nüfus hareketlerinin kırsalda konut tasarımı üzerindeki etkilerini sosyal sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde incelemeyi ve bu incelemelere göre konut tasarımı ve dönüşümü süreçlerine dair çözümler yapmayı amaçlamaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik kavramı, son yıllarda sürdürülebilirlik literatüründe önemli alt başlıklarından biri olarak öne çıkmakta ve konut üretiminde mekânsal adalet, toplumsal katılım, aidiyet hissi ve topluluk yapısının güçlendirilmesi gibi unsurları

içermektedir. Ancak kırsal alanlarda bu kavram, çoğunlukla ekonomik sürdürülebilirlik söylemlerinin gölgesinde kalmakta ve toplumsal boyut yeterince dikkate alınmamaktadır. Kırsal konutun, yerel malzeme ve üretim teknikleriyle doğrudan ilişkili olması durumu, onu sadece bir fiziksel yapı değil; aynı zamanda kültürel bir taşıyıcı ve topluluk belleğinin mekânsal karşılığı haline getirir. Ancak Türkiye’de yaşanan nüfus hareketliliği, kırsal alandaki konut üretimini ve mimari karakteri önemli ölçüde dönüştürmektedir. Özellikle büyükşehirlerden kırsal bölgelere yönelen bireysel yerleşim pratikleri, çoğu zaman yerel mimariyle uyumsuz, kent estetiğini referans alan yapılar üretmekte; bu durum hem fiziksel doku hem de sosyal yapı açısından sürdürülebilirlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bir diğer yandan kırdan kente göç nedeniyle boşalan köyler, son yıllarda tersine göç, ikinci konut yatırımları ve mevsimsel kullanımlar yoluyla yeniden dolmaya başlamış; bu durum kırsal mekânda kullanıcı profillerinde önemli bir değişim yaratmıştır. Bu geçici ve çok yönlü hareketlilik, kırsalda üretilen yeni konut tipolojilerinin, yerel dokudan kopuk, kent estetiğiyle uyumlu ancak sosyal bağlamdan uzak yapıların var olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Erzurum ili Yakutiye ilçesine bağlı 44 adet köy/mahalle yerleşimi mercek altına alınmış ve bunlardan 5 tanesinde daha detaylı olmak üzere farklı yöntemlerle alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu köylerde ikâmet eden sakinlerle, nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme metodu çerçevesinde dijital görüşme formları aracılığıyla yapılan görüşmeler ve belgeleme çalışmaları neticesinde buradaki konut kullanıcılarının gördükleri sorunlar, potansiyeller ve beklentiler özellikle konut ölçeğinde tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, kırsalda konut tasarımı ve dönüşümü süreçlerinde nüfus hareketliliği kavramının, kırsal yaşamın sürdürülebilirliğini etkileyen sosyo-mekânsal bir parametre olarak ele alınması ve mimari tasarım süreçlerinin bu çok katmanlı bağlamı ve kırsalda sosyal sürdürülebilirliği gözeterek katılımcı tasarım stratejileriyle yeniden düşünülmesi gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konut tipolojisi, sosyal sürdürülebilirlik, kent ve kır kavramları, nüfus hareketlilikleri, vernaküler mimari

ABSTRACT

Urban-Rural Population Mobilities and Housing Typology Analysis in the Context of Social Sustainability: The Case of Erzurum Plain Village

Çağatay ÇOMAKLI

Department of Architecture

Master of Science

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

In recent years, population movements between urban and rural areas in Turkey have brought about not only demographic but also spatial and social transformations. In particular, the search for alternative life options to the city, which has accelerated with the pandemic process, and seasonal population movements between urban and rural areas have brought housing back to the agenda as not only a sheltering function but also an element that shapes lifestyles. In some cases, these population movements appear not as permanent displacements but as periodic forms of residence. This study aims to examine the effects of these periodic population movements between urban and rural areas on rural housing design within the framework of the concept of social sustainability and to analyze these studies on the processes of housing design and transformation. The concept of social sustainability has stood out as one of the important subheadings of the sustainability literature in recent years and includes elements such as spatial justice, social participation, sense of belonging and strengthening of the community structure in housing production. However, in rural areas, this concept is often overshadowed by discourses of economic sustainability and the social dimension is not sufficiently taken into account. The fact that rural housing is directly related to

local materials and production techniques makes it not just a physical structure; It also becomes a cultural carrier and the spatial equivalent of community memory. However, the population mobility experienced in Turkey significantly transforms the housing production and architectural character in rural areas. In particular, individual settlement practices directed from metropolitan cities to rural areas often produce structures that are incompatible with local architecture and refer to urban aesthetics; this situation brings with it sustainability problems in terms of both physical texture and social structure. On the other hand, villages emptied due to migration from rural to urban areas have started to re-fill in recent years through reverse migration, second home investments and seasonal uses; this situation has created a significant change in user profiles in rural areas. This temporary and multi-faceted mobility causes new housing typologies produced in rural areas to exist, structures that are disconnected from the local texture, compatible with urban aesthetics but distant from the social context. In this context, 44 village/neighborhood settlements affiliated to Yakutiye district of Erzurum province were examined and field studies were carried out in 5 of them with different methods in more detail. As a result of interviews and documentation studies conducted with residents residing in these villages through digital interview forms, the problems, potentials and expectations of the housing users here have been identified, especially at the housing scale. As a result, it is argued that the concept of population mobility should be considered as a socio-spatial parameter affecting the sustainability of rural life in the processes of housing design and transformation in rural areas, and that architectural design processes should be rethought with participatory design strategies, considering this multi-layered context and social sustainability in rural areas.

Keywords: Housing typology, social sustainability, urban and rural concepts, population movements, vernacular architecture

1.1 Literatür Özeti

Tez çalışmasında, kent ve kır kavramları, sosyal sürdürülebilirlik ve nüfus hareketlilikleri gibi kavramların farklı disiplinler tarafından tanımlanma biçimleri ve kurulan ilişkisellikler ulusal ve uluslararası literatürde incelenmiştir. YÖK Tez Merkezi üzerinden yapılan taramalarda bu konularla ilişkili hazırlanan tezlere ulaşılmıştır fakat; sosyal sürdürülebilirlik ile nüfus hareketlilikleri kavramlarıyla ilişkilenen ve konut tipolojisine yoğunlaşarak bu kavramları bir arada sunup ilişkiler kuran akademik çalışma bulunmamıştır. Diğer taraftan; Scopus, Google Scholar, ScienceDirect, Academia.Edu gibi platformlar ve ulusal, uluslararası dergilerde yapılan taramalar yalnızca mimarlık alt disiplinlerinde değil sosyal bilimler alt başlıkları altında da taranmıştır. Disiplinler arası yürütülen literatür çalışmalarından elde edilen veriler şunu göstermektedir ki, kent ve kır kavramları iki ayrı uç gibi görünen kavramlar olsalar da zaman içinde birbirleri içerisine geçen, sınırları bulanıklaşan iki komşu kavram haline gelmişlerdir. Bunun en büyük etkenlerinden birisi kent ve kır arasındaki sınırların bulanıklaşmasıyla birlikte insan hareketlerinin bu iki alan arasında günlük, dönemlik ve mevsimlik periyotlarda gerçekleşmesidir. Buradan hareketle kent kırı kentleştirmekte, kır ise kentin içerisine kendi dinamiklerini sızdırmaktadır. Bu durum sürdürülebilirliğin 20.yy'dan itibaren konuşulan alt başlığı olan sosyal sürdürülebilirlik kavramına odaklanmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Yine farklı disiplinlerde bu konuya dair yapılan literatür taramalarında elde edilen bilgiler ve şemalar ışığında alanda yapılan bölgesel bazlı saptamaların örtüştüğü görülmüştür. Erzurum kenti özelinde yapılan literatür taramaları ise kentteki akademisyenlerin çalışmaları yoğunlukta olmak üzere, farklı disiplinlerde hazırlanan makale ve tez çalışmaları incelenerek

kentin dinamikleri ve kent-kır, Erzurum Ovası, geleneksel konutlar, nüfus hareketlilikleri gibi konularda derinlikli bir çerçeve çizilmiştir. Yine bu çalışmalarda saptanan sonuçların da tez çalışması kapsamında üretilen kavramsallıklar, alan çalışmaları ve çözümlenmeleriyle örtüştüğü görülmüştür.

1.2 Tezin Amacı

Bu tezin amacı, kent ve kır arasındaki nüfus hareketliliklerinin kırsalın dönüşümünü sosyal sürdürülebilirlik çerçevesinde ele almak ve bu ilişkilerin konut tipolojisine etkilerini Erzurum Ovası köyleri özelinde yapılan alan çalışmalarıyla birlikte ortaya koymak ve literatür taramalarından çıkarılan sonuçlar, sosyal sürdürülebilirliği destekleyen kullanıcı beklentileri ve vernaküler konut tasarımı başlıkları üçgeninde çalışma alanındaki konut tasarımlarına dair çözümlenmeler yapmaktır.

Bu çalışmada, bahsi geçen hareketliliklerinin kırsaldaki konutun değişimine yol açmasının bir sorunsallık olarak ele alınma amacı, kent ve kır arasındaki nüfus hareketliliklerinin farklı biçimsel ve dönemsel durumlarının tezin çalışma alanı olan Erzurum Ovası köylerindeki karşılıklarının ve sonuçlarının kırsal mimari ve konut mimarisi özelinde geliştiğini ortaya koymak ve gerekli çözümlenmeleri sunmaktır.

Bu bağlamda alanın Erzurum kent merkezine olan ulaşımın kolay ve mesafenin kısa olmasının getirdiği avantajların nüfusun farklı nedenlerle kent ve kır arasında hareket etmesine sebep olduğu görülmektedir. Bu hareketlilikler, kırsal ve bir ölçüde kentin sosyo- ekonomik durumu için önem arz etmekle beraber kırsaldaki mimari dokunun özellikle konut dokusunun değişimine sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Bu değişimler; geleneksel konut malzemesi, diğer alt işlevlerle olan mekân ilişkileri, yapı boyutları ve gabarileri gibi bağlamlardaki olumsuz değişimler olarak ifade edilebilir.

Bir diğer amaç olarak; bahsi geçen hareketlilikler sonucu oluşan olumsuz değişimlerin, köylerde yaşayan sakinlerin beklentileri ve yaşam pratikleri arasındaki bağlar neticesinde sakinlerle yapılacak görüşmeler ve alan çalışmaları ile katılımcı tasarım anlayışıyla ve hiyerarşik bir metodolojiyle nasıl çözümlenebileceğini yerel yönetimler, kurumlar, sakinler ve kullanıcılar arasında tartışmaya açmaktır.

Katılımcı süreçlerin yalnızca sorunun çözümü noktasında fikir almaktan öte, sorunun kendisinin tespit süreçlerinde de köy sakinlerinin yer alması gerekliliği düşünülmele birlikte bu bağlamda sakinlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde; kent merkezi ve kişilerin yaşadıkları köyler arasındaki hareketlilikler, yaşadıkları konutlarda gördükleri sorunsallıklar, diğer yapı birimleriyle kurulan mekânsal ilişkiler ve geleneksel yapı yapma biçimleriyle mevcuttaki eklemlenmelerle ortaya çıkan konutlar ve yeniden inşa edilen konutlar arasındaki farklılıkların tespiti ve yaşam pratiğine etkileri gibi hususlarda sorular sorulup, görüşmeler yapılması değerli bulunmuştur. Buradan hareketle, katılımcı süreçlerin kırsalın sosyo- mekânsal sürdürülebilirliğinin sağlanması amacına yönelik bir yöntem izlenmesi amaçlanmaktadır.

1.3 Hipotez

Tez çalışması, kent ve kır arasındaki nüfus hareketliliklerinin yerel ölçekte yansımalarını ele alarak bu hareketliliklerin sebep ve sonuçlarının kırsaldaki konut tipolojileri üzerinde kayda değer bir etki yarattığını savunmaktadır. Literatür taramaları ve alandaki sakinlerle yapılan görüşmeler, teknik gözlemler ve belgeleme çalışmaları da bu saptamayı destekler niteliktedir.

Kent-kır arasındaki hareketliliklerin, geleneksel konut ve konutun kırsalda ilişkisellik kurduğu diğer ahır, samanlık, ambar gibi birimlerle bellekteki ilişkileri kuramamasının ve kentli alışkanlıklarıyla birlikte kentteki yapı inşa etme biçimlerinin de kırsala taşınması sonucu kırsaldaki dengenin bozulduğu savunulmaktadır. Nitelikli bir yaklaşım ile mevcut doku izlerinin kullanıcı beklentileriyle örtüştüğü noktada geleneksel konuttan ve ilişkilerinden alınan referanslarla kullanıcı katılımlı bir tasarım anlayışıyla yeniden üretilecek ya/ ya da dönüştürülecek kırsal konut yerleşkelerinin kırsalın sosyal sürdürülebilirliğine de katkı sunacağı savunulmaktadır.

1.4 Kapsam ve Yöntem

Çalışmanın kapsamını ölçekler arası bir sistematikte, araştırma sorununun referans aldığı kent- kır kavramları ve bu alanlar arasındaki nüfus hareketlilikleriyle nasıl sebep- sonuç ilişkileri kurduğunu anlayabilmek adına küresel ölçek, Türkiye ölçeği

ve Erzurum kenti ölçeği olmak üzere üç ana grupta çeşitli okumalar ve incelemeler yapılmıştır. Bu bağlamda;

Küreselleşmeyle birlikte göç hareketleri de ulusal sınırları aşarak çok yönlü bir hâle gelmiş; bu durum özellikle yeni kırsallıklar kavramının doğmasına neden olmuştur. Bu kavram, kıyın artık yalnızca tarım değil, çok işlevli ve çok kültürlü bir mekân olarak yeniden tanımlandığı süreç şeklinde tarif edilir. Kentten kıra olan eğilim, özellikle Avrupa’da doğa temelli yaşam arayışı, dijital göçebelik ve ikinci konut politikaları ile desteklenmektedir. Kent ve kıy, artık sabit kategoriler değil, karşılıklı dönüşen alanlar olarak yeniden şekillenmektedir. Bu dönüşüm, kırsal bölgelerde modern yapılaşmaların, karışık programlı mekânların ve doğa-turizm-eğitim-temelli yapıların gelişmesine neden olmuştur. Mimarlık disiplini içinde bu durum, esnek programlama ve yerle uyumlu tasarım ilkeleriyle ilişkilendirilir.

Türkiye’de 1950’lerden itibaren hızla artan iç göç hareketi, büyük şehirlerde plansız kentsel yayılmaya neden olmuş; diğer yandan kıyda mekânsal terk ve yaşlılaşma süreci başlamıştır. Bu durum, kırsalda mekânsal boşluklar, atıl yapılar ve topluluk çözümleri yaratmıştır. Tersine göçün yeni bir kırsal konut tipolojisi yarattığı ve kırsal yerleşimlerin “yarı-kentli” özellikler kazandığı belirtilir. Bu yeni tipolojiler, kırsalda ikinci konutlar, melez yapı kullanımları (konut+ atölye, konut+ turizm işlevi) ve açık alan düzenlemeleri olarak somutlaşmaktadır.

Erzurum özelinde, kent ve çevresindeki ova köyleri arasında tarihsel olarak kurulan fonksiyonel ve mekânsal ilişki, günümüzde nüfus hareketliliği nedeniyle ciddi bir dönüşüm sürecindedir. Ova köylerinden merkeze göç, konut formunu yalnızca Erzurum’da değil, kırsal çevresinde de dönüştürmüştür. Kırsalda; konutlar, ahır ve samanlıkla birlikte tek bir üretim çekirdeği oluştururken, yeni tip konutlar daha bireysel, üretimden kopuk ve modern malzemeye dayalı yapılara evrilmektedir (Gültekin, 2019). Kentte; göçle gelen nüfusun yerleştiği alanlarda gecekondu benzeri yapılaşma görülmekte, bu durum mekânsal eşitsizlikleri pekiştirmektedir. Evliya Çelebi’nin Seyahatname’sinde bahsedildiği üzere; Erzurum’da kırsal konutlar, kış koşulları nedeniyle yaşam ve üretimi iç içe kurgulayan bir yapı geleneği sunar; bu gelenek, günümüzde parçalı bir mimari dile dönüşmektedir. Kırsal yerleşimlerde görülen “yatay-içe dönük” planlama anlayışı, günümüz tersine göç konutlarında “dışa açılan ve yarı-kentsel” mekânlara bırakmıştır.

Çalışmanın kapsamının belirlenmesi ve alan çalışmasının çerçevesinin çizilmesiyle birlikte, araştırma yöntemi ve metodolojisine katılımcı süreçlerin çalışma konusuyla yakından ilişki kurması üzerinden karar verilmiştir. Bu bağlamda;

Çalışma üç ana başlık üzerinden kurgulanmıştır. İlk olarak, kent ve kır kavramları, vernaküler mimari, sosyal sürdürülebilirlik ve nüfus hareketlilikleri kavramları alt başlıklarıyla birlikte taranıp kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Ardından tezin çalışma alanını oluşturan Erzurum kentine dair genel çerçeve çizildikten sonra Erzurum Ovası ve köylerine dair sosyo-mekânsal incelemeler ve konut tipolojisine dair çalışmalar literatür taramalarıyla birlikte aktarılmıştır. Üçüncü olarak, tezin alan çalışmasını oluşturan ve nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemini uygulamak üzere dijital görüşme formu oluşturularak köy yerleşimlerinde sakinlerle birlikte görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Önceden hazırlanmış 25 adet soru, 5 farklı köyden 50 kişiye sorularak cevaplar dijital olarak kayıt altına alınmıştır. Bu bağlamda kişilere sorulacak olan sorular, konuya dair ulusal ve uluslararası literatürün taranması ile alandaki tespitler, çizimler, fotoğraflamalar, çeşitli kurumlardan alınan ekonomik faaliyetlerin devamlılığına yönelik sayısal veriler ve yerel belediyelerin köylerde yaptıkları çalışmaların bütüncül bir okuması sonucu ortaya çıkmıştır.

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Kent ve Kır Kavramları

Kent ve kır, mimarlık disiplini açısından yalnızca farklı yerleşme türlerini değil; toplumsal örgütlenme biçimlerini, mekân üretim pratiklerini ve yapıyı çevreyi oluşturan temel paradigmaları temsil eder. Bu bağlamda kent, altyapı yoğunluğu, işlevsel ayrışma, dikey yapılaşma ve çeşitli sosyo-kültürel kodları bünyesinde barındıran bir yapıyı çevre biçimi olarak tanımlanır. Kevin Lynch, kentlerin bireylerin zihinsel imgeleriyle örtüşen, biçimsel ve işlevsel karmaşıklığı yüksek bir sistemle oluştuğunu vurgular (Lynch, 1981).

Henri Lefebvre'nin "mekânın üretimi" kuramı, kent mekânının yalnızca fiziksel bir yer değil, toplumsal ilişkilerin, ekonomik güçlerin ve politik süreçlerin bir ürünü olduğunu ortaya koyar (Lefebvre,1974). Bu nedenle mimarlık bağlamında kent, sabit bir mekânsal biçim olmaktan öte, değişken ve çok katmanlı bir üretim sürecidir.

Kır ise daha çok düşük yoğunluklu, doğaya yakın ve tarım, hayvancılık temelli üretim biçimleriyle şekillenen bir yerleşme modeli olarak tanımlanır. Paul Oliver'ın kırsal mimari üzerine çalışmaları, kır yerleşimlerini "yerel bilgi, iklim koşulları ve malzeme olanaklarıyla biçimlenen anonim yapı kümeleri" olarak nitelendirir (Oliver, 1997). Türkiye kırsalında bu yerleşmeler; avlulu konutlar, ahır-konut bütünleşmesi, doğal taş gibi yerel malzemelerle örülmüş yaşam alanlarıyla tanımlanır (Eruzun, 2006).

Kent ve kır geleneksel olarak karşıt mekânsal kategoriler gibi sunulsa da, çağdaş mekân kuramları bu ikiliği karşılıklı bağımlılık, geçişkenlik ve dönüşüm üzerinden yeniden tanımlar. Manuel Castells, mekânların "akışlar mekânı" ve "yerlerin

mekânı” olarak ikiye ayrıldığı, kırsal ve kentsel alanların da bu akışlar içinde sürekli yeniden yapılandığını belirtir (Castells, 1996).

Özellikle göç, ulaşım, bilgi teknolojileri ve tüketim alışkanlıkları gibi faktörler, kentsel yaşama ait kodların kır mekânına, kırsal üretim biçimlerinin ise kente taşınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, kırsal alanların sadece “kente bağlı periferiler” değil; kendi iç dinamikleri olan ve giderek kentsel işlevlerle eklemlenen melez alanlar olduğu görülmektedir (Woods, 2011).

Türkiye örneğinde, metropol yakınındaki köylerin hızla yapılaşarak kentle bütünleşmesi, kırsal dokuların kentsel morfolojiye dahil olması bu ilişkinin tipik örnekleridir. Ayrıca, kırsal alanlarda ikinci konut (yazlık), agro-turizm gibi yeni kullanımlar, kırsal kimliği kentle eklemlenen hibrit yaşam biçimlerinin habercisidir (Keleş, 2020).

Tablo 2.1 Kent ve kır ayrımları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Özellik	Kent Mekânı	Kırsal Mekân
Yapı Yoğunluğu	Yüksek	Düşük
Yapı Tipolojisi	Apartman, karma kullanım, dikey bloklar	Tek katlı ev, ahır-konut birlikteliği
Yol ve Dolaşım	Planlı grid / arterler	Organik yollar, doğal izler
Malzeme Kullanımı	Betonarme, çelik	Taş, kerpiç, ahşap
Kamusal Alan Kullanımı	Planlı, sınırlı, donatılı	Geçirgen, çok işlevli, sosyo-kültürel odaklı
Mekânsal Gelişim	Plan kararlarına bağlı	Üretim pratiğine ve topografyaya bağlı

Tablo 2.1’de, kent ve kır mekânları arasındaki farklılıklar literatür okumalarından çıkan sonuçlar çerçevesinde belli başlıklar altında toplanmıştır.

2.1.1 Kent ve Kır Arasındaki Sınırlar

Kent ve kır arasındaki sınırların geleneksel tanımlarının artık geçerliliğini yitirdiği, disiplinlerarası literatürde sıkça vurgulanmaktadır. Rural-urban continuum (kentsel-kırsal süreklilik) kavramı, bu geçişin sabit bir çizgi olmadığını, aksine zamanla değişen, yerel bağlamlara göre şekillenen geçirgen bir alan olduğunu ortaya koyar(Woods, 2011).

Bu bağlamda mimarlık disiplini, sabit kent ve kır tanımlarından ziyade, aradaki üçüncü mekânları odağa alan esnek ve hibrit tasarım yaklaşımlarını geliştirmeye yönelmiştir. Bu alanlarda üretim-tüketim pratikleri, konut tipolojileri, açık alan kullanımı ve topluluk yaşamı hem kentsel hem kırsal kodları içeren melez mekânlar üretmektedir.

Günümüzde kent ve kır arasındaki sınırlar sabit olmaktan çıkmış, yer yer geçirgen, yer yer çatışmalı alanlara dönüşmüştür. Bu bağlamda literatürde sıklıkla kullanılan “peri-urban”, yani kente yakın kırsal geçiş alanları kavramı, bu sınır belirsizliğini anlamlandırmak için önemli bir çerçeve sunar. Bu alanlar, hem kentsel yayılmanın mekânsal etkilerini hem de kırsal yapının dönüşümünü bir arada taşır (Douglas, 2006).

Fanfani, “kentsel-kırsal süreklilik” (rural-urban continuum) kavramını geliştirerek, bu alanların sabit tanımlardan çok, bağlama göre değişen ilişkisel uzamlar olduğunu ifade eder (Fanfani, 2022).

Özellikle mimarlık ve planlama disiplinleri, bu geçiş alanlarında hem doğayla bütünleşik hem de altyapıyla uyumlu entegre mekânsal çözümler geliştirmek zorundadır. Türkiye’de plansız büyüme, kırsal toprakların imara açılması, altyapı eksiklikleri gibi sorunlar peri-urban alanlarda en yoğun şekilde yaşanmakta, bu da kent-kır sınırlarının sadece mekânsal değil, aynı zamanda sosyal ve ekolojik olarak da kırılğan hâle gelmesine neden olmaktadır.

2.1.2 Kent ve Kır Kavramlarının Mekânsal Karşılıkları

Kent ve kır, yalnızca sosyo- ekonomik ya da yönetsel kategoriler olarak değil; mimarlık ve planlama disiplini açısından da özgün mekânsal karşılıkları olan iki temel yerleşim biçimi olarak ele alınmalıdır. Bu iki kavramın mekânsal düzlemdeki karşılıkları, yerleşim yoğunluğu, yapı tipolojisi, ulaşım ağı, kamusal-özel alan

kullanımı, sosyal etkileşim biçimleri ve doğayla kurulan ilişkiler bakımından belirgin farklılıklar gösterir.

Kent, işlevsel olarak ayrılmış yapılarla tanımlanır; konut, ticaret, sanayi, eğitim, kültür gibi işlevler belirli bölgelerde kümelenmiş, modüler ve sistematik bir yapı organizasyonu oluşturulmuştur. Lynch'in, kent imgeleri üzerine yaptığı analizde kentler; okunabilirlik, biçim ve kullanıcı deneyimi kavramlarıyla açıklanır. Ona göre iyi biçimlenmiş bir kentsel çevre, kullanıcıya yönünü ve aidiyet duygusunu verir (Lynch, 1981).

Kent mekânlarında yapılaşma yoğunlukla dikey yoğunlaşmaya dayanır. Yüksek yapılar, çok katlı konut blokları ve karma kullanım projeleri bu tipolojinin temel bileşenidir. Ulaşım altyapısı (toplu taşıma hatları, arterler) kentsel mekânı keskin biçimde düzenler. Kamusal alanlar (meydanlar, parklar, kültürel merkezler) planlamayla belirlenmiş, kullanıcı davranışları da büyük ölçüde bu örgütlenmeye uymak durumundadır.

Kırsal yerleşimlerde mekân, organik biçimde gelişir. Yerleşim dokusu yoğunlukla topoğrafyaya, iklime ve yerel üretim biçimlerine göre şekillenir. Paul Oliver'ın tanımıyla: "Kırsal yapılaşma, anonim ama kolektif bilgiyle biçimlenir; doğayla çatışmak yerine onunla uyumlanır (Oliver, 1997)

Yapı tipolojileri genellikle tek katlı ya da iki katlıdır; konutlarla üretim alanları (ahır, ambar, samanlık vb.) iç içe planlanır. Bu da kırsalda mekânın işlevsel çokluğunu ortaya koyar. Örneğin; Erzurum Ovası'ndaki geleneksel köylerde, konut ve ahırların bitişik veya alt-üst ilişkisiyle tasarlanması, hem ısı yalıtımı hem de üretim kolaylığı açısından iklime ve yaşama uyumlu bir mimari örnektir (Çelebi, 17. yy).

Kamusal-özel alan ayrımı kırsalda geçirendir. Sokak bir uzantı değil, çoğu zaman evin devamı gibi çalışır. Çocuk oyunları, komşuluk ilişkileri ve gündelik üretim pratikleri kamusal mekâna doğal bir yayılma gösterir (Eruzun, 2006).

2.2 Vernaküler Mimari ve Kırsalda Konut Kavramları

Vernaküler mimari, en yalın tanımıyla, belirli bir toplumun tarihsel süreçte geliştirdiği, yerel malzeme, iklim ve kültürel gereksinimlerle şekillenen yapı üretme biçimidir. Paul Oliver, bu kavramı halkın mimarisi olarak niteler ve şu şekilde

tanımlar: “Vernaküler mimarlık, herhangi bir mimar ya da uzman desteği olmaksızın, toplumun kendi bilgi birikimi, gelenekleri ve çevresel olanaklarıyla inşa ettiği yapı yapma biçimidir” (Oliver, 1997).

Bu yapı türü, hem kültürel hem de çevresel sürdürülebilirliği bünyesinde barındırır. Vernaküler mimariyi “insan davranışlarının mekânsal karşılığı” olarak değerlendirilir ve bu yapıları biçimlendiren başlıca etkenlerin iklim, gelenek ve toplumsal normlar olduğunu vurgular. Vernaküler yapı formu, mimarın değil, kullanıcıların oluşturduğu; yaşam biçiminin mekânsal ifadesidir (Rapoport, 1969).

Vernaküler mimari, yerel malzemeler, iklim koşulları, kültürel alışkanlıklar ve toplumsal örgütlenmeler doğrultusunda gelişmiş, büyük ölçüde anonim bilgiye dayalı yapılaşma biçimlerini ifade eder. Oliver’e göre vernaküler mimari, tasarımcıdan ziyade kullanıcı topluluğu tarafından geliştirilen, nesiller boyu aktarılan ve doğrudan yerel ihtiyaçlara yanıt veren bir yapı kültürüdür.

Türkiye özelinde vernaküler mimari; taş, ahşap, kerpiç gibi yerel malzemelerle yapılan ve çoğu zaman üretimle iç içe planlanan kırsal konutlarla örneklenmektedir. Uğur Tanyeli, Anadolu’daki vernaküler yapıları değerlendirirken bu mimarinin anonim ustalığın ürünleri olduğunu ve mimarlık tarihinin merkezinden çok, kıyısında yer alan ama tarihsel sürekliliğe sahip bilgi sistemleri olduğunu belirtir (Tanyeli, 2012).

Kırsalda konut kavramı, sadece barınma işleviyle sınırlı olmayan; aynı zamanda üretim, depolama ve toplumsal dayanışma gibi işlevlerle örülü bir yapılar bütünüdür. Bu tip konutlar, genellikle konut-ambar-ahır üçlemesi üzerinden şekillenmiş olup, mekânsal ekonomi, çok işlevlilik ve çevresel uyum gibi ilkeleri ön planda tutar. Cengiz Eruzun’a göre, Türkiye’deki kırsal konutlar şu özelliklerle tanımlanabilir: “Kırsal yerleşmelerde konut, üretimin merkezidir; yapıların düzenlenişi, kullanıcıların gündelik yaşam pratiklerine ve üretim organizasyonuna göre şekillenir” (Eruzun, 2006).

Bu tür konutlarda yapı malzemesi çoğunlukla bölgeye özgüdür. Örneğin, Erzurum Ovası’ndaki geleneksel kırsal konutlarda bazalt taş; İç Anadolu’da kerpiç; Karadeniz’de ise ahşap ön plandadır. Yapı teknikleri ise çoğu zaman doğal afetlere ve iklimsel zorluklara karşı geliştirilmiştir (Özdemir, 2018). Uluslararası bağlamda da benzer örnekler görülür. İngiltere kırsalında inşa edilen çiftlik evlerinin

toplumsal statü, üretim biçimi ve doğal çevreye göre biçimlendiğini ve bu yapıların bölgesel kimliği temsil ettiği belirtilir (Brunskill, 2000).

2.2.1 Vernaküler Mimarinin Tasarım Stratejileri

Vernaküler mimarinin tasarım stratejileri gruplandırılarak beş ana başlık altında toplanabilir. Bunlar; mekânsal bağlamsallık, yerel malzeme ve yapım tekniği, pasif iklimlendirme, katılımcı ve esnek mekân ile son olarak kültürel sürekliliktir.

Tablo 2.2 Vernaküler tasarım stratejileri (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Strateji	İçerik ve Özellik
Mekânsal Bağlamsallık	Yerel iklim, topografya, kültür ve çevresel koşullarla derin entegrasyon
Yerel Malzeme & Teknik	Bölgeye özgü malzemelerle düşük karbonlu, ekolojik yapılar
Pasif İklim Dizaynı	Doğal havalandırma, termal kütle ve güneş kontrolü gibi enerji verimli çözümler
Katılımcı ve Esnek Mekân	Kullanıcı odaklı, dönüştürülebilir ve sosyal sürece dahil mimari
Kimlik & Sürdürülebilirlik	Kültürel süreklilikle çevre uyumunu birleştiren bağlamsal yapı

Tablo 2.2’de, vernaküler mimarideki tasarım stratejileri beş ana başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklara detaylı olarak bakıldığında;

- Mekânsal Bağlamsallık:

Vernaküler mimari, her şeyden önce “yer” ile derin bir bağ kurar. Bu bağ, yapının hem topografya, iklim, güneş, rüzgâr gibi coğrafi unsurlarla ilişkisinde hem de yerel toplumsal pratiklere dair çerçevede şekillenir. Paul Oliver, vernaküler mimariyi “kültürel olarak gömülü ve bağlamsal olarak özelleşmiş” bir üretim biçimi olarak tanımlar. Bu strateji, sadece coğrafi koşullara değil, aynı zamanda sosyo-kültürel belleğe de doğrudan referans verir. Mimarlıkta “bağlam tasarımı” olarak bilinen bu

yaklaşım, özellikle kırsal yerleşimlerde topografya, rüzgâr yönü, güneşlenme ve ulaşım yolları gibi doğal etkenlerle bütünleşik çözümler üretir.

- Malzeme ve Yapım Teknikleri:

Vernaküler yapılar, yerel olarak temin edilebilir malzemelerle (kerpiç, taş, ahşap, bambu gibi) inşa edilir. Bu strateji hem karbon ayak izini düşürür hem doğal izolasyon sağlar. Örneğin, Endonezya’da bambu ve taşın ustaca kullanımı, hafif ve dayanıklı yapılar sunar. Aynı şekilde, Hindistan’ın kath kuni tekniği, ahşap ve taş katmanlarının çiviye gerek kalmadan kenetlenme sistemiyle bir araya geldiği iklime ve depreme dirençli bir yapı stratejisidir. Anadolu’nun doğusundaki taş evlerde ise duvar kalınlığı 60–80 cm’yi bulurken, bu durum kışın ısı yalıtımı ve dayanıklılık açısından avantaj sağlar. Geleneksel teknikler, modern yapı sistemlerinden farklı olarak, yerel ustalığın ve uzun dönemli deneyimin ürünüdür.

Vernaküler mimaride yerel malzeme kullanımı, bir zorunluluk değil, yapının çevresiyle uyumunu sağlayan bir strateji olarak görülür. Yerel malzemenin sadece bulunabilirlik açısından değil, aynı zamanda toplumsal değerler, semboller ve işlevsel uyum bakımından da belirleyici olduğu vurgulanır.

- Pasif İklimlendirme Müdahaleleri:

Vernaküler mimarideki yapılar, pasif iklimlendirme stratejilerini doğal olarak içeren yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneş yönelimi, doğal havalandırma, termal kütle kullanımı gibi ilkeler, çağdaş sürdürülebilir mimarlıkta teorik olarak geliştirilen pek çok yaklaşımın vernaküler mimaride uygulamalı olarak karşılığı bulunur. Örnek olarak, Mısır’da kerpiçle yapılan geleneksel evlerin rüzgâr kuleleri ile serinletildiğini ve bu sistemin günümüzde enerji etkin tasarım için model teşkil ettiği gösterilebilir (Fathy, 1986). Çin’in Hubei bölgesindeki tahıl ambarlarında ise “çift kabuklu duvar” teknikleri sıcaklık düzenlemesinde aktif kullanılmıştır. Yapının iç sıcaklığı aktif sistem kullanılmadan 25 °C’nin altına çekilebilmiştir. Benzer çerçevede, yerel bir örnek olarak Anadolu’da kışın soğuğa karşı tandır evi ile ısınma, yazın ise kalın duvarlı, gölgeli avlu yapıları gibi çözümler, iklimle uzlaşan mimari olarak kabul edilir (Eruzun, 2006).

- Mekânsal Esneklik ve Kullanıcı Odaklılık:

Vernaküler mimaride mekânların tek işlevli değil, dönüşebilir olması temel ilkelerden biridir. Odalar hem yemek, hem yatak, hem de misafir ağırlama işlevi

görebilir. Bu çok işlevlilik, modüler olmayan ama uyarlanabilir plan anlayışının ürünüdür. Mimarlık kuramcısı Bernard Rudofsky'in ifadesiyle bu yapı türleri, görünüşte plansız ama içsel bir düzene sahip mimarilerdir (Rudofsky, 1964).

Ayrıca, yapıların kullanıcı tarafından üretilmiş olması, onları daha kapsayıcı ve ihtiyaç temelli tasarımlara dönüştürür. Bu strateji, günümüzde “katılımcı tasarım” ve “tasarımda sosyallik” gibi yaklaşımların da öncüsü sayılabilir. Örneğin, Burkina Faso'daki Gando İlkokulu, mimari sürece köy sakinlerinin doğrudan katılımıyla hayata geçirilmiş; uzman olmayan kullanıcıların bilgi üretimine dayanmıştır. Bu katılım, mimari bir ürün kadar sosyal direncin mimarisi sayılabilir.

- **Kültürel Süreklilik:**

Tasarım sadece işlevsel değil, aynı zamanda ritüel, gelenek, mahremiyet ve sosyal organizasyon gibi unsurlarla da ilişkilidir. İslam coğrafyasındaki evlerin iç avlulu olması, pencere açıklıklarının dışa kapalı yapılması gibi özellikler; hem iklimsel hem de kültürel kodların yapıya yansımalarıdır. Bu durum, mimarlıkta toplumsal davranışların mekâna yansımaları bağlamında değerlendirilir. Rapoport'un kavramsallaştırdığı “kültürel determinizm” yaklaşımı, bu tür yapıların biçimini sadece iklim ve malzemenin değil, sosyal yapıların da biçimlendirdiğini savunur.

2.2.2 Ulusal ve Uluslararası Örnekler

Bu bölümde, vernaküler mimari tasarım anlayışı perspektifinde ele alınan biri ulusal diğeri uluslararası olmak üzere iki proje incelenerek tasarım girdileri ve buldukları bağlam ile kurdukları ilişkiler üzerinden kırsalda konut ve vernaküler mimari kavramlarına projeler üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda ulusal ölçekte incelenecek olan örnek İzmir'in Urla ilçesinde bulunan tasarımcısı Serhat Akbay kendisi için tasarladığı Serhat Akbay Evi'dir. Uluslararası ölçekten incelenecek olan örnek ise, Taylan'da Yangnar Studio tarafından tasarlanan Baan Tita Evi projesidir.

- **Serhat Akbay Evi**

2000 yılında İzmir'in Urla ilçesinde mimar Serhat Akbay'ın kendi kullanımı için tasarlayıp uyguladığı konut projesi, bulunduğu kırsal çevreye uyum prensibi ve özellikle özgün inşa yöntemiyle dikkate değer olup, tamamen ahşap malzemedan yapılmış karkas yapıdır. Yapının tamamı ahşap malzemedan ve karkas bir yapıdır.

3,63 metre genişliğinde, 2,24 metre yüksekliğinde, 17,65 metre uzunluğundadır. Bu yapı 7 adet modülden oluşmaktadır.

Yapı, birkaç noktadan toprağa basmakla yetinen bir haldedir. Kuzey-güney cephelerinde kullanılan sabit camlar, kış güneşinden maksimum derecede faydalanmayı sağlamakla beraber üzerinde konumlandırılan havalandırma kapakları ise yaz mevsimindeki hakim rüzgarları yapının içerisine alıyor. Mimar yapıyı anlatırken şu ifadeyi kullanmıştır: “Ev, sakınmalı duruşu ve konumlandırılışı ile içinde yer aldığı coğrafyayı, kararlılıkla kavıyor.”

Mimar, yapının bütün süreçlerinde yer alarak çeşitli müdahalelerde bulunuyor. Bulunduğu coğrafyanın içine sızan haliyle yapı, kırsal doku içerisindeki konut yapım pratiği açısından yapıldığı dönem itibarıyla referans yapı olmuştur. Hâlen mimar tarafından ofis ve ev olarak iki işlevli olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2.1 Serhat Akbay evi (URL 1)

Şekil 2.1’de, mimarın kendi evi ve ofisi için tasarladığı konutun bulunduğu doğal çevreyle ilişkisi görülmektedir.

Şekil 2.2 Serhat Akbay evi inşa süreci (URL 1)

Şekil 2.2’de görüldüğü gibi, mimar kendi evinin tasarım sürecinde aktif olarak yer almaktadır.

- Baan Tita Evi

Yapı, 2021 yılında Yangnar Studio tarafından tasarlanıp uygulanmış, kırsalda kendini yerel yapım yöntemleriyle var eden vernaküler mimari örneği bir konut projesidir.

Yangnar Studio, projelerini yerel mimarlık metodolojisi ile tasarlayan ve inşa eden bir grup mimardan oluşan bir ofistir. Kuzey Tayland'daki yerli ve yöresel mimaride geçmişe saygıyla; geleneksel zanaatkarlık becerilerinden, yerel inşaat tekniklerinden, her malzemenin doğasından ve sınırlı kaynaklardan kaynaklanan ustalıktan yararlanan, yer ve uygulamanın derinlemesine değerlendirilmesiyle geliştirilmiştir. Bu ev, en alt kısımdan başlayarak 3 ana kata ayrılmıştır. İnsanların kolayca yaklaşabileceği ve aile ile evin ortasındaki bağlantılı balkon "Chan" arasında belirli bir düzeyde etkileşimi koruyabilecekleri kabul alanı ana geçiş alanıdır. İkinci kat, balkondan yükseltile ve mutfak alanına bağlanan "Thurn" alanının üst platformudur. Son en üst kat ise yaşamın en mahrem alanı olan yatak odası ve çalışma alanıdır. Evde, hem güneş hem de yağmura izin veren bir boşluk bırakılarak ahşap zemin ile birleştirmek için merkezi bir bağlantı alanına taşınmıştır ve mekân değişikliğini fazla hissetmeden ulaşamayacak kadar yüksek bir kotta yerleştirilmiştir. Bu evde, her mimari eylemin pratik bir nedeni vardır ki, mimaride yerel bilgeliğin en etkili versiyonunun nasıl kullanılacağı öz, evin işlevinin düzenlenmesi, güneşin yönü, rüzgâr gibi temel şeyler için alınmıştır. Tasarımcıların

ifadesiyle: “Evin yaşam tarzına gerçekten uyum sağlayabilecek bir mimari yaratmak için bilgelik ve zanaatkar tekniklerin basitliğini bir araya getiriyor.”

Şekil 2.3 Baan Tita evi (URL 2)

Şekil 2.3’de, Yangnar Studio tarafından tasarlanan konutun ön cephesi ve önündeki yeşil alanıyla olan ilişkisi görülmektedir.

Şekil 2.4 Baan Tita evi inşa süreci (URL 2)

Şekil 2.4’de Baan Tita evinin yerel inşa yöntemleri ve yerel çalışanlar aracılığıyla devam ettirilen inşa süreci görülmektedir.

Tablo 2.3 Örnek yapıların ortak alt başlıkları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Alt Başlıklar	Baan Tita Evi	Serhat Akbay Bağ Evi
Kırsal yaşam ve üretimle ilişki	Kırsal tarım arazisinde, evi üretim ve depolama işlevleriyle birlikte kurgular.	Bağların ortasında, konutu bağcılık ve şarap üretimiyle iç içe konumlandırır.
Sosyal sürdürülebilirlik	Yerel ustalarla kurduğu süreklilik, yerel bilgi ve zanaatin yaşamasını destekler.	Mimarın köyde uzun süreli yaşamı, köylülerin mimariyi algılayışını dönüştürür.
Katılımcı tasarım anlayışı	Kullanıcı-mimar ve yerel ustalar tasarım ve yapım sürecinde birlikte karar verir.	Mimar işveren ve uygulayıcı rolleri üstlenir, ustalarla birlikte sahada üretir.
Vernaküler / geleneksel mimariyle bağ	Yükseltilmiş ahşap iskelet ve balkonlar, bölgenin geleneksel ev tipolojisine referans verir.	Ahşap karkas ve köy evi ölçeği, Ege kırsalının geleneksel diliyle devamlılık kurar.
İklimsel ve mekânsal duyarlılık	Güneş, rüzgâr ve yağmur yönlerine göre kurgulanmış, iç-dış eşiklere dayalı açık bir mekân örgütü sunar.	Kuzey-güney açıklıkları ve yerden kaldırılmış kütleyle iklime uyumlu, hafif bir yapı oluşturur.

Tablo 2.3’de görüldüğü üzere, ulusal ve uluslararası ölçekte incelenen örneklerin beş ana başlık altında incelenmiştir.

2.3 Sosyal Sürdürülebilirlik Kavramları

Sürdürülebilirlik, uzun yıllar boyunca çevresel ve ekonomik boyutlarıyla tartışılmış olsa da; özellikle 21. yüzyılda sosyal sürdürülebilirlik kavramı, mimarlık ve şehircilik disiplinlerinde giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Sosyal sürdürülebilirlik; bireylerin yaşam kalitesini, sosyal eşitliği, katılımı ve kültürel sürekliliği merkeze alan, mekânın toplumsal boyutunu önceleyen bir sürdürülebilirlik anlayışını ifade eder. Mimarlık açısından sosyal sürdürülebilirlik, yalnızca yapıların çevreye duyarlılığıyla değil; toplumun farklı kesimlerinin mekâna erişimi, kullanım hakkı ve temsil imkânı ile ilgilidir. Bu bağlamda, mekânsal adalet, kültürel süreklilik, kapsayıcı tasarım, kamusal alanın niteliği ve toplumsal dayanışmayı destekleyici mekânlar gibi bileşenler ön plana çıkar.

Sosyal sürdürülebilirlik, Dempsey'in çalışmasında şu şekilde tanımlanır: "Kentsel düzlemde sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin topluluk aidiyetini, sosyal ağlarını, güvenlik algısını ve yaşam kalitesini sürdürülebilir biçimde destekleyen mekânsal ve toplumsal stratejilerin bütünüdür" (Dempsey, 2011). Bu çalışmada kentsel düzlemde sosyal sürdürülebilirlik kavramı dört ana unsurla ele alınır: Eşit erişim, topluluğun sürdürülebilirliği, aidiyet hissi ve yaşam kalitesi. Bu yaklaşım, sürdürülebilirlik tanımının çevresel ve ekonomik boyutlarla sınırlı olmadığını; sosyal boyutun ise birey ve toplum ölçeğinde en az diğerleri kadar kritik olduğunu vurgular. Bahsi geçen dört ana unsur alt başlıklarda incelendiğinde;

- Mekânsal Adalet ve Erişilebilirlik

Mekânsal adalet kavramını geliştirirken, mekânın yalnızca fiziksel bir düzen değil, aynı zamanda iktidar ilişkilerini barındıran bir temsil alanı olduğu savunulur. Buna göre mimarlıkta sosyal sürdürülebilirlik; farklı gelir ve sosyal sınıfların konuta, kamu hizmetlerine ve sosyal donatı alanlarına adil erişimini kapsar (Harvey, 1996).

- Kültürel Süreklilik

Kültürün sürekli dönüşüm içinde olduğunu belirtirken, mimari üretimin de bu dönüşümün taşıyıcısı olduğuna dikkat çeker. Bu nedenle, sosyal sürdürülebilirlik açısından mimarlık; yerel kimliği gözetken, kolektif belleği mekânda yaşatan tasarımlar üretmek zorundadır. Özellikle kırsal alanlarda ve kültürel miras bölgelerinde, bu ilke yapı ölçeğinden kentsel tasarım ölçeğine kadar uygulanabilir (Hall,1997).

- Toplumsal Katılım ve Kapsayıcılık

Sosyal sürdürülebilirliğin bir diğer önemli bileşeni, tasarım sürecine kullanıcı katılımıdır. Kullanıcı katılımını yalnızca karar alma sürecine değil, mekânın benimsenmesine ve sosyal dayanışmaya katkı sunan bir araç olarak tanımlanır. Mimari tasarımda farklı yaş, cinsiyet, engellilik durumu ve kültürel arka plana sahip bireylerin gereksinimlerinin gözetilmesi, kapsayıcı mekân üretimi ile doğrudan ilişkilidir. (Sanoff, 2000),

- Kamusal Alan Kalitesi ve Topluluk Yaşamı

İnsanların günlük yaşamlarının büyük bölümünü geçirdiği açık ve yarı açık alanların niteliği, sosyal sürdürülebilirliğin temel göstergelerinden biri olarak tanımlanır. Kaliteli kamusal alanlar, güvenlik, sosyalleşme, karşılaşma ve kolektif aidiyet duygusunu pekiştirir. Bu bağlamda, mimarlık yalnızca bina üretmekle kalmamalı, toplumsal ilişkileri kuvvetlendiren ara yüzler de sunmalıdır (Gehl, 2011).

Şekil 2.5 Sürdürülebilir kalkınma ve sosyal sürdürülebilirlik (URL 3)

Şekil 2.5’de, süreç içerisinde sürdürülebilirliğin sosyal boyutunun da diğer faktörlerle birlikte literatürde kendine yer bulduğu görülmektedir.

2.3.1 Sosyal Sürdürülebilirlik ve Mimari Mekân İlişkisi

Sosyal sürdürülebilirlik, mimarlık ve kentsel tasarım disiplinlerinin son yıllarda giderek daha fazla dikkatini çeken, sürdürülebilirlik kavramının çevresel ve ekonomik boyutlarını tamamlayan, karmaşık ancak vazgeçilmez bir boyuttur. Toplumsal refahı, kapsayıcılığı, kültürel sürekliliği ve adaleti odağına alan sosyal sürdürülebilirlik, özellikle mimari mekânın üretiminde, kullanımı ve dönüşümünde temel bir ölçüt haline gelmiştir. Bu bağlamda, sosyal sürdürülebilirliği yalnızca toplumsal bir hedef olarak değil, aynı zamanda fiziksel çevrenin biçimlenmesinde etkili olan bir tasarım stratejisi olarak ele almak mümkündür. Henri Lefebvre'in mekân toplumsal olarak üretilir ifadesi, sosyal sürdürülebilirlik kavramını mimari mekâna içkin kılar. Bu anlayışa göre mimari mekân, sadece fiziksel bir barınak değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin, kültürel kodların ve aidiyetin kurulduğu bir çerçevedir. Dolayısıyla sosyal sürdürülebilirlik, yalnızca yapıların içinde ve çevresinde olup biten toplumsal etkileşimleri değil, bu etkileşimlerin fiziksel çevreyle kurduğu bağı da konu edinir. Uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda sosyal sürdürülebilirliğin mekânsal karşılıklarının kamusal alanın niteliği, konut biçimi, ortak yaşam mekânlarının tasarımı ve kültürel temsiliyet gibi başlıklarda öne çıktığı görülür.

Jan Gehl'in "İnsan İçin Kentler" (2010) adlı çalışması, kamusal alanların sosyal sürdürülebilirliğin en güçlü göstergelerinden biri olduğunu savunur. Ona göre, insan davranışına duyarlı tasarlanmış sokaklar, meydanlar ve parklar, toplumsal etkileşimi teşvik ederken, farklı toplumsal gruplar arasında görünürlük, temas ve tolerans ortamı yaratır. Bu anlayışla üretilen Kopenhag şehir merkezindeki yayalaştırılmış cadde ve avlu sistemleri, sosyal sürdürülebilirliğin mekânsal temsilinde başarılı bir örnek olarak değerlendirilir.

Benzer bir yaklaşım Türkiye'de de özellikle mahalle ölçeğinde yapılan araştırmalarda gözlemlenir. Sosyal sürdürülebilirliğin Türkiye bağlamında en fazla konut çevresi ve mahalle düzeyinde ele alındığını; kamusal-özel geçiş zonlarının niteliği, yapıların sokağa dönük biçimi ve ortak kullanım alanlarının varlığı gibi mimari kararların sosyal bağları etkilediği belirtilir (Tuncer, 2010). Mahalle tipi yerleşimlerin sunduğu sosyal yoğunluk, görsel temas ve gündelik karşılaşma imkanlarının sosyal bütünleşmeyi desteklediği çok sayıda çalışmada yinelenmiştir.

Güncel mimari uygulamalarda da sosyal sürdürülebilirliğin fiziksel karşılıklarına rastlanmaktadır. Örneğin, Almanya'nın Freiburg kentinde yer alan Vauban Eko-Mahallesi, kolektif yaşam alanları, kullanıcı katılımı ile şekillenmiş yapılar ve ortak yeşil alanlarıyla sürdürülebilirlik ilkelerini somutlaştırır. Proje, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğin yanı sıra, sosyal sürdürülebilirliği de önceliklendirmesiyle literatürde örnek gösterilir (Scheurer & Newman, 2009).

Benzer şekilde, Türkiye'de TOKİ'nin bazı yeni nesil sosyal konut projelerinde yer alan çocuk parkları, ortak çamaşırhaneler, cami-avlu kombinasyonları gibi tasarım öğeleri, sosyal etkileşimi artırma potansiyeli taşısa da, birçok örnekte bunların kullanıcı alışkanlıklarına uyum sağlamadığı, mekânın sahiplenilmediği ve dolayısıyla sosyal sürdürülebilirliğe katkısının sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

Sosyal sürdürülebilirliğin mekânsal bağlamda en belirgin olduğu alanlardan biri de kırsal yerleşimlerdir. Örneğin, Erzurum kırsalında yapılan çalışmalarda, geleneksel köy evlerinin konut, ahır, tandır evi ve samanlık gibi birimleri birlikte barındıran yapısal bütünlüğü, kolektif yaşamı ve üretim ilişkilerini desteklediği belirtilmektedir (Özdemir, 2018). Bu yapısal düzen, aile bireylerinin ve komşuluk ilişkilerinin iç içe geçtiği bir yaşam biçimi sunar; böylece sosyal bağların güçlü olduğu, dayanışmanın yüksek düzeyde gerçekleştiği bir ortam yaratır.

Literatürdeki taramalardan yola çıkılarak sosyal sürdürülebilirliğin mimari mekândaki karşılıkları yalnızca mekânın fiziki özellikleriyle değil, aynı zamanda sosyal davranışlara verdiği karşılıkla da değerlendirildiği görülmektedir. Kullanıcıyı merkeze alan, toplumsal ilişkileri destekleyen, kültürel kimliği yansıtan ve kapsayıcı olan mekânlar, sosyal sürdürülebilirliğin somutlaştırıldığı yerlerdir. Bu nedenle mimari tasarım yalnızca biçimsel bir uğraş değil, aynı zamanda etik ve toplumsal bir sorumluluk alanı olarak ele alınmalıdır.

2.3.2 Sosyal Sürdürülebilirlik ve Kırsallık İlişkileri

Özellikle kırsal alanlarda yaşanan yapısal dönüşümler, göç, üretim-tüketim döngüsündeki değişiklikler ve kültürel süreksizlik gibi olgular sosyal sürdürülebilirliğin kırsal bağlamda da irdelenmesini gerekli kılmıştır. Kırsal mekânda sosyal sürdürülebilirlik, yalnızca fiziksel yapıların varlığıyla değil; bu yapıların toplumsal ilişkileri nasıl biçimlendirdiği, kültürel pratiklerle nasıl bütünleştiği ve yerel yaşamla nasıl etkileşime girdiği ile anlam kazanmaktadır.

Kırsal topluluklar genellikle güçlü sosyal ağlara, yerel üretim odaklı yaşam biçimlerine ve kolektif mekân kullanımlarına dayanmaktadır. Bu durum, kırsal mekânın sosyal sürdürülebilirliği destekleyen özgün bir zemin sunduğunu göstermektedir. Ancak kırsal dönüşüm süreçlerinde bu ağların çözülmesi, yapı tipolojilerinin değişmesi ve yerel bilgi sistemlerinin geri planda kalması sosyal bütünlüğü tehdit edebilmektedir. Sosyal sürdürülebilirliğin kırsalda topluluk kimliği, güven duygusu ve mekânsal aidiyet gibi öğelerle ilişkili olarak geliştiği; bu öğelerin zayıflaması hâlinde mekânsal müdahalelerin etkisizleştiği vurgulanmaya değer konulardır (Shucksmith, 2000).

Uluslararası örneklerde de benzer biçimde, yerel bilgi sistemlerine dayalı kırsal yapılar ve planlamalar, sosyal sürdürülebilirliğin fiziksel temsilleri olarak kabul edilir. Örneğin, Hindistan'daki Kerala bölgesinde kırsal yapılaşmanın toplum temelli tasarım ilkeleriyle sürdürüldüğünü, bu sürecin yerel kültürü ve birlikte yaşamı destekleyerek sosyal sürdürülebilirliği güçlendirdiğini ifade eden çalışmalar yer almaktadır (Rifkin, 2009). Benzer şekilde, İngiltere kırsalındaki topluluk odaklı projelerde, ortak tarım arazilerinin ve çok amaçlı yapılarının mekânsal olarak planlanmasının, kırsalın sosyal sermayesini artırdığı belirtilir (Pretty, 1995).

Kırsal mekânda sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasında, sadece yapıların biçimi değil, aynı zamanda kullanıcı katılımı, planlama süreçleri ve karar mekanizmalarına erişim de belirleyicidir. Katılımcı tasarımın özellikle kırsalda sosyal uyumu destekleyen bir araç olduğunu, kullanıcıların yaşadıkları mekân üzerinde söz sahibi olmalarının aidiyet ve sahiplilik duygusunu güçlendirdiği vurgulanmaktadır (Sanoff, 2000).

Türkiye'de de son yıllarda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayımlanan "Yöresel Mimariye Uygun Köy Konutları Rehberi" gibi belgeler, geleneksel bilgi sistemlerine dayalı, sosyal açıdan bütünlük ve yerel malzeme kullanımına duyarlı mekânların kırsal sosyal sürdürülebilirlik bağlamında teşvik edilmesini amaçlamaktadır.

Buna karşın kırsal dönüşüm uygulamalarında, sosyal bağların dikkate alınmadan yapılan mekânsal müdahaleler, sosyal sürdürülebilirliği zayıflatabilmektedir. Betonarme, tekil ve dağınık konut üretimi, geleneksel kümelenmiş yerleşme örüntülerini bozar; ortak mekânların kaybı, sosyal ilişkileri zayıflatır. Türkiye

kırsalındaki bazı tip konut uygulamalarının sosyal sürdürülebilirliğe katkı sunmak bir yana, tersine etki yarattığı, topluluk içi etkileşimi sınırladığı belirtilmektedir. (Tuncer, 2010).

Bütün bunlardan yola çıkarak, kırsal alanlarda sosyal sürdürülebilirlik, kültürel süreklilik, yerel üretim yapıları, komşuluk ilişkileri, ortak mekân kullanımı ve mekânsal aidiyet gibi çok katmanlı bileşenlerle bütünleşmektedir. Bu bileşenlerin mimari mekânda temsil edilmesi, kırsalın hem fiziki hem sosyal açıdan yaşanabilirliğini sürdürmesi açısından hayati önemdedir. Mimari tasarımın bu çok boyutlu yapıyı dikkate alarak, kırsalın dönüşümünü yalnızca teknik değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal bir süreç olarak değerlendirmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

2.4 Nüfus Hareketlilikleri Kavramları

Nüfus hareketliliği, insanların geçici ya da kalıcı olarak yer değiştirmesini ifade eder ve bu süreç, ekonomik, sosyal, politik ve çevresel faktörlerin etkisiyle şekillenir. Göç hareketleri temel olarak iç göç (intra-national migration), dış göç (international migration), geçici göç (seasonal/circular), zorunlu göç ve geri göç (return migration) gibi türlere ayrılır. Ekonomik yaklaşımlar arasında Harris ve Todaro'nun geliştirdiği model, göç kararlarının kentteki beklenen ücret düzeyleriyle ilişkili olduğunu savunur: “Göç kararı, yalnızca mevcut gelir farklarına değil, aynı zamanda iş bulma olasılığına göre şekillenir.” (Harris & Todaro, 1970). Sosyal ağlar teorisi ise bireylerin göç kararlarında sosyal sermayenin rolünü vurgular (Massey, 1993). Göç eden bireyler, var olan akrabalık ağ yapılarına dayanarak hareket eder ve bu ağlar, göçün hem nedenini hem de sürdürülebilirliğini açıklar. Ayrıca yeni ekonomi teorileri; göçü yalnızca bireysel karar değil, hane stratejisi olarak yorumlanır (Stark & Bloom, 1985).

Geleneksel göç anlayışı kırsaldan kente tek yönlü olsa da, günümüzde karşılaşılan geri göç de anlamlı bir trenddir. Çalışmalar; ekonomik kriz, pandemi, uzaktan çalışma gibi faktörlerin kentsel nüfusu kırsala yönlendirdiğini göstermektedir. Örneğin Çin ve bazı Afrika ülkelerinde kırsal-kentsel entegrasyona dair araştırmalar, göçmenlerin elde ettikleri bilgi ve ekonomik birikimin kırsal kalkınmayı desteklediğini, köye geri dönüş ve yeniden yatırım açısından olumlu

etkiler ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu iki yönlü geri bildirim modeli, sosyal sürdürülebilirlik açısından köye yeni bir dinamizm kazandırmaktadır.

2.4.1 Kent- Kır Arası İki Yönlü Nüfus Hareketlilikleri

Türkiye ve birçok gelişmekte olan ülkede 20. yüzyıl boyunca baskın olan kırsaldan kente tek yönlü göç, günümüzde çift yönlü bir nüfus hareketliliğine dönüşmüştür. Özellikle kırsalın dönüşen yaşam biçimleri, kentte artan yaşam maliyetleri, esnek çalışma modelleri ve mekânsal tercihler bu çift yönlü hareketi teşvik etmektedir. Bu bağlamda;

Birinci yön, kırsaldan kente göç; Bu süreç, çoğunlukla işsizlik, tarımsal üretimde verimsizlik, sosyal hizmetlerin yetersizliği gibi yapısal nedenlere dayanmaktadır (Erder, 2006). Bu göç, büyük kentlerin gecekondü bölgelerinde yoğunlaşan düşük gelirli topluluklar oluşturmuştur.

İkinci yön, kentten kıra geri göç; Son yıllarda pandemi, uzaktan çalışma, kırsalda yaşam kalitesi arayışı gibi nedenlerle kentten köye tersine göç eğilimi artmıştır (Buhalis & Amaranggana, 2015). Geri dönen nüfus, özellikle ekoturizm, e-ticaret, yaratıcı endüstriler gibi tarım dışı girişimlerde faaliyet göstermektedir.

“Yeni kırsal aktörler, yalnızca üretici değil aynı zamanda dönüştürücüdür.” (Woods, 2011)

Türkiye’de bu durum özellikle Karadeniz, Ege ve Doğu Anadolu’da gözlenmektedir (Yüceer & Günay, 2020). Kırsalda mekânsal dönüşümün en somut göstergeleri, konut mimarisi, altyapı yatırımları ve sosyal etkileşim mekânlarındaki dönüşümdür.

Nüfus hareketliliklerinin çift yönlü hale gelmesi, yalnızca demografik değil mekânsal sonuçlar da doğurmaktadır. Kent ve kır artık karşıt değil, karşılıklı bağımlı iki yaşam alanı olarak yeniden tanımlanmakta; mekânsal planlama, kırsalda hizmetlerin artırılması, yerel ekonominin desteklenmesi ve konut politikalarının çeşitlendirilmesi ile bütüncül bir sürdürülebilirlik yaklaşımı gerektirmektedir.

2.4.2 Nüfus Hareketliliklerinin Ölçekler Arası Durumu

Nüfus hareketliliği, yalnızca demografik bir olgu değil; aynı zamanda mimari ve mekânsal sistemleri dönüştüren çok katmanlı bir süreçtir. Bu hareketliliğin kent ve kır arasında oluşturduğu karşılıklı ilişki, küresel kalkınma politikalarından kırsal

konut tipolojisine kadar uzanan çok ölçekli bir etkiler dizisi yaratır (Soja, 2010). Ölçekler arası bakış, göçün yalnızca istatistiksel değil, fiziksel çevreye nasıl yansıdığını anlamada kritik bir kavramsal çerçeve sunar. Bu bağlamda, ölçekler arası bir bakış yapıldığında;

- Küresel Ölçek: Ulusötesi Göç ve Yeni Kırsallıklar

Küreselleşmeyle birlikte göç hareketleri de ulusal sınırları aşarak çok yönlü bir hâle gelmiş; bu durum özellikle yeni kırsallıklar kavramının doğmasına neden olmuştur. Bu kavram, kırım artık yalnızca tarım değil, çok işlevli ve çok kültürlü bir mekân olarak yeniden tanımlandığı süreç şeklinde tarif edilir (Halfacree, 2006). Kentten kıra olan eğilim, özellikle Avrupa’da doğa temelli yaşam arayışı, dijital göçebelik ve ikinci konut politikaları ile desteklenmektedir. Kent ve kır, artık sabit kategoriler değil, karşılıklı dönüşen alanlar olarak yeniden şekillenmektedir (Woods, 2011).

Bu dönüşüm, kırsal bölgelerde modern yapılaşmaların, karışık programlı mekânların ve doğa-turizm-eğitim-temelli yapıların gelişmesine neden olmuştur. Mimarlık disiplini içinde bu durum, esnek programlama ve yerle uyumlu tasarım ilkeleriyle ilişkilendirilir (Rapoport, 2005).

- Ulusal ve Bölgesel Ölçek: Türkiye’de İç Göç ve Kırın Konutla Temsili

Türkiye’de 1950’lerden itibaren hızla artan iç göç hareketi, büyük şehirlerde plansız kentsel yayılmaya neden olmuş; diğer yandan kırsalda mekânsal terk ve yaşlılaşma süreci başlamıştır. Bu durum, kırsalda mekânsal boşluklar, atıl yapılar ve topluluk çözümleri yaratmıştır (Erder, 2006).

Tersine göçün yeni bir kır konutu tipolojisi yarattığını ve kırsal yerleşimlerin “yarı-kentli” özellikler kazandığını belirtilir. Bu yeni tipolojiler, kırsalda ikinci konutlar, melez yapı kullanımları (konut+ atölye, konut+ turizm işlevi) ve açık alan düzenlemeleri olarak somutlaşmaktadır (Yüceer ve Günay, 2020).

Geleneksel kırsal konut yalnızca bir barınma mekânı değil, aynı zamanda üretimle bütünleşik bir yapıydı; günümüzde bu birliktelik çözülmektedir. (Kuban, 2007).

- Yerel Ölçek: Erzurum Kent-Kır Mekânsal Hiyerarşisi ve Dönüşüm

Erzurum özelinde, kent ve çevresindeki ova köyleri arasında tarihsel olarak kurulan fonksiyonel ve mekânsal ilişki, günümüzde nüfus hareketliliği nedeniyle ciddi bir dönüşüm sürecindedir. Ova köylerinden merkeze göç, konut formunu yalnızca

Erzurum’da değil, kırsal çevresinde de dönüştürmüştür. Kırsalda; konutlar, ahır ve samanlıkla birlikte tek bir üretim çekirdeği oluştururken, yeni tip konutlar daha bireysel, üretimden kopuk ve modern malzemeye dayalı yapılara evrilmektedir (Gültekin, 2024). Kentte; göçle gelen nüfusun yerleştieği alanlarda gecekondular benzeri yapılaşma görölmekte, bu durum mekânsal eşitsizlikleri pekiştirmektedir (Keleş, 2020). ”Erzurum’da kırsal konutlar, kış koşulları nedeniyle yaşam ve üretimi iç içe kurgulayan bir yapı geleneği sunar; bu gelenek, günümüzde parçalı bir mimari dile dönüşmektedir.” (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, aktaran Şahin, 2005). Kırsal yerleşimlerde görölen “yatay–içe dönük” planlama anlayışı, günümüz tersine göç konutlarında “dışa açılan ve yarı-kentsel” mekânlara bırakmıştır.

ERZURUM KENTİ VE ERZURUM OVASINA DAİR İNCELEME

Bu bölümde; Erzurum kentinin konumu, tarihsel süreci, mekânsal nitelikleri ve mesken tipolojisine dair literatürden taramalar ve yerinde incelemelerden çıkan sonuçların paylaşılması ile tez çalışmasının yer seçimi olan kentin çeperinde yer alan Erzurum Ovası köylerine dair sosyo-mekânsal incelemeler ve literatür taramaları üst ölçeklerden mesken ölçeğine inen bir sistematiikle aktarılmıştır. Diğer taraftan, kent ve kır arası nüfus hareketliliklerinin çalışma alanı ölçeğindeki karşılıkları irdelenmiştir.

3.1 Erzurum Kentine Dair Genel Çerçeve

3.1.1 Kentin Konumu ve Tarihsel Süreci

Bir kentin kuruluş yeri yalnızca doğal kaynakların varlığı ya da iklimsel koşullar gibi temel çevresel girdilerle açıklanamaz. Tarihsel süreçte kentlerin seçildiği yerler çoğunlukla topografik avantaj, savunma imkânları ve ulaşım ağlarına yakınlık gibi çok boyutlu stratejik dinamikler tarafından belirlenmiştir. Erzurum örneği, bu çok katmanlı karar mekanizmasının tipik bir temsilidir.

Erzurum'un bugünkü konumunun belirlenmesinde, yalnızca Karasu Nehri yatağındaki taşkın riski taşıyan alçak ve bataklık alanlardan kaçınılması değil, aynı zamanda kentin merkezinde yükselen ve doğal bir akropol niteliği taşıyan tepenin varlığı etkili olmuştur. Bu topografik yükselti, hem savunmaya olanak tanıyan hem de çevre coğrafyaya hâkim bir bakış sunan stratejik bir yerleşim zeminidir. Yer seçiminde öne çıkan bu tür morfolojik özellikler, eski çağlardan itibaren yerleşimlerin mekânsal kurgusunda belirleyici rol oynamıştır. Erzurum'un iç kalesinin bu noktada konumlanması, askeri ve yönetsel anlamda bir merkez olarak planlandığını ortaya koyar.

Kentin yer aldığı konum, aynı zamanda Karasu ve Aras havzaları arasında uzanan doğal bir geçiş koridorunun tam merkezinde bulunur. Bu durum Erzurum'u yalnızca fiziksel anlamda bir geçiş noktası yapmakla kalmamış; aynı zamanda tarih boyunca askeri sevkiyat, ekonomik değişim ve kültürel etkileşim açısından da bir "eşik mekân" olarak biçimlendirmiştir. Doğu ile batı arasında bir tür ara yüz görevi gören bu konum, şehrin hem İpek Yolu üzerindeki tarihsel rolünü, hem de siyasi ve stratejik değerini pekiştirmiştir.

Bu nedenle Erzurum, yaklaşık altı bin yıllık tarihsel süreçte pek çok uygarlığın ilgi odağı olmuş; Hurri, Urartu, Pers, Bizans, Arap, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı gibi sayısız kültürel yapının katman katman izlerini taşıyan bir şehir morfolojisine sahip olmuştur. Bu sürekli el değiştirme durumu, sadece politik egemenlik değil; aynı zamanda kentsel morfoloji, yapı kültürü ve yerleşim biçimi üzerinde de belirleyici olmuş, çok katmanlı bir mimari ve kültürel peyzajın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Modern dönem itibariyle Erzurum'un Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük şehirlerinden biri olması, tarihsel sürekliliğin bir başka göstergesidir. Bugün dahi çevresindeki kırsal yerleşimlerle güçlü sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler kuran şehir, bölgesel ölçekte bir cazibe merkezi olma niteliğini sürdürmektedir. Bu durum, mekânın sadece doğal/topografik özellikleriyle değil, aynı zamanda taşıdığı tarihsel süreklilik, stratejik merkezilik ve çok katmanlı kültürel miras ile şekillendiğini göstermektedir.

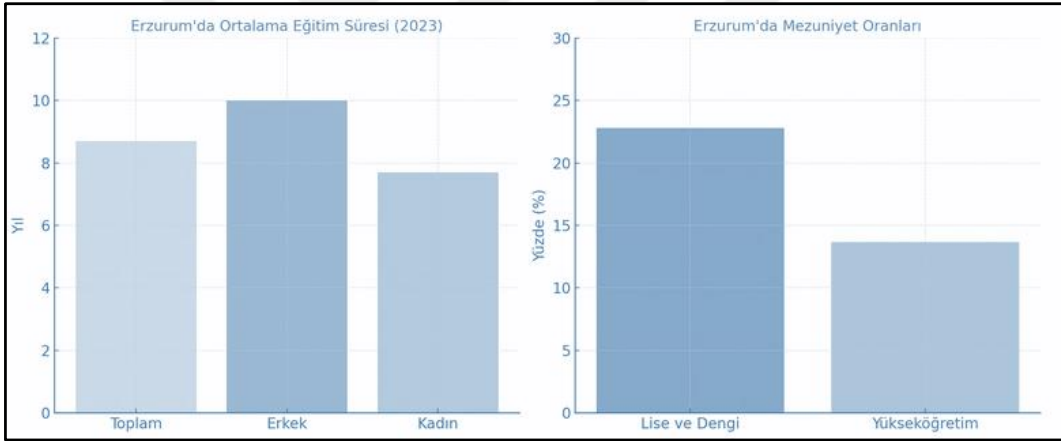
Bu bağlamda Erzurum, yalnızca bir yerleşim yeri değil; mekânsal kararların, jeopolitik hesapların ve kültürel sürekliliğin iç içe geçtiği çok boyutlu bir kent örüntüsü olarak değerlendirilmeli, mimarlık ve şehircilik disiplinleri açısından bir stratejik mekân belleği olarak okunmalıdır.

3.1.2 Kentin Sosyo-Ekonomik Profili

Erzurum, tarihsel süreçte hem askeri hem de ticari işlevleriyle ön plana çıkan önemli bir yerleşim merkezi olmasına rağmen, günümüzde Türkiye genelindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri bakımından alt sıralarda konumlanmaktadır. Şehrin, Doğu Anadolu Bölgesi içinde merkezi bir koordinasyona sahip olması, bölgesel ölçekte bir cazibe merkezi işlevi yüklenmesine olanak tanımaktadır. Ancak bu konumsal avantajlar, mevcut ekonomik ve toplumsal yapı içerisindeki

kırılganlıkların üstesinden gelinmesi noktasında yeterince işlevsel olamamaktadır. Nitekim Erzurum'un mekânsal sermayesini etkin biçimde kullanamaması, hem yerel kalkınma potansiyelinin sınırlandığını hem de yapısal eşitsizliklerin kalıcılaştığını göstermektedir.

Kentin eğitim durumuna dair verilere bakıldığında; TÜİK tarafından sunulan 2023 yılına ait veriler, Erzurum'da ortalama eğitim süresi 8,7 yıl olarak görülmektedir. Bu değer, Türkiye genel ortalamasının altında kalmakta ve bölgesel eğitim dezavantajlarını yansıtmaktadır. Ayrıca söz konusu ortalama, erkeklerde 10,0 yıl iken kadınlarda 7,7 yıla düşmekte; bu durum, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin eğitime katılım ve devamlılık bağlamında belirgin bir ayrışma yarattığını ortaya koymaktadır. Bu fark yalnızca bireysel eğitim kazanımları açısından değil, aynı zamanda kadının ekonomik üretkenliğe ve toplumsal hayata entegrasyonu bakımından da çok katmanlı bir sorun alanına işaret etmektedir.

Şekil 3.1 Kentin eğitim profili (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 3.1'deki grafikte de görüldüğü üzere, şehir genelinde yükseköğretim mezunu oranının yalnızca %13,65 düzeyinde olması, beşerî sermayenin niteliksel gelişimi açısından da sınırlı bir görünüm sunmaktadır. Literatürde yapılan çalışmalar, Erzurum'daki eğitsel başarının; ailelerin gelir düzeyi, ebeveynlerin eğitim geçmişi ve mesleki konumları gibi sosyo-ekonomik göstergelerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda özellikle düşük gelirli ve düşük eğitim düzeyine sahip hanelerde çocukların eğitime erişiminin ve başarı düzeylerinin ciddi biçimde azaldığı belirtilmektedir. Bu durum, sosyo-ekonomik statü ile eğitim çıktıları arasındaki döngüsel ilişkiyi gözler önüne sermekte, sosyal hareketliliğin sınırlandığı bir yapı oluşmasına neden olmaktadır.

Ekonomik yapı itibarıyla Erzurum, ağırlıklı olarak kamu istihdamına dayalı bir ekonomik sistem içerisinde varlığını sürdürmektedir. Buna ek olarak küçük ölçekli ticaret, sınırlı sanayi faaliyetleri ve kısmen gerilemiş olan tarımsal üretim kentin temel ekonomik dinamiklerini oluşturmaktadır. Ancak bu yapının sürdürülebilirliği tartışmalıdır. Nitekim özel sektör yatırımlarının düşük düzeyde seyretmesi ve girişimcilik ortamının zayıf olması, kentte genç işgücünün istihdam edilmesini zorlaştırmakta ve nitelikli nüfusun göç etmesine zemin hazırlamaktadır. Bu göç dinamiği, kentte demografik boşalmalara ve beyin göçüne yol açmakta; dolayısıyla hem ekonomik hem de toplumsal sermayede ciddi kayıplara neden olmaktadır.

Mekânsal düzlemde ise bu kırılmalıklar, kent içi yerleşim alanlarında derinleşen sosyal eşitsizlik biçiminde gözlemlenmektedir. Farklı mahalleler arasında gelir, eğitim ve yaşam kalitesi düzeyinde belirgin farklılıklar oluşmuş; bu durum, kentte sosyal tabakalaşmayı ve mekânsal ayrışmayı körüklemiştir. Toplumsal bütünlük açısından risk teşkil eden bu yapısal eşitsizlik, yerel yönetimlerin sosyal politika geliştirme kapasitesini de sınırlandırmakta ve toplumsal uyumu zedelemektedir.

Kent, tarihsel mirası ve coğrafi avantajlarına rağmen, günümüz koşullarında çok boyutlu sosyo-ekonomik kırılmalıklarla karşı karşıya olan bir kent profili çizmektedir. Eğitim, istihdam, gelir dağılımı ve toplumsal hareketlilik açısından yapısal dönüşüm gerekliliği açıkça ortadadır.

3.1.3 Kentin Genel Mimari Kimliği ve Mekânsal Niteliği

Erzurum, tarihsel süreç içerisinde Anadolu'nun doğusunda önemli bir yerleşim merkezi olarak gelişmiş; coğrafi konumu, iklim koşulları ve kültürel birikimiyle özgün bir mimari kimlik oluşturmuştur. Kentsel dokusu, hem geleneksel Türk-İslam şehir anlayışını hem de Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi izlerini yansıtır niteliktedir.

Özellikle 16. ve 18. yüzyıllar arasında inşa edilen cami, medrese, han ve türbe gibi yapılar, kentin mimari belleğinde önemli bir yer tutmakta; bu yapılar kentin kamusal omurgasını biçimlendirmektedir. Erzurum'daki mimari üretim, bu dönemde yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda estetik ve sembolik anlamlar da taşıyan birer yapı kültürü olarak öne çıkmaktadır (Kuban, 2007).

Cumhuriyet dönemi ile birlikte, modernleşme eğilimlerinin etkisiyle kent morfolojisinde değişimler yaşanmış; kamu yapıları ve eğitim binaları bu yeni

anlayışı temsil eder biçimde kent dokusuna eklenmiştir. Ancak bu süreçte geleneksel mimari kimliğin sürekliliği büyük ölçüde kesintiye uğramıştır (Tanyeli, 2012).

Günümüzde Erzurum'un mimari yapısında, geleneksel doku ile çağdaş yapılaşma arasında belirgin bir ayrışma görülmektedir. Kent merkezinde yer alan Yakutiye Medresesi, Çifte Minareli Medrese, Lala Paşa Camii gibi yapılar hâlâ kentin kültürel ve mekânsal belleğini temsil etmeye devam ederken; çevresel yapılaşmalar bu mirasla çoğu zaman uyumsuz bir görüntü arz etmektedir. Bu durum, Erzurum'un mimari kimliğinde bir süreksizlik ve mekânsal belirsizlik yaratmaktadır (Özden, 2019).

Yapı malzemeleri bağlamında da bakıldığında mimari kimlik açısından Erzurum'u özgün kılan başlıca unsurlar arasında taş malzeme kullanımı, iklimsel verilerle uyumlu yapı teknikleri, avlulu konut tipolojileri ve kamusal alanların sosyal yaşantıyla bütünleşmesi sayılabilir. Sert iklim koşullarına karşı dayanıklı olan ve bölgeden çıkarılan bazalt taşı, hem sivil mimaride hem de anıtsal yapılarda sıklıkla tercih edilmiştir (Ekinci, 2006).

3.1.4 Kentteki Konutların Genel Mimari Kimliği

Erzurum'un mesken kültürünü incelemeye önce, kentin konut mimarisinin tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümlere dikkat çekmek gerekir. Bölge, tarih boyunca pek çok farklı medeniyetin egemenliği altında kalmış ve bu durum konut mimarisinde çeşitli kültürel izlerin oluşmasına yol açmıştır. Ancak XI. yüzyıl sonlarından itibaren Müslüman Türklerin bölgeye hakim olmasıyla yapılaşmada ve şehrin imarında bir takım değişikliklerin meydana geldiği bilinmektedir (Gündoğdu, 1996). Bu süreç, sadece mimari biçimlerin değil, kentin sosyal ve kültürel dokusunun da yeniden şekillendiği bir dönemi ifade eder. Ayrıca, Rus işgalleri döneminde uygulanan farklı mesken kültürlerinin kalıcılığının sınırlı kaldığı ve Türk mesken mimarisinin süreklilik kazandığı belirtilmektedir (Gündoğdu, 1996).

Erzurum'daki mesken mimarisinin tarihsel gelişimini anlamada, özellikle yıkıcı depremlerin rolü büyüktür. Arşiv kayıtlarına göre 1859 yılında meydana gelen deprem, kentin büyük bir bölümünü tahrip etmiş ve bu felaket sonrası eski tip meskenlerin yeni bir tarzla inşa edilmeye başlandığı görülmüştür (Küçükkuşurlu, 2002). Bu, Erzurum evlerinin mimari form ve yapım tekniklerinde önemli

değişikliklere neden olmuş; deprem güvenliği açısından çeşitli mühendislik çözümleri geliştirilmiştir. Örneğin, yörede köşe taşı adı verilen büyük kesme taşların içerisi oyulmuş ve bunun içerisinden kurşun akıtılarak meskenin yıkılma tehlikesi en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Bu uygulama, malzemenin rijitliğini artırmak ve yapının dayanıklılığını yükseltmek amacıyla geliştirilmiş özgün bir çözüm olarak öne çıkar. Ayrıca, duvarların içine yerleştirilen hatıl adı verilen ahşap elemanlar, uçları duvarların köşelerinden kenetlenmiş şekilde, yapının esneme kabiliyetini artırarak deprem esnasında duvarların yıkılma tehlikesini azaltmak üzere tasarlanmıştır (Tozlu, 2002). Bu teknik detaylar, Erzurum evlerinin hem yerel koşullara hem de doğa olaylarına adaptasyonunda önemli bir mühendislik birikimini göstermektedir.

Erzurum evlerinin mimari karakteri, Türk mesken mimarisinin temel ilkeleri ile paralellik göstermesine rağmen, bölgenin coğrafi ve iklimsel koşulları nedeniyle kendine özgü bir yapı kazanmıştır (Tozlu, 2002). Bu özgünlük, özellikle malzeme seçiminde ve yapı tekniklerinde belirgindir. Erzurum'da kullanılan taşlar büyük oranda volkanik kütlelerden oluşmakta olup, yakın çevreden kolaylıkla temin edilebilen taşlar ve toprak temel yapı malzemesini oluşturmaktadır (Kukaracı, 2003). Bölgenin sert karasal iklimi ve şiddetli kar yağışı koşulları, hem malzeme seçimini hem de yapısal tasarım ilkelerini belirlemiştir (Kukaracı, 2003). Taban suyu seviyesinin yüksek olması da yapı tekniklerini doğrudan etkilemiş, evlerin temellerine iri çakıllar ve taşlar doldurularak temellerin yükseltilmesi gibi önlemler alınmıştır (Tüzemen, 2009). Bu detaylar, yerel koşullara özgü adaptasyon mekanizmalarının hem mimari hem de mühendislik boyutunu ortaya koymaktadır.

Erzurum meskenlerinin plan unsurları bakımından da geleneksel Türk mesken mimarisinin ayırt edici öğelerini taşıdığı görülmektedir. Avlu, oda, tandır evi (aşhane, mutfak), sofa gibi bileşenler, kentteki mesken tipolojilerinin temelini oluşturmakta ve bu unsurların ayrıntılı incelenmesi, Erzurum mesken kültürünün özgün yapısını daha iyi anlamayı mümkün kılmaktadır.

Şekil 3.2 Geleneksel Erzurum evi (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 3.2’de, geleneksel inşa yöntemleri ve malzemeleriyle inşa edilmiş Erzurum evlerinden bir örnek görülmektedir.

Sosyokültürel açıdan, Evliya Çelebi’nin Seyahatname’sinde aktardığı gözlemler, Erzurum meskenlerinin karakteristik özelliklerini anlamada önemli birincil kaynak niteliğindedir. Seyyah, Erzurum evlerini tamamı kagir ve taş binalar olarak tanımlamakta ve genellikle tek katlı, kalın kapı ve bacalara sahip yapılar olarak betimlemektedir. Bu betimleme, kentin iklimsel zorluklarına karşı geliştirilmiş özgün mimari çözümleri vurgulamaktadır. Ayrıca meskenlerin birbiri ile bitişik bir düzen içerisinde yapılması sadece iklimsel gerekliliklerden değil, aynı zamanda insanların bir arada yaşama kültürü ve güçlü komşuluk ilişkileri gibi sosyokültürel dinamiklerin mekânsal karşılığı olarak açıklanmaktadır. Bu, şehirleşmenin ve toplumsal bağların mekânsal yansımalarını ortaya koyan önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

3.2 Erzurum’da Kent- Kır İlişkileri

3.2.1 Kentin Gelişim Yönü ve Kırsal Bağlantıları

Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesi’nin stratejik coğrafi konumunda yer alması nedeniyle tarih boyunca kültürel, ekonomik ve idari açıdan önemli bir merkez olmuştur. Kentin mekânsal gelişimi, doğal coğrafi koşullar, ulaşım altyapısı, tarihsel süreçler ve çevresindeki kırsal alanlarla olan dinamik ilişkiler doğrultusunda şekillenmiştir. Bu bağlamda Erzurum’un gelişim yönü ve kırsal-kent ilişkileri, kentin güncel sosyo-ekonomik yapısı ile mimari dokusunu anlamada kritik önem taşımaktadır.

Literatürde Erzurum’un gelişim yönü üzerine yapılan çalışmalar, kentin özellikle kuzey-güney aksı boyunca büyüdüğünü ortaya koymaktadır (Özdemir, 2018). Bu gelişim doğrultusu, şehirde mevcut yerleşim alanlarının yoğunlaşması, ulaşım yollarının yönlendirilmesi ve doğal arazi koşullarıyla uyumludur (Yıldırım, 2017). Erzurum’un engebeli doğu ve güneydoğu kesimlerinin yerleşime kapalı veya sınırlı olduğunu, bunun aksine batı ve kuzey yönlerinde alüvyal düzlüklerin bulunmasının kentsel yayılım için uygun zeminler sunduğunu belirtmektedir. Bu coğrafi kısıtlamalar, kentin Erzurum-Kars ve Erzurum-Erzincan karayolu eksenlerinde yoğunlaşan bir gelişim modeli izlemesine neden olmuştur (Kaya, 2019).

Kırsal alanlarla kurulan sosyal ve ekonomik bağlar, Erzurum’un kent gelişimini şekillendiren temel faktörlerden biridir. Bölge genelinde görülen kırsal nüfusun kente göçü, özellikle 1980’lerden sonra hız kazanmış, bu da kentin demografik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır (Demir, 2020). Kırsal alanlardaki ekonomik imkânsızlıklar, sosyal hizmetlerdeki eksiklikler, eğitim ve sağlık altyapısının yetersizliği, göçü tetikleyen başlıca nedenler olarak gösterilmektedir (Aydın, 2021). Bu durum, kent içinde yeni konut alanlarının oluşmasına ve kentsel altyapı taleplerinin artmasına neden olmuştur.

Göç eden nüfusun geleneksel kırsal yaşam biçimleri, kent dokusunda hem fiziksel (konut tipolojisi, yapı malzemeleri) hem de kültürel (gelenekler, yaşam tarzları) dönüşümlere yol açmıştır (Özkan, 2015). Bu bağlamda, kentsel mekânda görülen yeni yerleşim biçimleri ile geleneksel Erzurum mimarisinin sentezine dair çalışmalar da artmaktadır.

Ekonomik ilişkiler bağlamında bakıldığında ise, Erzurum’da kırsal-kent etkileşimi tarım ve hayvancılık ekseninde yoğunlaşmaktadır. Şehir, çevresindeki kırsal alanlarda üretilen tarımsal ürünlerin pazarlanmasında önemli bir merkez konumundadır (Şahin ve Ersoy, 2016). Kırsal üretim ve kentsel talep arasındaki bu karşılıklı ilişki, özellikle mevsimlik işçilik ve küçük ölçekli ticari faaliyetlerle desteklenmektedir. Ancak ulaşım altyapısının yetersiz olduğu bölgelerde, kırsal üretimin kentle entegrasyonunun kısıtlandığı da bir gerçekliktir(Güven, 2018).

Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve ilgili kurumlar, kırsal kalkınmayı destekleyici projelerle kentsel ve kırsal alanlar arasındaki uyumu artırmayı hedeflemektedir. Tarımsal altyapının geliştirilmesi, kırsal turizm ve alternatif gelir kaynaklarının teşviki gibi uygulamalar, bölgesel gelişim stratejileri arasında yer almaktadır (Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2025). Bu politikalar, kentsel büyümenin baskılarını hafifletirken, kırsal alanların ekonomik sürdürülebilirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

3.2.2 Erzurum Kenti ve Kırsalı Arasındaki Nüfus Hareketlilikleri

Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesi’nin önemli bir kenti olarak, hem kırsal alanlarla olan güçlü sosyal ve ekonomik bağları hem de bu alanlar ve kentle çift yönlü nüfus hareketlilikleriyle dikkat çekmektedir.

Kente 10 km kadar kısa bir mesafede bulunan köy yerleşimleri, çeperde mekânsal varlığını sürdüren kırsal alanlar olarak ifade edilebilir ve bu yerleşimler, kent-kır arasındaki ilişkinin birbiri içine geçebilme durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu da günlük, haftalık, aylık ve mevsimsel nüfus hareketlilikleri ile birlikte sosyo-mekânsal değişiklikleri beraberinde getirmektedir.

Literatürde, bahsi geçen nüfus hareketliliklerinin sadece kırsal alandan kente doğru olan göçlerle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda kentten kırsala dönüş hareketlerinin de önemli bir boyut oluşturduğu belirtilmektedir (Aydın, 2021).

Kırsal-kent göçü, özellikle ekonomik olanakların sınırlı olduğu kırsal bölgelerden iş ve eğitim imkânlarının daha fazla olduğu kente doğru gerçekleşmektedir. Bu göç türü, kentleşme sürecinin temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilmekte ve Erzurum’un nüfus artışını tetiklemektedir (Özkan, 2015). Ancak, bu göçler beraberinde kent içinde yeni konut alanlarının oluşmasına, sosyal altyapı

ihtiyacının artmasına ve bazen plansız kentleşme sorunlarına yol açmaktadır (Aydın, 2021).

Buna karşılık, kent-kırsal dönüş hareketleri de son yıllarda literatürde önemli şekilde yer almaya başlamıştır. Özellikle mevsimlik tarımsal faaliyetler, hayvancılık veya geleneksel yaşam biçimlerinin devam ettirilmesi amacıyla kentin bazı kesimlerinden kırsal alanlara geçici ya da kalıcı nüfus hareketleri gözlemlenmektedir (Şahin ve Ersoy, 2016). Ayrıca, kentteki yoğun yaşam koşullarından kaçış, emeklilik dönemi yaşam tercihleri ve pandeminin etkisiyle uzaktan çalışma gibi yeni çalışma biçimlerinin ortaya çıkması kentten kırsala dönüşü hızlandıran faktörler arasında sayılmaktadır (Güven, 2018).

Bu iki yönlü nüfus hareketlilikleri, Erzurum'un sosyal ve mekânsal yapısını şekillendirmekte ve karşılıklı etkileşimler neticesinde kent-kırsal ilişkilerini güçlendirmektedir. Kırsal alandan kente göç eden nüfusun yeni yerleşim alanlarındaki kültürel kimliklerini koruması, kentsel alanlarda kültürel çeşitliliğe neden olurken, kentten kırsala gerçekleşen hareketlilikler ise kırsal ekonominin ve sosyal yapının canlı kalmasına katkı sağlamaktadır (Özdemir, 2018).

Pandemi etkisiyle birlikte daha görünür olmaya başlayan, kent alışkanlıklarından uzakta olma isteğinin bir sonucu olarak, ova köylerinin yakınlarında hobi bahçesi adı verilen ekip biçme işlemlerine imkân veren toprak parçaları ile farklı boyutlardaki bungalov tipolojisindeki evlerin sayısı gittikçe artmaktadır. Değişen dinamikler ve yaşam alışkanlıklarının sonucu ortaya çıkan nitelikli bir ikincil konut, kaçış mekânı gibi iyi niyetli gözükken arayış; esasında, kırsal alanların sosyo-mekânsal yapısını deforme etmekte ve mimari yapı stoğuna yeni bir niteliksiz eki ortaya çıkarmaktadır.

Nüfus hareketliliklerinin bir diğer önemli unsuru ve sonucu olarak ise, hem şehir merkezinde hem de köylerde konutu bulunan sakinlerin yaşam ve mesken pratikleri ile hareketlilikler sırasındaki geçişlerin mekânsal karşılıklarıdır. Kent merkezinin ortalama 10 km mesafede olması, toplu ulaşım imkanlarının bulunması, kentteki ekonomik faaliyetler gibi etkenler neticesinde hem kent merkezinde hem köyde konut kullanımı durumu oldukça yaygın bir pratiktir. Bu durum kırsaldaki köylerin yıllar içerisinde kentli alışkanlıklarıyla dönüşen bir alan haline gelmesine sebebiyet vermektedir.

Örneğin, köylerdeki konut boyutları ve tipolojileri, kat yükseklikleri, cephe malzeme tercihleri gibi farklılıklar mülk sahiplerinin statü göstergesi haline gelmektedir. Bu bakış açısıyla oluşagelen yeni yapı stoğu köylerdeki silüetin bozulması ve mimari kimliğin kaybolarak kimliksiz ve tanımsız mekânlar silsilesi haline gelmesine sebebiyet vermektedir.

Bütün bunlar, Erzurum'daki nüfus hareketliliklerini, sadece bir yönde değil, çift yönlü ve çok boyutlu bir süreç olarak incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu hareketliliklerin sürdürülebilir kentleşme, kırsal kalkınma ve mekânsal planlama bağlamında değerlendirilmesi, hem kentin hem de çevresindeki kırsal alanların sosyo-ekonomik gelişimi için hayati önem taşımaktadır. Sosyo-ekonomik belirsizliğin ortadan kalkması ve gelişimi neticesinde bahsi geçen kırsal alanlardaki sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması ve devamlılığı için önem arz etmektedir.

3.3 Erzurum Ovası ve Ova Köyleri

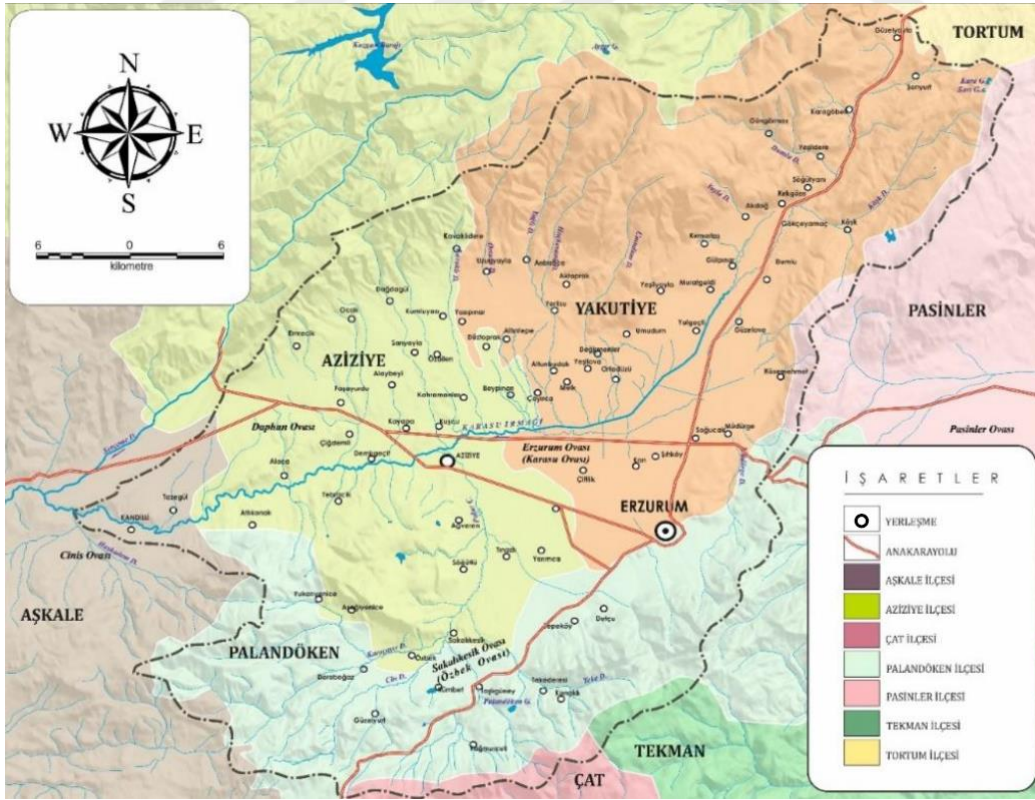
3.3.1 Erzurum'da Ovalar

Erzurum'un doğal topoğrafik yapısı, kentin mekânsal gelişim yönünü doğrudan etkilemektedir. Kent, kuzey ve batı yönlerinde yer alan ova düzlemleri boyunca genişleme eğilimindedir. Doğu ve güneydoğu bölgeleri ise yüksek eğimli ve dağlık olduğundan yerleşime elverişli değildir. Bu durum, Erzurum'un tarihsel olarak ova yönlü büyümesini açıklamaktadır. Erzurum kentinin mekânsal büyümesi, batı ve kuzey eksenlerinde daha düzenli ve lineer bir gelişim göstermektedir. Bu yönlerdeki doğal eğim düşüklüğü ve ulaşım aksları kentsel yayılımı kolaylaştırmaktadır (Şimşek, 2019). Bu yönelimi güçlendiren bir başka unsur ise ana ulaşım hatlarının (örneğin Erzurum-Erzincan ve Erzurum-Kars yolları) bu ovalarla çakışmasıdır. Kentin ana aksı, ova boyunca doğu-batı yönlü genişlemeyi desteklerken; demiryolu hattı da bu yapıya paralel olarak kentsel yapılaşmayı yönlendirmiştir.

Erzurum Ovası, Doğu Anadolu'nun en verimli tarım arazilerinden birine sahip olmasına rağmen, son 70 yılda kentsel büyüme nedeniyle bu alanlar ciddi biçimde daralmıştır. Özellikle 1980 sonrası hızlanan kentleşme süreci, tarım alanlarını yapılaşmaya açmış ve bu da hem ekonomik kayıplara hem de çevresel sorunlara yol açmıştır. 1947–2015 yılları arasında Erzurum Ovası'ndaki tarım alanlarında %23'e

varan bir azalma tespit edilmiştir. Bu kaybın yıllık ekonomik değeri 2,5 milyon dolara ulaşmaktadır. Arazi kullanım değişimi, tarımsal üretim potansiyelini azaltmakla kalmayıp, gıda güvenliği ve kırsal ekonomi açısından da risk yaratmaktadır. Planlama belgelerinde bu dönüşüme dair net koruma önlemlerinin bulunmaması, tarımsal alanların sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

Erzurum Ovası, aynı zamanda Karasu ve Çayırtepe gibi önemli sulak alanları da içermektedir. Bu alanlar, hem yeraltı su seviyesini düzenleyen ekosistemler olarak hem de biyoçeşitlilik açısından kritik ekolojik tampon bölgeler olarak işlev görmektedir. Ancak bu bölgeler de kentsel genişleme ve tarımsal kullanım baskısıyla karşı karşıyadır. 1989-2017 yılları arasında Erzurum Ovası'ndaki sulak alanların alanı genişlemiş görünse de, bu artış doğal bir süreç değil; tarım dışı arazi kullanımından kaynaklı yüzey sularının birikmesinden oluşmuştur. Yeşil-mavi altyapı planlama yaklaşımında, bu sulak alanların kent planlaması içinde doğal ekosistem parçası olarak korunması gerektiğini savunulur. Ancak Erzurum'daki uygulamalarda bu yaklaşımın tam anlamıyla entegrasyonunun henüz sağlanmadığı gözlemlenmektedir.

Şekil 3.3 Erzurum'da ovalar (Sevindi, 2018)

Şekil 3.3’de görüldüğü üzere, kentin çeperlerinde birden fazla ova ve akarsu yüzeyleri bulunmaktadır.

3.3.2 Erzurum Kenti İle Ova Etkileşimi

Erzurum kentinin tarihsel planlama süreci, kentin doğal çevresiyle olan ilişkisini göz önünde bulunduran çeşitli planlarla biçimlenmiştir. Özellikle Erzurum Ovası, kentin mekânsal büyüme potansiyeli açısından hem avantaj hem de hassasiyet barındıran bir alan olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda, ova hem yerleşim için uygun düz zeminleri hem de verimli tarım topraklarıyla kent planlamasında belirleyici bir coğrafi çerçeve sunar. Erzurum’un ilk sistematik planlama girişimi olan 1939 tarihli Lambert Planı, kentin doğu-batı ekseninde, Erzurum Ovası boyunca gelişimini öngörmüştür. Bu plan, hem iklimsel koşullar hem de topoğrafik yapı göz önünde bulundurularak ova boyunca lineer bir kent modeli önermiştir. Bu model, kentin doğal yapısına entegre bir yayılım göstermesi açısından örnek teşkil etmiştir. Lambert Planı, Erzurum’un büyümesini kontrollü bir şekilde ova düzleminde doğu-batı doğrultusunda gerçekleştirmeyi amaçlamış; ova içerisindeki tarım alanlarının korunmasına da öncelik tanımıştır (Şimşek, 2019).

Şekil 3.4 Lambert planı (URL 4)

Şekil 3.4'deki plandan anlaşılacağı üzere, 1939 yılında temelleri atılan Lambert Planı kentin gelişim yönleri ve ana arterlerinin oluşumunda öncü rol almıştır.

Sonraki yıllarda hızlı nüfus artışı, göç ve ekonomik gelişmelerle birlikte bu planın yönlendirici gücü zayıflamış ve kentteki büyüme kontrolsüz bir hal almıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde; kentin sanayi alanları, yeni konut bölgeleri ve altyapı sistemleri, ova arazileri üzerine yayılmış; bu durum hem tarım arazilerinde daralmaya hem de doğal dengeye zarar veren sonuçlara yol açmıştır. Erzurum Ovası'nın verimli topraklarının plansız yapılaşmaya açılması, geri döndürülemez arazi kayıplarına neden olmakta; bu durum, kent ile ova arasındaki uyumlu ilişkinin bozulduğunu göstermektedir.

Ayrıca Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin 2020–2024 Stratejik Planı'nda ova ile kent arasında sürdürülebilir ilişkiyi korumaya yönelik genel ifadeler bulunsa da, bu hedeflerin uygulamaya yansımadağı görülmektedir. Tarım dışı arazi kullanımı artarken, ova sınırlarında yapılaşma baskısı devam etmektedir. Strateji belgelerinde ova koruma alanlarına dair net tanımlar ve uygulama araçları yeterince geliştirilmemiştir. Bu eksiklik, yapılaşmanın ova içine doğru yayılmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, Erzurum kentinin ova ile olan ilişkisini sürdürülebilir biçimde yönetebilmek için planlama sisteminin daha güçlü koruma-kullanma dengeleri kurması gerekliliği ile kentin büyümesini yönlendirecek yeni planlar ve ova içindeki tarım alanlarını, sulak sistemleri ve doğal habitatlar gibi sistemlerle uyumlu mekânsal stratejiler geliştirilmesi gerektiği savunulmaktadır.

3.3.3 Erzurum Ova Köylerine Genel Bakış

Erzurum ilindeki birçok ovadan kent çeperiyle en ilişkili olan Erzurum Ovası, içerisindeki köy yerleşimlerinin çoğunluğu kent merkezini de içine alan Yakutiye ilçesine bağlı köylerdir. Yakutiye ilçesine bağlı toplamda 44 adet köy yerleşimi bulunmaktadır. Bu köylerin hane sayısı 30 ilâ 120 arasında değişiklik göstermekle beraber buralardaki aktif nüfus sürekli değişiklik göstermektedir.

KOY ADI	SIĞIR			MANDA			SIĞIR-MANDA		
	Dişi	ERKEK	TOPLAM	Dişi	ERKEK	TOPLAM	Dişi	ERKEK	TOPLAM
AKDAĞ	1.510	515	2.025	12	5	17	1.522	520	2.042
AKTOPRAK	982	320	1.302	0	0	0	982	320	1.302
ALTINBULAK	989	362	1.351	7	0	7	996	362	1.358
ALTINTEPE	819	367	1.186	0	0	0	819	367	1.186
ARIBAHÇE	1.325	385	1.710	0	0	0	1.325	385	1.710
ÇAYIRCA	350	133	483	0	0	0	350	133	483
ÇAYIRTEPE	1.011	557	1.568	2	3	5	1.013	560	1.573
ÇİFTLİK	1.726	541	2.267	16	5	21	1.742	546	2.288
DADAŞKÖY	2.640	1.103	3.743	0	1	1	2.640	1.109	3.749
DEĞİRMENLER	282	75	357	0	0	0	282	75	357
DUMLU	1.725	638	2.363	47	31	78	1.772	667	2.439
GÖKÇEYAMAÇ	325	120	445	0	0	0	325	120	445
GÜLPINAR	410	119	529	0	0	0	410	119	529
GÜNGÖRMEZ	529	158	687	0	0	0	529	158	687
GÜZELOVA	1.692	525	2.217	101	57	158	1.793	582	2.375
GÜZELYAYLA	1.150	383	1.533	0	0	0	1.150	383	1.533
İBRAHİM HAKKI	1.034	524	1.558	9	6	15	1.043	530	1.573
KARAGÖBEK	873	110	983	0	0	0	873	110	983
KARASU	2.179	776	2.955	23	7	30	2.202	783	2.985
KAZAN	42	2	44	0	0	0	42	2	44
KIRKĞÖZE	621	210	831	0	0	0	621	210	831
KIRMIZITAŞ	1.084	398	1.482	0	0	0	1.084	398	1.482
KÖSEMERMET	331	111	442	4	8	12	335	115	450
KÖŞK	1.703	796	2.499	0	0	0	1.703	796	2.499
KÜRTÜLÜŞ	654	214	868	5	0	5	659	214	873
LALAPAŞA	310	82	392	0	0	0	310	82	392
MURATBELGİ	545	218	763	1	0	1	546	218	764
MURATPAŞA	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MÜLK	655	263	918	0	0	0	655	263	918
ORTADUZU	1.427	558	1.985	0	0	0	1.427	558	1.985
ÖMER HASANLI	104	8	112	0	0	0	104	8	112
RUHİ MEN	5	1	6	0	0	0	5	1	6
RABİA ANA	1	0	1	0	0	0	1	0	1
SOĞUKÇERMİK	645	217	862	1	0	1	646	217	863
SOĞUTYANI	292	102	394	0	0	0	292	102	394
ŞENYURT	597	116	713	0	0	0	597	116	713
ŞUKRUPAŞA	135	50	185	0	0	0	135	50	185
UMUDUM	2.203	828	3.029	0	0	0	2.203	828	3.029
UZUNYAYLA	1.181	409	1.590	0	0	0	1.181	409	1.590
ÜNİVERSİTE	108	14	122	0	0	0	108	14	122
YAZIRINARI	335	180	515	0	0	0	335	180	515
YERLİSU	609	169	778	0	0	0	609	169	778
YEŞİLDERE	424	89	513	0	0	0	424	89	513
YEŞİLOVA	339	129	468	0	0	0	339	129	468
YEŞİL YAYLA	1.340	415	1.755	7	4	11	1.347	419	1.766
TOPLAM	37.220	13.289	50.509	235	123	358	37.455	13.412	50.867
	%73.69	%26.31		%65.64	%34.36		%73.63	%26.37	

Şekil 3.6 2023 yılı ova köylerindeki hayvan sayıları (Erzurum Tarım İl Müdürlüğü, 2024)

T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI				
2022 YILI MAZOT VE GÜBRE DESTEĞİ KÖY DETAYINDA İÇMALİ				
18	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	AKDAĞ	35
19	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	AKTOPRAK	30
20	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	ALTINBULAK	68
21	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	ALTINTEPE	95
22	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	ALTUNBULAK	3
23	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	ARIBAHÇE	53
24	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	ÇAYIRCA	35
25	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	ÇAYIRTEPE	46
26	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	ÇİFTLİK	98
27	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	DADAŞ	74
28	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	DEĞİRMENLER	29
29	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	DUMLU	49
30	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	GÖKÇEYAMAÇ	10
31	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	GÜLPINAR	26
32	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	GÜNGÖRMEZ	10
33	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	GÜZELOVA	102
34	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	GÜZELYAYLA	25
35	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	İBRAHİM HAKKI	36
36	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	KARAGÖBEK	40
37	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	KARASU	44
38	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	KIRKĞÖZE	23
39	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	KIRMIZITAŞ	31
40	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	KÖSEMERMET	15
41	ERZURUM	YAKÜTİYE(MERKEZ)	KÖSEMERMET	2

Şekil 3.7 2023 yılında ova köylerinde mazot desteği alan işletme sayıları (Erzurum Tarım İl Müdürlüğü, 2024)

Şekil 3.6 ve Şekil 3.7’de görüldüğü üzere, ova köylerinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri aktif olarak devam etmektedir

3.3.4 Ova Köylerinin Genel Mimari Kimliği

Erzurum Ovası köyleri, tarihsel ve kültürel birikimin şekillendirdiği özgün bir kırsal mimari kimliğe sahiptir. Bu bölgedeki konut yapıları, yüzyıllar boyunca Türk-İslam yaşam biçiminin gereksinimleri ile Doğu Anadolu’nun sert karasal ikliminin zorlayıcı koşullarına birlikte yanıt vermiştir. Sonuçta ortaya çıkan geleneksel mimari doku, bir yandan geniş aile tipolojisi, mahremiyet ve misafirperverlik gibi sosyo-kültürel unsurları barındırırken, diğer yandan da iklim ve deprem gibi fiziksel çevre koşullarına uyum sağlayan akılcı çözümler geliştirmiştir. Daha çok konut tipolojisi ve tarım hayvancılık faaliyetlerine hizmet veren yapılar üzerinden gelişen yapı stoğuna ek olarak, yıllar içindeki gereksinimlerle birlikte çeşitli bölge okulları, spor sahaları ve Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve Yakutiye Belediyesi tarafından kent merkezindeki mahallelerde tasarlanan mahalle konakları isimli çok işlevli sosyal yapılar aynı tek tip proje ile köylerde de kendilerine yer bulmuştur.

Şekil 3.8 Köylerdeki tipoloji değişiminin silüetteki karşılığı (Yazar arşivi, 2025)
Şekil 3.8’deki fotoğraftan da anlaşılacağı üzere, köylerde zaman içerisinde değişen mimari kimlik köy silüetlerinde de çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır.

Özellikle pandemi ile birlikte gelişen süreçte hobi bahçeleri ve hobi evleri adı altında inşa edilen daha küçük ölçekli yapılar ise genel yapı stoğuyla iletişime

giremeyen farklı mimari kimliğe sahip, nitelikli bir plan dahilinde kurgulanmamış göçebe yapılardır. Kentte gelen tepkiler doğrultusunda bu hobi evleri yerleşimlerinden bazıları kaldırılmış olsa da birçoğu varlığını hâlen sürdürmektedir.

Şekil 3.9 Hobi bahçeleri/evleri yerleşimlerinden birinin görünümü (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 3.10 Hobi bahçeleri/evleri yerleşimlerinden hava fotoğrafı (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 3.11 Hobi bahçeleri/evleri ve tarım arazileri hava fotoğrafı (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 3.9, Şekil 3.10 ve Şekil 3.11’de, hobi bahçeleri/evlerinin tarım arazileri olan ilişkileri ve farklı mimari karakterleri gözlemlenmektedir.

Ova köylerindeki yapıların bir diğer sorunsallık olarak ele alınabilecek tarafı ise iklim şartlarına karşı gerekli bakım faaliyetlerinin ve eklemlemelerin profesyoneller tarafından yapılamaması, sürekli konut kullanımının önünde bir engel olarak mevsimsel periyotlarda köylerin terkedilmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle kış aylarındaki sert iklim koşulları sebebiyle kullanıcılar köydeki mevcut konutlardan daha konforlu ısınma yöntemleri olan kentteki konutlara gitme eğilimindedirler.

Bir diğer başlık olarak, özellikle 2023 Şubat ayında meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında kentte konaklayan bireylerle birlikte kırsaldaki kullanıcılar da yapılarının deprem dayanımıyla ilgili tereddütlerini dile getirmektedirler. Bu konu 22-24 Mayıs 2025 tarihli 11. Ulusal Beton Kongresi’nde de tartışmaya açılmıştır. Konu ile ilgili yerel yöneticilerin; ‘‘Köylerimizin, ilçelerimizin ve il merkezlerimizin tamamının yıkılıp yeniden yapılması gerekiyor. 4,5 büyüklüğündeki bir depremde bile köy evlerimiz yıkılıyor.’’ söylemleri yerel

yönetimlerin konu ile ilgili gelecek vizyonundaki çözümlerinin metodolojisine dair bilgiler vermektedir.

Şekil 3.12 Köy içerisindeki samanlık yapılarının görünümü (Yazar arşivi, 2025)
Şekil 3.12’de de görüldüğü gibi, köyler içerisindeki konutlar ek yapılar, köy yaşamı pratiğinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.5 Ova Köylerindeki Konutların Mimari Kimliği

Günümüzde Yakutiye ilçesi ve çevresindeki kırsal yerleşimlerin mimari çehresi, gerek sosyo-ekonomik değişimler gerekse devlet politikaları etkisiyle hızlı bir dönüşüm geçirmektedir. Demografik hareketlilik, deprensellik kaygıları ve modernleşme eğilimleri, geleneksel doku üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu durum, bir yandan köylerde yeni yapılaşma eğilimlerini ortaya çıkarırken, diğer yandan geleneksel konut mirasının zaman içinde kaybolmasına yol açmaktadır.

Önemli bir güncel eğilim, kırsal göç ve nüfus değişimi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda birçok Erzurum köyünde genç nüfusun kent merkezine veya başka şehirlere göç etmesiyle, köylerde hane sayıları azalmış; geride kalan nüfusun önemli bir kısmı yaşlı bireylerden oluşmaya başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak, bazı geleneksel evler metruk hale gelmiş veya yalnızca yazlık olarak kullanılır olmuştur. Şehre göç eden aileler, köydeki evlerini bakım yapmadan terk ettiklerinden, bu yapıların bir kısmı zamanla yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Böylece korun(a)mayan birçok eski ev ya kendi kendine çökmüş ya da kullanılmaz duruma geldiği için sahiplerince yıktırılmıştır.

Yakın dönemde Yakutiye ve çevresindeki kırsal yapılarda kullanılan malzemeler köklü bir değişime uğramıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren taş ve kerpiç yerine fırınlanmış tuğla, briket (bims bloğu) ve beton kullanımı yaygınlaşmıştır. Geleneksel yapılarda taşıyıcı olarak kullanılan yığma tekniği yerini kısmen betonarme karkas sistemlere bırakmış, hazır çimento esaslı harç ve beton kullanımı artmıştır. Özellikle 1990'lar sonrası birçok köy evinde temel ve kolon-kiriş iskelet betondan, duvarlar ise briket veya tuğladan inşa edilerek yeni malzeme teknolojilerinden faydalanılmıştır. Ne var ki bu geçiş, inşa kalitesine dair sorunları da beraberinde getirmiştir. Mühendislik hizmeti almadan, yöresel ustalar eliyle yapılan betonarme veya briket malzeme esaslı evlerin önemli bir kısmı deprem dayanımı açısından zayıf kalmıştır. Açıkça izleri okunabilen bir husus olarak, köy halkının mevcut kırsal kerpiç-ahşap evleri ihtiyaçlarını karşılamadığı için terk ettiği, bitişik parsellerde yeni betonarme evler yaptırdığı saptanmıştır. Bu yapılar da ekonomik yeterlilik durumuyla paralellik gösterecek biçimde yıllar içine yayılan bir inşa süreci sonucu ortaya çıkmaktadır. Ova köylerinin hemen hepsinde benzer şekilde, eski evlerin yerini yenilerinin almaya başladığı ya da mevcut yapılara niteliksiz ekler yapıldığı gözlemlenmektedir.

Şekil 3.13 Köy içerisinde tamamlanmayan apartman tipi yapı örneği (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 3.13’de köy içerisindeki bazı apartmanların farklı sebeplerden kaynaklı inşaa faaliyetlerinin belli süreçlerde duraksadığı görülmektedir.

Şekil 3.14 Köy içerisinde apartman tipi yapı örneği (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 3.14’de görüldüğü gibi, köy içerisindeki apartman tipolojisindeki yapıların kentlerdeki tipolojilerden çok farklı olmadığı ve geleneksel köy konutları kimliğinden uzakta yapılar olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3.15 Köy içerisinde farklı tipolojide yapıların birlikteliği (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 3.15’de, köy yerleşimi içerisindeki farklı tipolojilerdeki yapıların bir araya geldiklerinde ortaya çıkardıkları doku görülmektedir.

3.3.6 Konut- Ahır/ Tarımsal Yapı İlişkileri

Erzurum iline bağlı ova köylerinde kırsal yaşam biçimi, mimari mekânsallığın biçimlenmesinde belirleyici bir unsur olarak öne çıkar. Bu bölgelerde geçim temelde tarım ve hayvancılığa dayanmakta olup; konut yapıları ile ahır, samanlık, ambar ve tandır evi gibi tarımsal üretime yönelik mekânlar arasında gözle görülen bir işlevsel bütünlük bulunmaktadır. Bu yapıların çoğu, yalnızca birbirine fiziksel olarak yakın değil, aynı zamanda gündelik yaşam döngüsü içerisinde karşılıklı olarak bağımlı ve tamamlayıcı niteliktedir. Erzurum’un sert ve uzun süren kış koşulları nedeniyle yılın büyük bölümünde iç mekânda geçirilen zaman fazladır ve bu durum, üretimle barınma alanlarının iç içe geçmesini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla, kırsal mimaride sıklıkla karşılaşılan örüntülerden biri, konutun alt katında ya da arka cephesine bitişik olarak inşa edilen ahırlardır. Bu düzen, hem mekânsal verimlilik hem de enerji kullanımı açısından avantaj sunmakla beraber; ahırın yaydığı ısının yaşam alanlarını dolaylı olarak ısıtması gibi işlevsel katkılar sağlamaktadır.

Söz konusu bütünlük yapı kurgusu, yalnızca işlevsellik bağlamında değil, aynı zamanda kültürel süreklilik bakımından da önemlidir. Nitekim Evliya Çelebi’nin 17. yüzyıldaki Erzurum gözlemleri, o dönemde evlerin taş malzemeyle inşa edildiğini, sert iklime karşı dayanıklılık gösterecek şekilde hayvan barınaklarıyla birlikte kurgulandığını ortaya koymaktadır. Bu tarihsel süreklilik, mekânsal

alışkanlıkların kuşaklar boyunca benzer prensiplerle sürdürüldüğünü göstermektedir. Aynı zamanda, gündelik yaşamın erken saatlerde başlaması, hayvanların günlük bakım gereksinimleri ve kadın-erkek rollerinin üretim sürecine doğrudan katılımı, konutla ahır arasındaki fiziksel yakınlığı işlevsel bir zorunluluk hâline getirmiştir.

Bu bağlamda Erzurum'un ova köylerinde konutlar, salt bir barınma mekânı değil, aynı zamanda üretim süreçlerinin çekirdeği olarak kurgulanmıştır. Yapıların çevresinde kümelenen ambar, samanlık, fırın ve kiler gibi eklentiler, üretim döngüsünün sürekliliğini sağlamakta ve bu yönüyle bir tür mikro ekonomik birim oluşturmaktadır. Özellikle yerel mimaride sıkça rastlanan birim kümelenmesi yaklaşımı, hem malzeme hem de hareket akışı bakımından ekonomik çözümler üretirken, aynı zamanda toplumsal ilişkiler ağına da zemin hazırlamaktadır. Bu fiziksel birliktelik, aile yapısı, komşuluk ilişkileri ve toplumsal dayanışma gibi kırsal sosyolojinin temel unsurlarıyla da birebir örtüşmektedir. Dolayısıyla mekânsal örüntüler, yalnızca işlevsel değil; aynı zamanda toplumsal yapının da bir izdüşümüdür.

Şekil 3.16 Köy içerisindeki konut ve ahır yapılarının görünümü (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 3.16’da köy içerisindeki konutların ve ahırların oluşturduğu mekânsal birliktelik görülmektedir.

Erzurum’daki bu geleneksel mekânsal kurgunun, modernleşme süreciyle birlikte bazı dönüşümler geçirdiği görülmektedir. Özellikle 1980 sonrası betonarme yapıların yaygınlaşması, büyük tarım araçlarının kullanımına bağlı olarak yapı hacimlerinin büyümesi ve hijyen standartlarındaki değişiklikler, konut ve tarımsal yapılar arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamıştır. Günümüzde birçok köyde, ahır, depo, garaj ve bazen küçük atölyeler, tek bir yapı bloğu içinde çözülmekte, işlevsel olarak ayrılsa da mekânsal bütünlük korunmaktadır. Ancak fiziksel yakınlık devam etmekte, üretim ve barınma pratikleri yine birbirini destekleyen biçimde sürdürülmektedir. Bu durum, mimari anlamda modernleştirilmiş tipolojilerin kırsal alışkanlıklarla hibrit bir formda yaşatıldığını ortaya koymaktadır.

Bu dönüşümü destekleyen önemli belgelerden biri olan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın “Yöresel Mimariye Uygun Köy Konutları Rehberi” adlı yayınında, kırsal yerleşimlerde estetik, dayanıklılık ve işlevsellik kriterlerinin bir arada gözetilmesi gerektiği ifade edilmekte, konutla üretim birimleri arasındaki ilişkinin hem sürdürülebilir hem de çağdaş bir biçimde korunması önerilmektedir. Bu yaklaşımlar, Erzurum gibi geleneksel konut belleğine sahip alanlarda mekânsal sürekliliği koruyarak dönüşüme olanak tanımaktadır.

Sonuç olarak, Erzurum ova köylerindeki konut-üretim yapıları ilişkisi, iklimsel zorunluluklar, kültürel pratikler ve toplumsal yapı dinamiklerinin iç içe geçtiği çok katmanlı bir mimari örüntüyü temsil etmektedir. Bu yapıların günümüzde geçirdiği fiziksel dönüşümlere rağmen, mekânsal kurgunun temel ilkeleri büyük ölçüde korunmakta; kırsal mimari belleğin sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır. Bu durum, yalnızca mimarlık açısından değil, aynı zamanda kırsal kalkınma, kültürel miras ve toplumsal tarih perspektifinden de dikkate değer bir nitelik taşımaktadır.

4

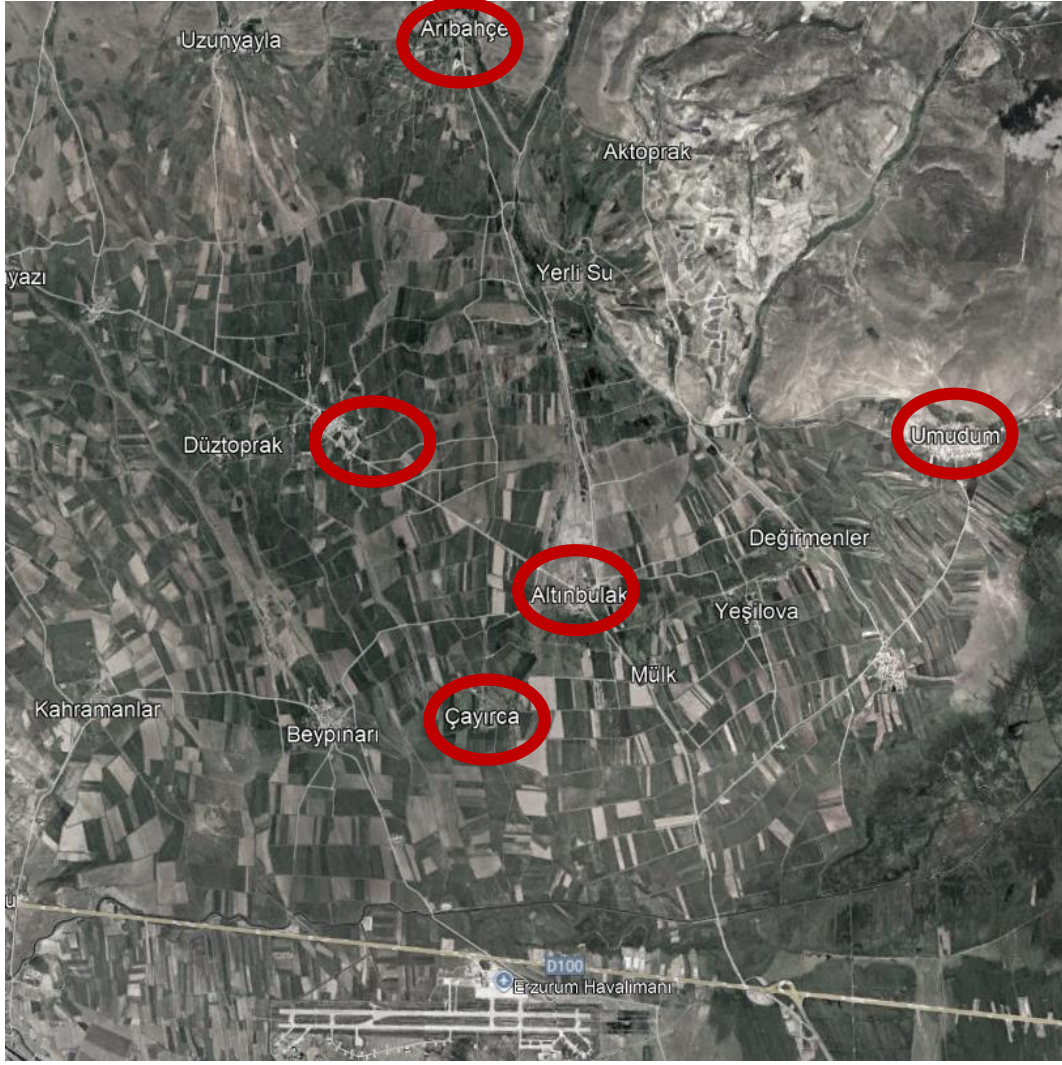
ALAN ÇALIŞMASI

4.1 Çalışma Alanına Dair Teknik Gözlemler ve Tespitler

Erzurum ili Yakutiye ilçesine bağlı, Erzurum Ovası sınırları içerisinde yer alan 44 adet köy, yeni belediye statüsüyle mahalle, alan çalışmasının üst ölçek sınırını oluşturmaktadır. Çalışmanın sınırını daraltabilmek ve veri toplama kolaylığı ve çeşitliliğini artırmak amacıyla farklı büyüklükler ve hane sayılarında, farklı sosyal donatı ve çevresel ilişkileri olan 5 adet köy/mahalle seçilmiştir. Bunlar; Umudum, Altınbulak, Arıbahçe, Mülk ve Çayırca'dır.

Alan çalışmasında seçilen köylerdeki mekânsal durum, yapı stoğu, konut tipolojileri, konut-ahır, ambar yapıları ilişkileri yerinde incelenmiş ve gerekli çizimler yapılmıştır. Mekânsal hiyerarşinin okunabilmesi adına alanda drone yardımıyla çeşitli fotoğraf çekimleri yapılarak belgeleme çalışması yapılmıştır.

Bir diğer taraftan çalışmanın sosyal sürdürülebilirlik boyutunu ele alabilmek ve konut kullanıcılarının pratiklerini tespit edebilmek ve bu pratiklerin nüfus hareketlilikleriyle olan ilişkilerini okuyabilmek adına anket formatında, dijital görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formu, köy/mahalle muhtarları ile paylaşılmış ve farklı zaman dilimlerinde 5 köyde ve her köyde 10 farklı hanede olmak üzere toplamda 50 adet görüşme formunun dijital olarak doldurulması istenmiştir ve bu veriler yine dijital olarak toplanmıştır.

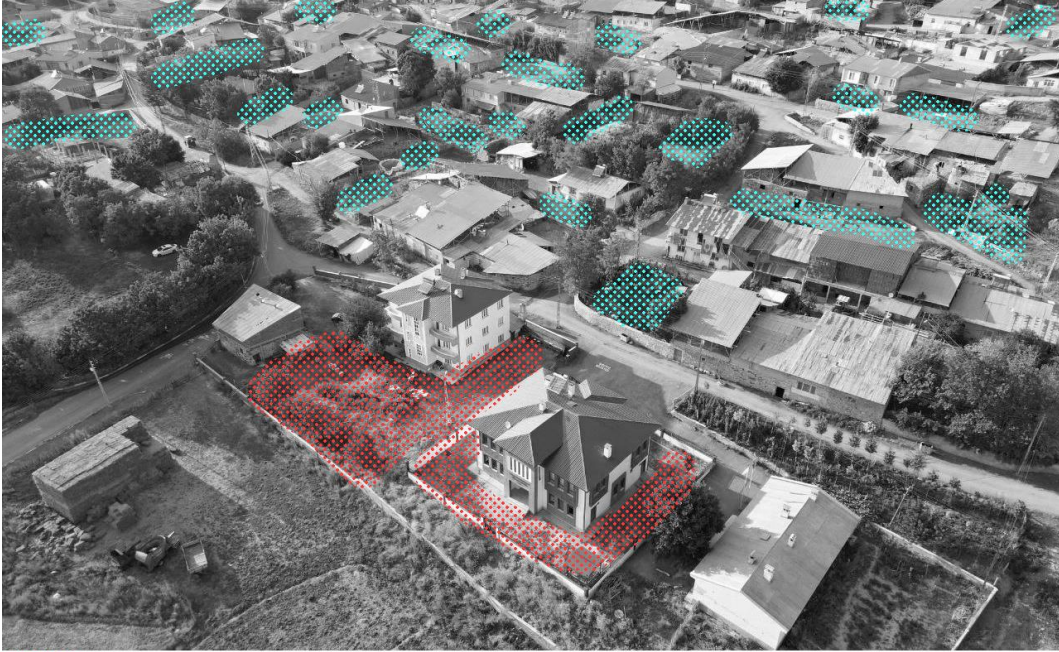

Şekil 4.1 Görüşmelerin yapıldığı köylerin konumları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.1’de, alan çalışması kapsamında analiz, belgeleme, fotoğraflama ve görüşmelerin yapıldığı köylerin konumları görülmektedir.

Şekil 4.2 Umudum köyü hava fotoğrafı (Yazar arşivi, 2025)

- Apartman Tipolojisinde Konutlar ve Bütüncül Boşluk -Yeşil Alan Dokusu
- Geleneksel Tekil Konut-Ahır Tipolojisinde Konutlar ve Parçalı Boşluk- Yeşil Alan Dokusu

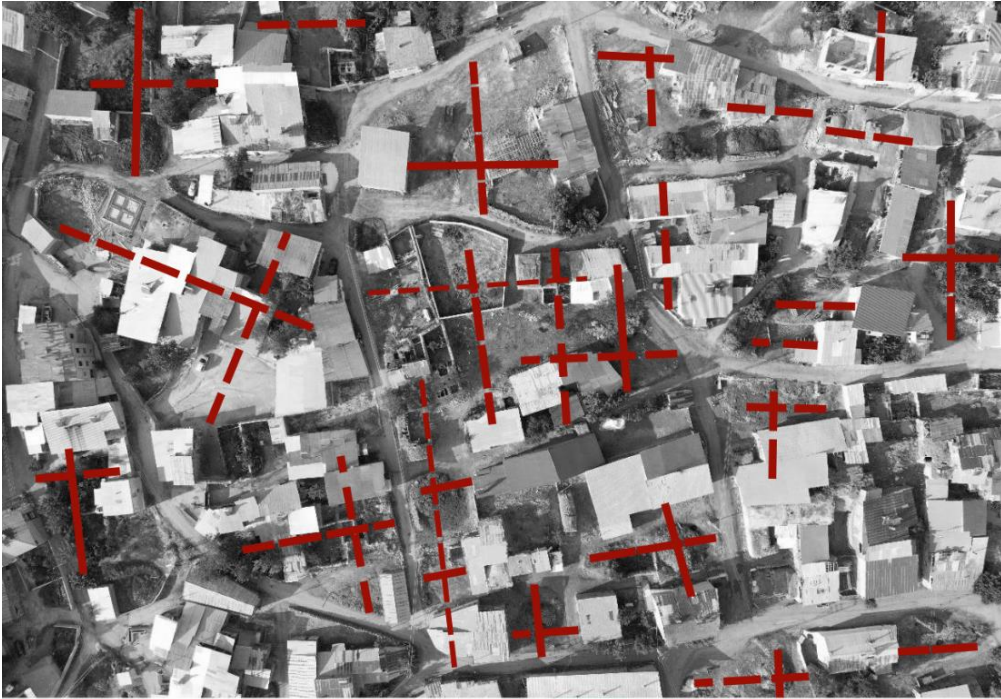
Şekil 4.3 Umudum köyü yapı- yeşil alan dokusu diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.2'deki drone görüntüsü ve Şekil 4.3' deki diyagramda, geleneksel tipolojideki yerleşim dokusunun getirdiği parçalı ve dengeli açık- yeşil alan dokusunun apartman tipolojisine evrilen konutların çeperinde ise daha bütüncül bir hâle dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, yapıların tipolojisi, biçimsel

yapısı, boyutları, cephe karakteri gibi unsurların değişmesiyle yalnızca yapılar değil, çevresindeki açık ve yeşil alanların tipolojisinin de değiştii gözlemlenmektedir.

Şekil 4.4 Umudum köyünden kısmi vaziyet görünümü (Yazar arşivi, 2025)

Yapılar Arasındaki Geçişler, Akışlar

Şekil 4.5 Yapılar arası geçişler diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.4'deki drone görüntüsü ve Şekil 4.5'deki diyagramda görüldüğü üzere, Umudum köyündeki vaziyet görüntüsüne kısmi bir alanda bakıldığında, yapıların birbirleri arasındaki geçişler, dolu-boş ilişkileri, mekânsal planlamaya dair ipuçları okunabilmektedir.

Şekil 4.6 Umudum köyünde silüet görüntüsü (Yazar arşivi, 2025)

Apartman Tipolojisindeki Konut Yapıları	Ahır, Ambar Gibi Ek İşlevlere Ait Yapılardan Bazıları
Tarım Arazileri	Geleneksel Köy Yapıları Tipolojisindeki Konutlar

Şekil 4.7 Köy silüetindeki çeşitlilik diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.6'daki drone görüntüsü ve Şekil 4.7'deki diyagramda, köylerdeki değişimin silüetteki karşılığı açıkça görülmektedir. Büyük ölçekli tarım arazilerinin çeperindeki köy yerleşimlerinin sınırlarında yerel belediyenin köy konağı adını verdiği yapılar ve apartman tipolojisindeki konutlar yer alırken, daha merkezi noktalarda geleneksel konut yapıları ve ek işlev birimleri yer almaktadır.

Şekil 4.8 Çayırca köyünden drone görüntüsü (Yazar arşivi, 2025)

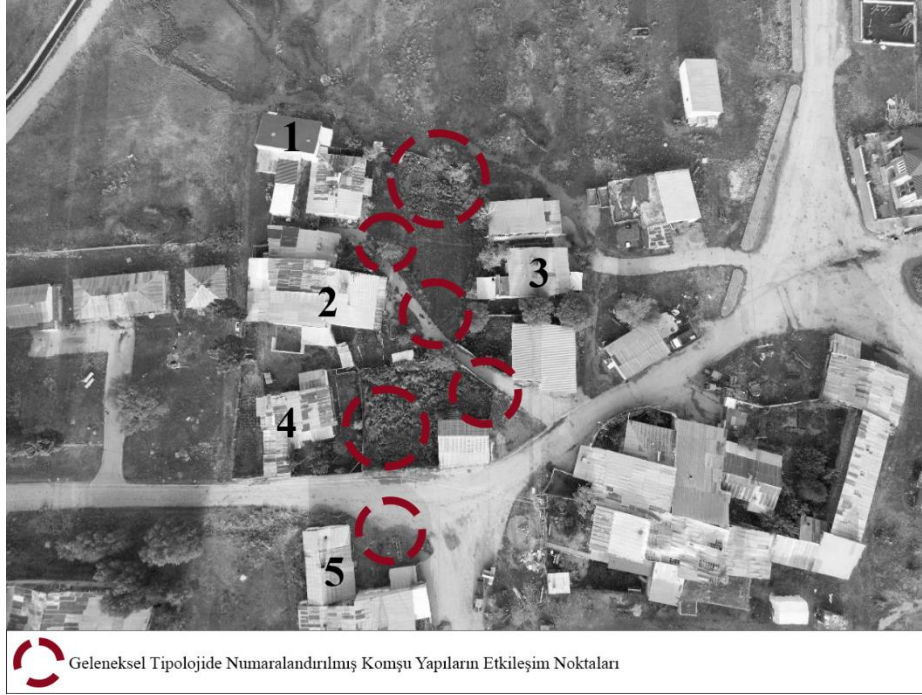

Şekil 4.9 Konutlar ve çeperlerinin dokusu diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.8 ve Şekil 4.9’da, Çayırca köyüne üst ölçekten bakıldığında geleneksel konutların yardımcı işlevler (ahır, ambar gibi) ile kurduğu mekânsal birlikteliğin sonradan inşa edilen apartman tipolojisindeki yapılarda nasıl dönüştüğü görülmektedir.

Şekil 4.10 Çayırca köyünden kısmi vaziyet drone görüntüsü (Yazar arşivi, 2025)

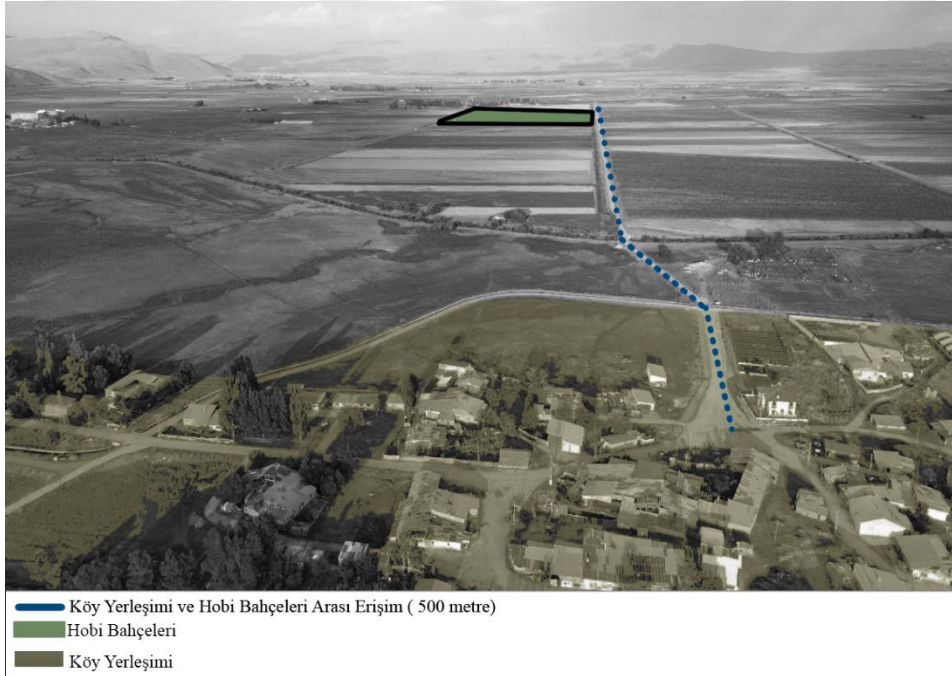
Geleneksel Tipolojide Numaralandırılmış Komşu Yapıların Etkileşim Noktaları

Şekil 4.11 Komşu yapıların etkileşim noktaları diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.10 ve Şekil 4.11’de, Çayırca köyünde kısmi bir alandaki yapı kümelerinin oluşturduğu boşlukların ve komşu yapılar arasındaki etkileşimi sağlayan ara mekânların varlığı görülmektedir.

Şekil 4.12 Çayırca köyünden ovaya bakan drone görüntüsü (Yazar arşivi, 2025)

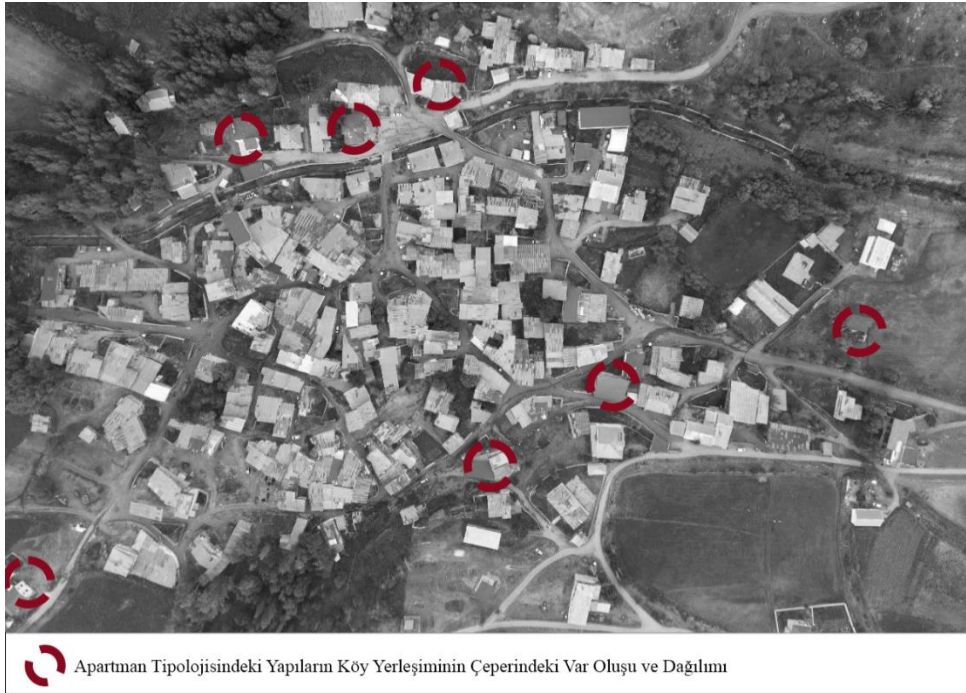

Şekil 4.13 Çayırca köyü ile hobi bahçeleri ilişkisi diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.12 ve Şekil 4.13’de, alan çalışmasının odaklandığı konu başlıklarından bir tanesi olan hobi bahçelerinin/evlerinin ova köyleri ile kurduğu ilişkilerin sorgulanması noktasında köyler ve çeperlerinde yer edinen hobi bahçelerinin mekânsal birlikteliği görülmektedir.

Şekil 4.14 Arıbahçe köyü drone görüntüsü (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 4.15 Köy çeperlerindeki değişim diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.14'deki drone görüntüsü ve Şekil 4.15'deki diyagramda, Arıbahçe köyünün zaman içerisinde geçirmeye başladığı mekânsal ve mimari yapı stoğu dönüşümünün çeperden başladığı merkeze doğru yayılma potansiyeli gösterdiği görülmektedir.

Şekil 4.16 Arıbahçe köyü kısmi drone görüntüsü (Yazar arşivi, 2025)

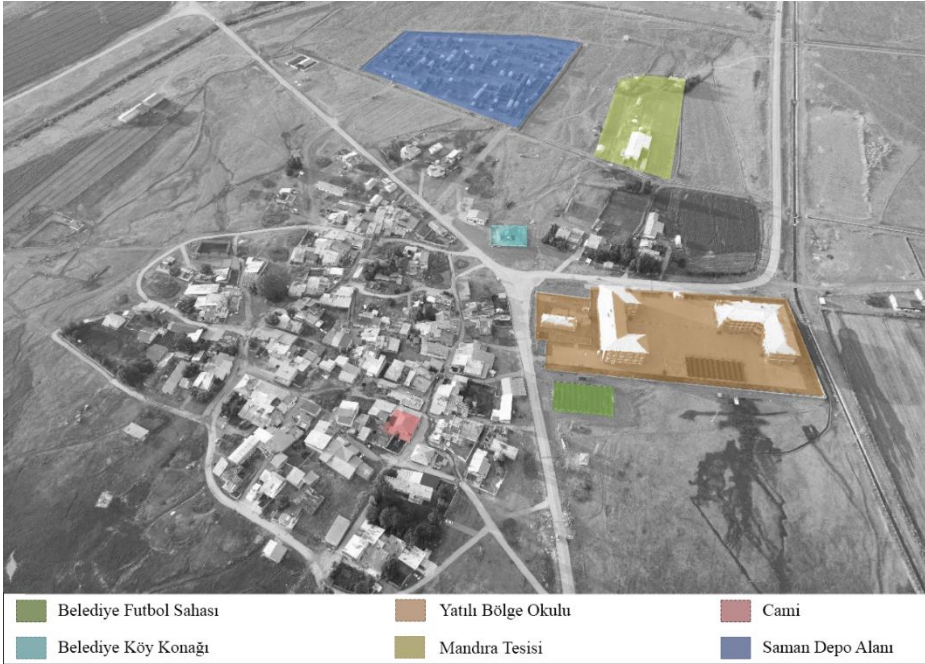
Köy Yerleşimindeki Geçmişten Gelen Parçalı Dokunun Oluşturduğu Potansiyel Ara Mekânlar

Şekil 4.17 Arıbahçe köyünde potansiyel ara mekânlar diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.16 ve Şekil 4.17’de, Arıbahçe köyündeki geleneksel dokunun oluşturduğu yerleşimin doğal olarak ortaya çıkardığı boşlukların, birer potansiyel ara mekân olduğu ve bu boşlukların farklı işlevlere hizmet edebilecek, konut yapılarını ve ek birimlerini destekleyecek biçimde yeniden ele alınabilecek potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

Şekil 4.18 Altınbulak köyü drone görüntüsü (Yazar arşivi, 2025)

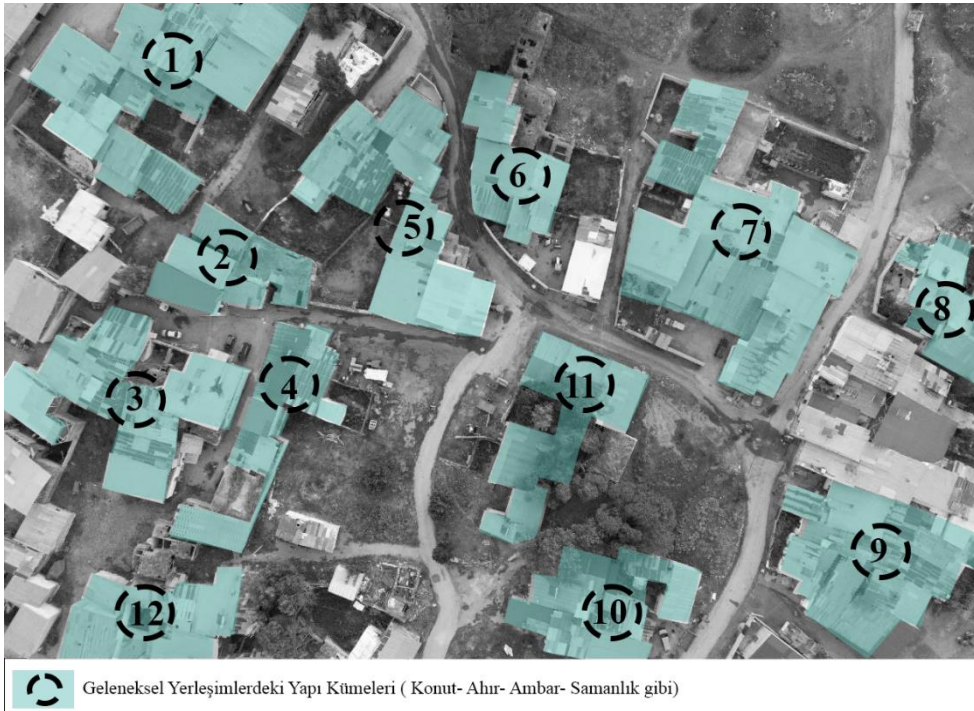

Şekil 4.19 Altınbulak köyünde fonksiyonel dağılım (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.18'deki drone görüntüsü ve Şekil 4.19'daki diyagramda, çalışma alanı sınırlarını oluşturan köylerden fonksiyonel çeşitlilik olarak ayrıışan Altınbulak köyünde, yatılı bölge okulu, mandıra, çeşitli depolama yapıları, futbol sahası gibi farklı donatıların varlığı ve köy yerleşimindeki konumları görülmektedir.

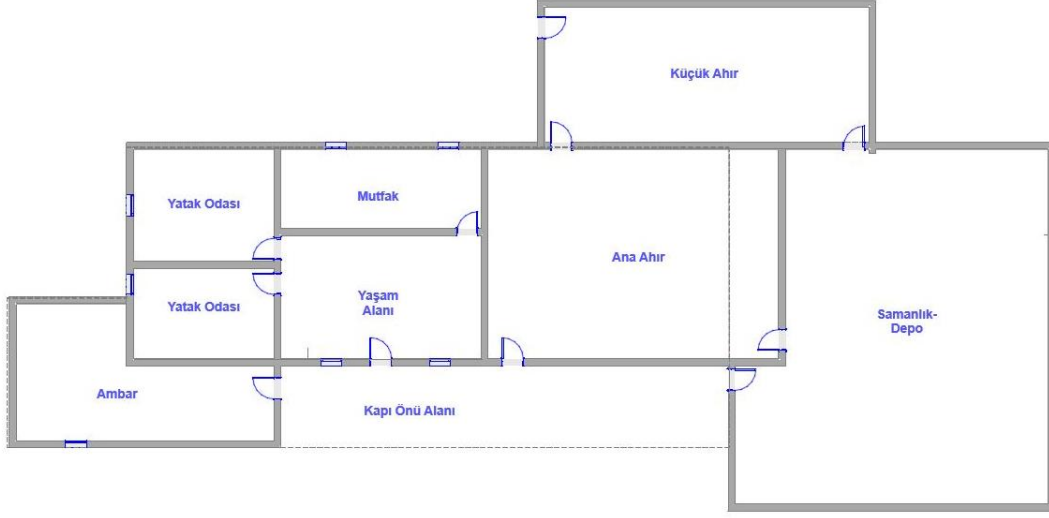

Şekil 4.20 Altınbulak köyünden kısmi vaziyet drone görüntüsü (Yazar arşivi, 2025)

Şekil 4.21 Altınbulak köyünde geleneksel yapı kümeleri diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

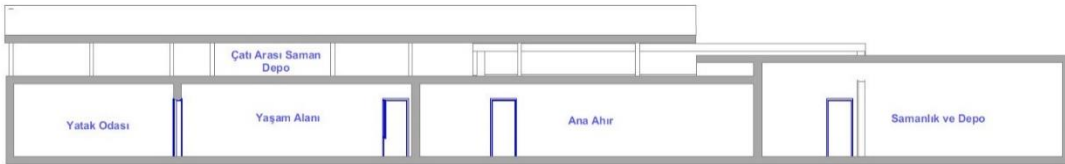
Şekil 4.20 ve Şekil 4.21’de, Altınbulak köyündeki kısmi vaziyet görüntüsünden bakıldığında konutlar ve ek işlevlerin birlikteliklerinin oluşturduğu plan dokusu görülmektedir.

Şekil 4.22 Geleneksel konut tipolojisi planı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.23 Geleneksel konut tipolojisi kısa kesit (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

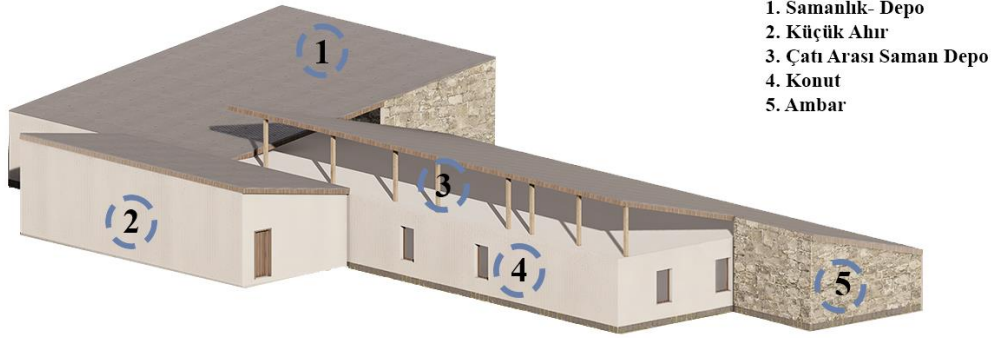
Şekil 4.24 Geleneksel konut tipolojisi uzun kesit (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.22, Şekil 4.23 ve Şekil 4.24’de, alan çalışmasının kapsamındaki köylerdeki geleneksel konutların ve onların yan işlevlerinin oluşturduğu birlikteliğin plan ve kesit düzlemlerindeki karşılıkları şematik olarak görülmektedir. Bu bağlamda,

konutların çeperlerinde yer alan ahırlar, samanlıklar, ambarlar bütüncül bir gündelik yaşam-hayvancılık ilişkisini destekler nitelikte olup diğer taraftan yapı konforu bağlamında bakıldığında doğal iklimlendirme işlevi görmektedir. Kış mevsiminin uzun ve zorlu geçtiği coğrafyada bu stratejik yerleşimin akılcı bir yöntem olduğu gözlemlenmektedir.

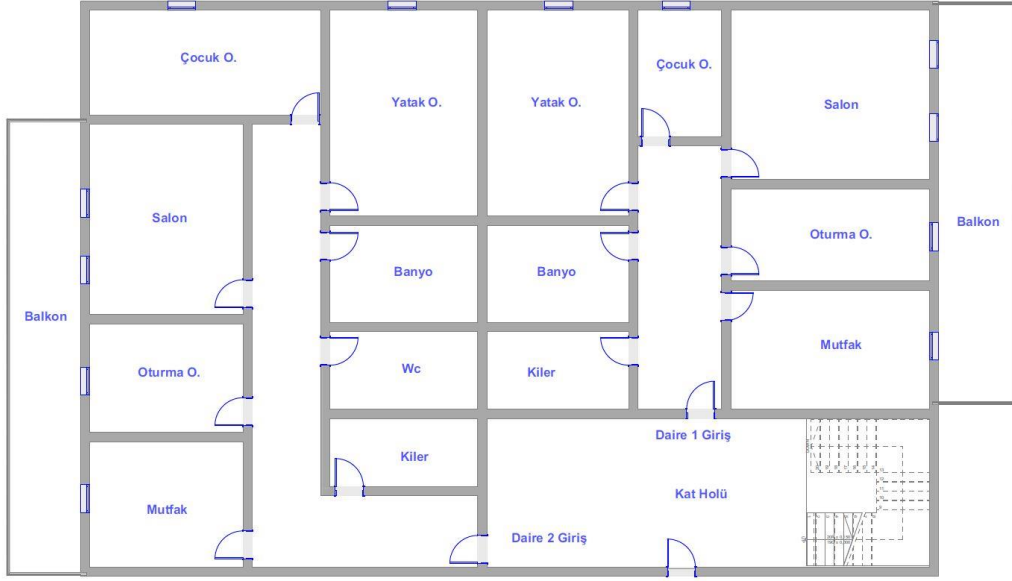

Şekil 4.25 Geleneksel konutların üç boyutlu görünümü (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

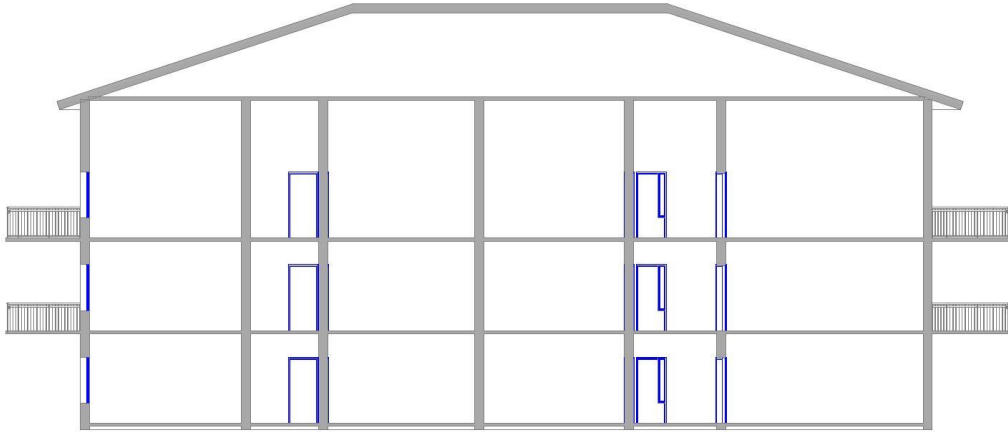

Şekil 4.26 Geleneksel konutların üç boyutlu görünümü (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.25 ve Şekil 4.26’da, geleneksel tipolojideki konutlar ve mekânsal hiyerarşi ve konut mekânı ilişkileri üç boyutlu çizimlerde görülmektedir.

Şekil 4.27 Apartman tipolojisindeki yapıların plan görünümü (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.28 Apartman tipolojisindeki yapıların kesit görünümü (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.27 ve Şekil 4.28'de ise, alan çalışması sırasında ziyaret edilen ve belgeleme çalışması yapılan apartman tipolojisindeki bir yapının plan ve kesit düzlemlerindeki şematik görünümleri yer almakta olup, bu yapıların herhangi bir yerel tasarım girdisinden referans almayan ve kentlerdeki herhangi bir apartman yapısından farkı olmayan yapılar olduğu görülmektedir.

4.2 Görüşme Formlarının Sonuçlarının Analizi

Katılımcı süreçlerin desteklenmesi adına, yalnızca sorunun çözümü noktasında fikir almaktan öte, sorunun kendisinin tespit süreçlerinde de köy sakinlerinin yer alması gerekliliği düşünülmeyle birlikte bu bağlamda sakinlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde; kent merkezi ve kişilerin yaşadıkları köyler arasındaki hareketlilikler, yaşadıkları konutlarda gördükleri sorunsallıklar, diğer yapı birimleriyle kurulan mekânsal ilişkiler ve geleneksel yapı yapma biçimleriyle mevcuttaki eklemlemelerle ortaya çıkan konutlar ve yeniden inşa edilen konutlar arasındaki farklılıkların tespiti ve yaşam pratiğine etkileri gibi hususlarda sorular sorulup, görüşmeler yapılması değerli bulunmuştur. Buradan hareketle, katılımcı süreçlerin kırsalın sosyo-mekânsal sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla yönelik bir yöntem izlenmesi amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda yarı yapılandırılmış görüşme metodu çerçevesinde kişilere sorulacak olan sorular, konuya dair ulusal ve uluslararası literatürün taranması ile alandaki tespitler, çizimler, fotoğraflamalar, çeşitli kurumlardan alınan ekonomik faaliyetlerin devamlılığına yönelik sayısal veriler ve yerel belediyelerin köylerde yaptıkları çalışmaların bütüncül bir okuması sonucu ortaya çıkmıştır.

Toplamda 25 adet sorudan oluşan anket formatındaki görüşme formundaki sorular, demografik analizi yapabilmek adına cinsiyet, yaş ve eğitim durumu gibi sorularla başlayıp; nüfus hareketlilikleri ve bunların sebepleri, köylerdeki mekânsal niteliğe dair kullanıcıların deneyimlerine yönelik sorularla devam etmektedir. Kent merkezi ve köy yerleşimleri arasındaki hareketliliklerin nedenselliklerine dair soruların ardından konut tipolojisine yönelik sorular ile sosyal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkileri inceleyebilmek için, mevcut konutların durumu, bunların diğer yapı birimleriyle kurdukları ilişkilere dair sorular ve farklı bağlamlardaki kullanıcı beklentilerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Tüm bu görüşmeler kullanıcılara dijital platformlar üzerinden soruların aktarılması ve gerekli cevap ya da cevapların işaretlenmesi suretiyle tamamlanmıştır.

Erzurum Ova Köylerinde Nüfus Hareketlilikleri ve Konut Yapılarının Mimari Nitelik Değerlendirmelerine Dair Görüşme Formu

Değerli Katılımcı,

Bu görüşme formu niteliğindeki anket, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Mimari Tasarım Programı Yüksek Lisans öğrencisi Çağatay Çomaklı'nın, Doç. Dr. Feride Pınar Arabacıoğlu danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezinin bir parçasıdır. Tez çalışmasının temel amacı, Erzurum kenti ile Erzurum Ovası'ndaki köy yerleşimleri arasındaki nüfus hareketlilikleri ile bu köylerdeki konut yapıları arasındaki ilişkileri sosyal sürdürülebilirlik bağlamında incelemek ve mimari tasarım perspektifinde çözümler sunmaktır.

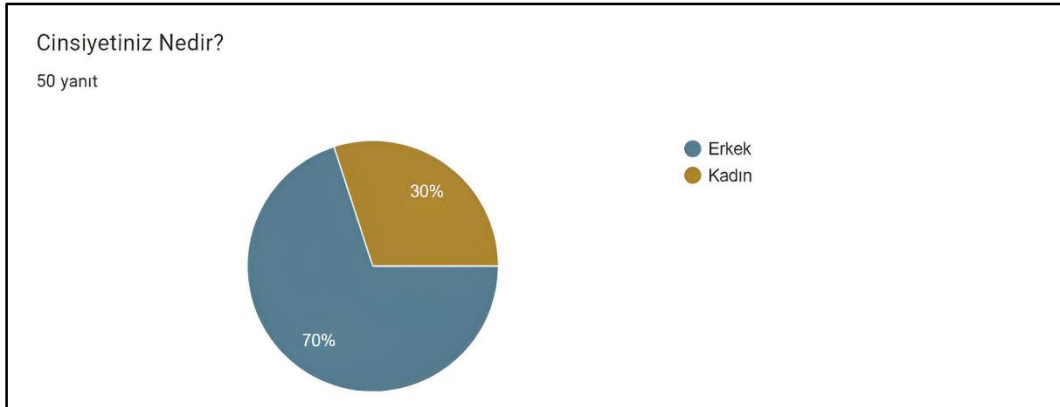
Bu anket, daha önce yazar tarafından alanda yapılan gözlemler ve literatür taramaları sonrası oluşan veriler ışığında hazırlanmış olup, tez çalışmasının sınırları dahilindeki köylerdeki sakinlerle yapılacaktır. Katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayalı olup, istediğiniz zaman çalışmadan çekilme hakkınız mevcuttur. Anket çalışmasında isim soyisim alınmayacaktır. Toplanan veriler, anonim olarak saklanacak, yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacak ve üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır.

Anket çalışması 5-7 dakika arası sürmektedir. Katılımınız ve desteğiniz için şimdiden teşekkür ederiz.

Şekil 4.29 Görüşme formu başlangıç ve bilgilendirme metin görseli (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

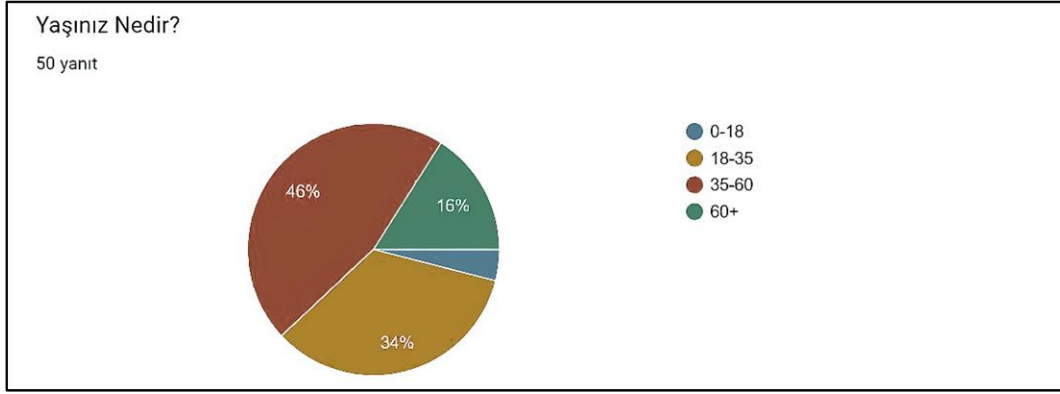
Şekil 4.29'da görüşmeler yapılmadan önce kişilere yapılan bilgilendirme metni görülmektedir.

Görüşme formlarının analizine bakılacak olursa;

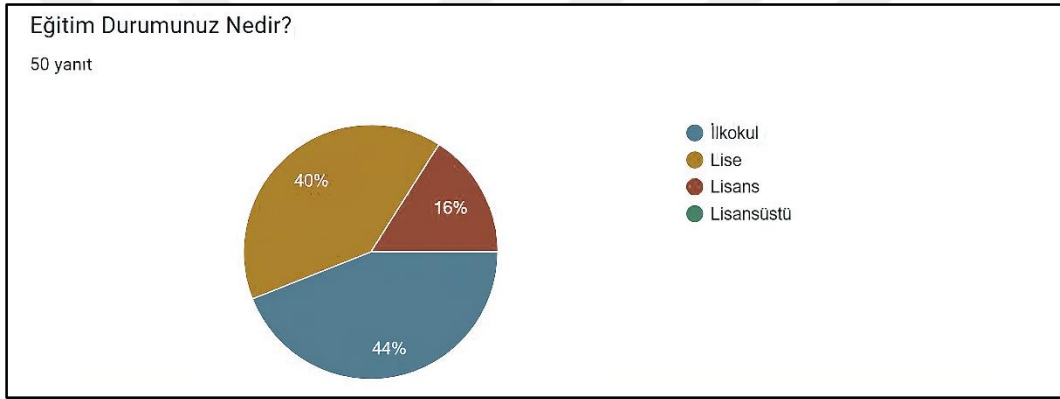
Şekil 4.30 Görüşülen kişilerin cinsiyet dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.30'da görüldüğü gibi, 50 adet formun, %70'i erkek, %30'u kadın sakinler tarafından cevaplanmıştır.

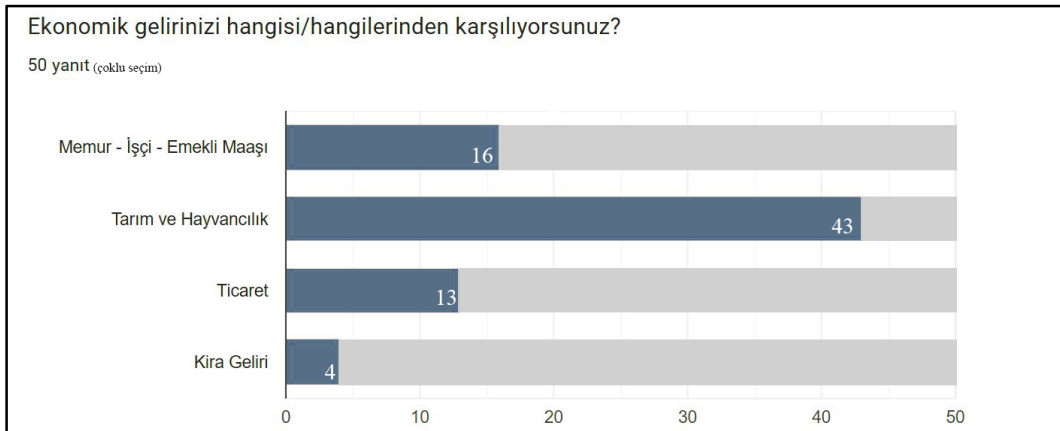
Şekil 4.31 Görüşülen kişilerin yaş dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.31’de görüldüğü gibi, formları yanıtlayan kişilerin %80’lik dilimi, 18-35 ilâ 35-60 yaş aralığındadır.

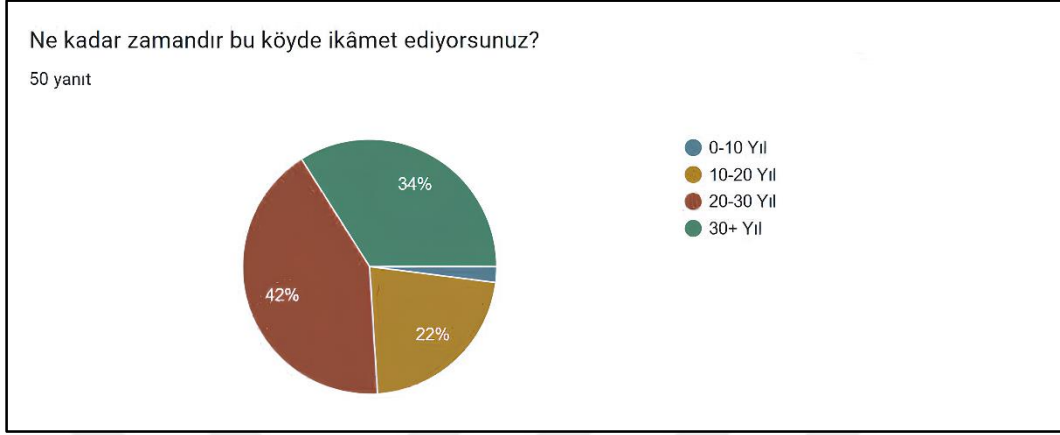
Şekil 4.32 Görüşülen kişilerin eğitim durumu dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.31’de görüldüğü üzere, formu yanıtlayan kişilerin %44’lük dilimle en yüksek çoğunluğu ilkökul, %40’lık kısmı ise lise mezunu olduğunu belirtmiştir.

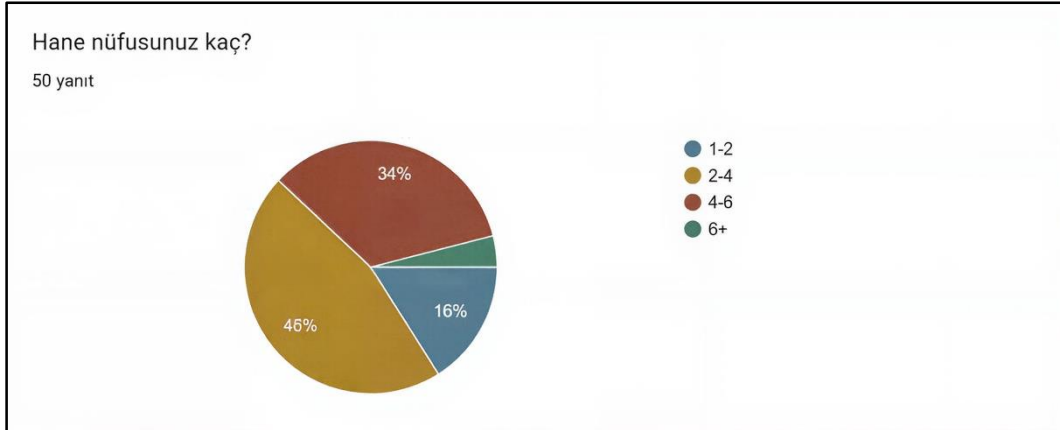
Şekil 4.33 Görüşülen kişilerin gelirlerinin dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.33’de görüldüğü üzere görüşülen kişilerin büyük bir çoğunluğu tarım ve hayvancılık sektöründen gelirini elde etmekle beraber bunu memur, işçi veya emekli maaşı alan kişiler takip etmektedir. Görüşme formlarında bu soruya birden çok seçeneği işaretleyebilme imkânı verilmiştir.

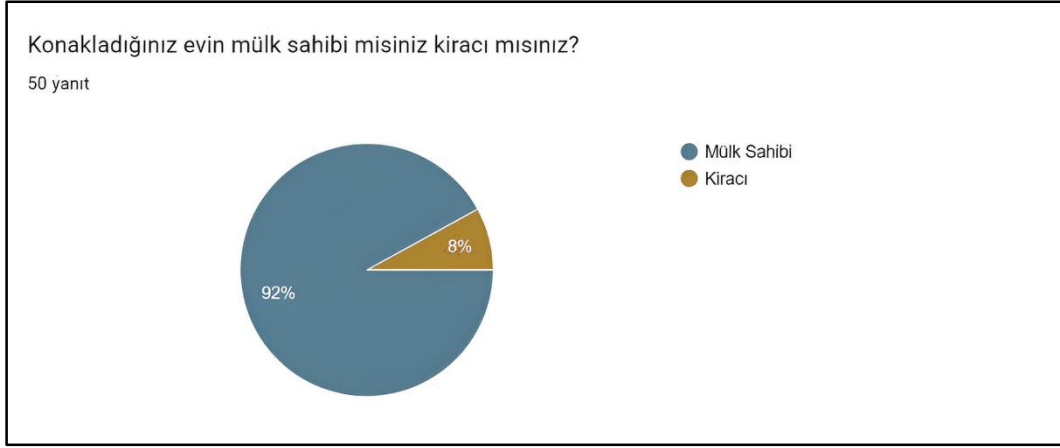
Şekil 4.34 Görüşülen kişilerin köyde ikâmet süreleri dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.34’de görüldüğü üzere yüzdeler olarak en büyük dilim %42 ile 20-30 yıl arası buldukları köyde ikâmet ettiklerini söylerken, %34’lük kısım 30 yıldan fazla süredir, %22’lik dilim ise 10 ilâ 20 yıl arasında bir süredir ikâmet ettiklerini ifade etmiştir.

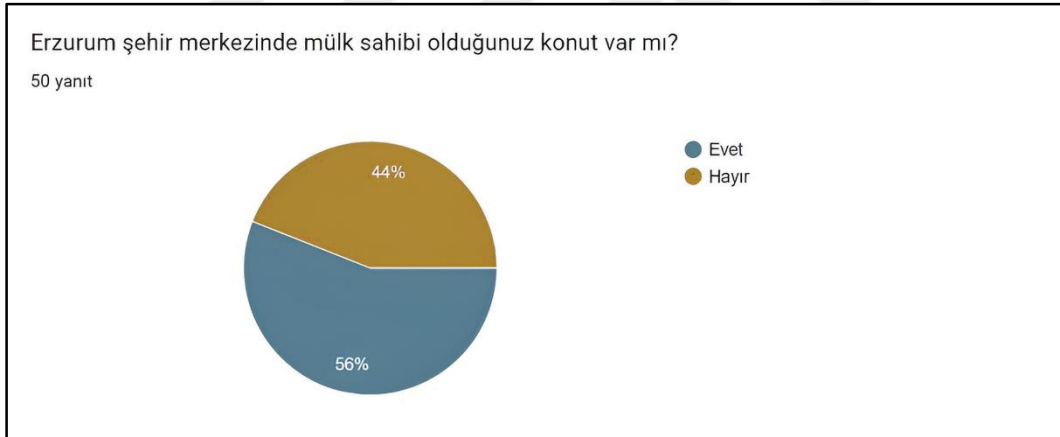
Şekil 4.35 Görüşülen kişilerin hane nüfusu dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.35’de görüldüğü üzere görüşülen kişilerin, yaşadıkları hanedeki nüfus üzerinden bir hanedeki ortalama nüfusu anlayabilmeye dair sorulan soruya; %46 ile 2-4 kişi, %34 ile 4-6 kişi, %16 ile 1-2 kişi olduğu söylenirken 6’dan fazla kişiyle birlikte yaşadığını söyleyenlerin oranı %4 ile sınırlı kalmıştır.

Şekil 4.36 Görüşülen kişilerin evlerinin mülkiyet durumu dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.36’da görüldüğü üzere konut tipolojisine dair sorulara geçiş niteliğinde bir analiz yapmaya imkân vermesi açısından, oturulan evin mülk sahibi olup olunmadığını anlamaya yönelik sorulan soruya; %92 gibi büyük bir çoğunluk köyde yaşadıkları konutun kendilerine ait olduğunu, %8’lik kısmı ise kiracı olduğunu ifade etmiştir.

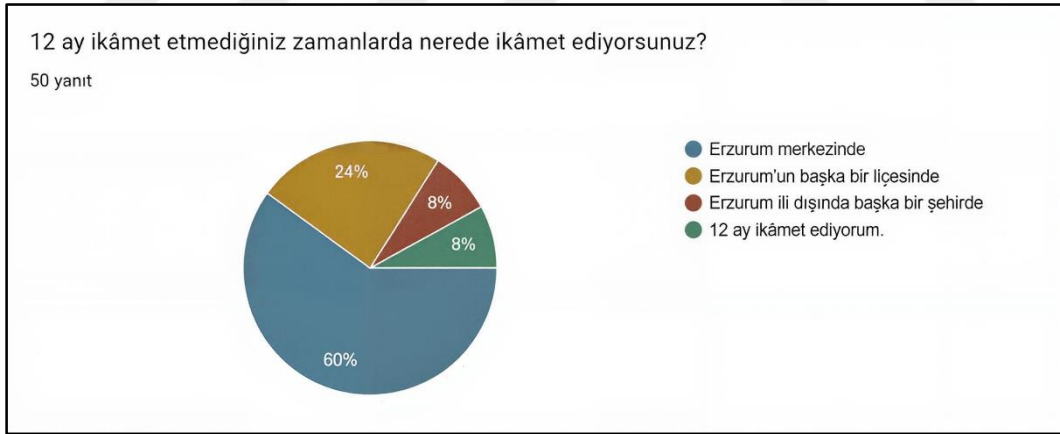
Şekil 4.37 Görüşülen kişilerin şehir merkezinde konut sahibi olma durumu dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.37’de görüldüğü üzere kent ve köy arasındaki nüfus hareketliliklerinin önemli bir girdisi ve sebep-sonucu olabilecek sorulardan olan Erzurum kent merkezinde konut sahibi olup olmamaya yönelik soruya kişilerin %56’sı evet, %44’ü hayır cevabı vermiştir.

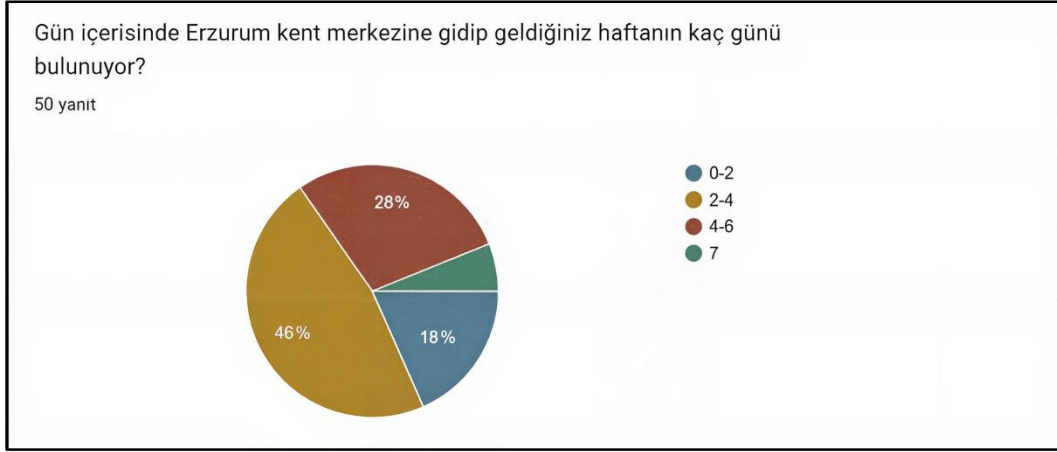
Şekil 4.38 Görüşülen kişilerin yılın kaç ayı köyde ikâmet ettiğine dair grafik (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.38’de görüldüğü üzere, nüfus hareketlilikleri için önemli bir veri sağlayan ve mevsimsel hareketliliklerin periyodunu anlamayı kolaylaştırmayı hedefleyen soruya, kişilerin %42’si 9 ay %38’i 6 ay bulunduğunu söylerken, % 12’si 3 ay gibi daha kısa süreli ikâmet ettiğini ve %8’lik en küçük dilim ise tüm yıl boyunca köyde ikâmet ettiğini ifade etmiştir. Buradan hareketle yüzdeler olarak büyük bir çoğunluğun farklı sürelerde de olsa köydeki konutlarından başka yerlerde ikâmet ettiği anlaşılmaktadır.

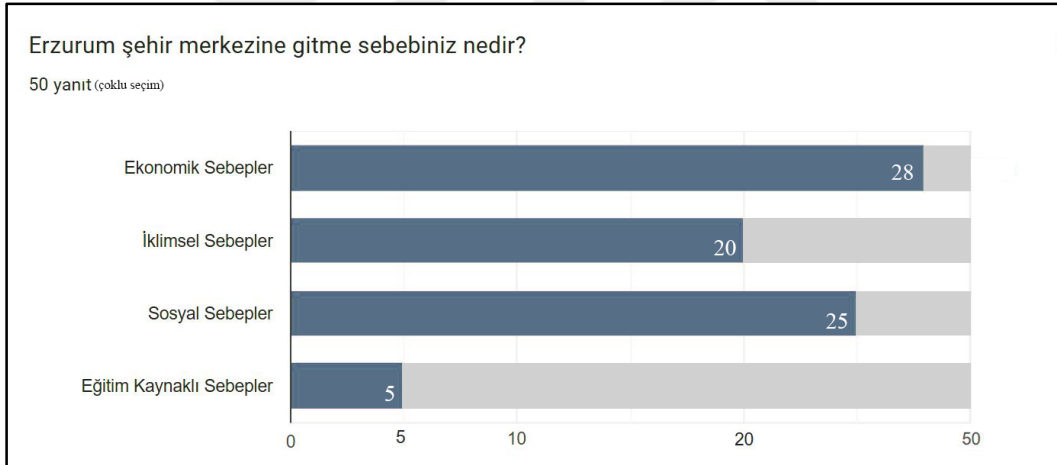
Şekil 4.39 Görüşülen kişilerin köy dışı ikâmetin konumunun dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.39’da görüldüğü gibi, bir önceki sorunun devamı olarak köyde ikâmet edilmediğinde kişilerin nerelerde ikâmet ettiklerine dair sorulan soruya %60’lık dilim Erzurum merkezinde, %24’lük dilim Erzurum’un başka bir ilçesinde, %8’lik dilim ise başka bir şehirde ikâmet ettiğini söylemiştir. Bu veriden yola çıkarak yine büyük bir çoğunluğun 10 km mesafedeki kent merkezinde konaklamasıyla köy ile bağının güçlü tutmaya yönelik bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır.

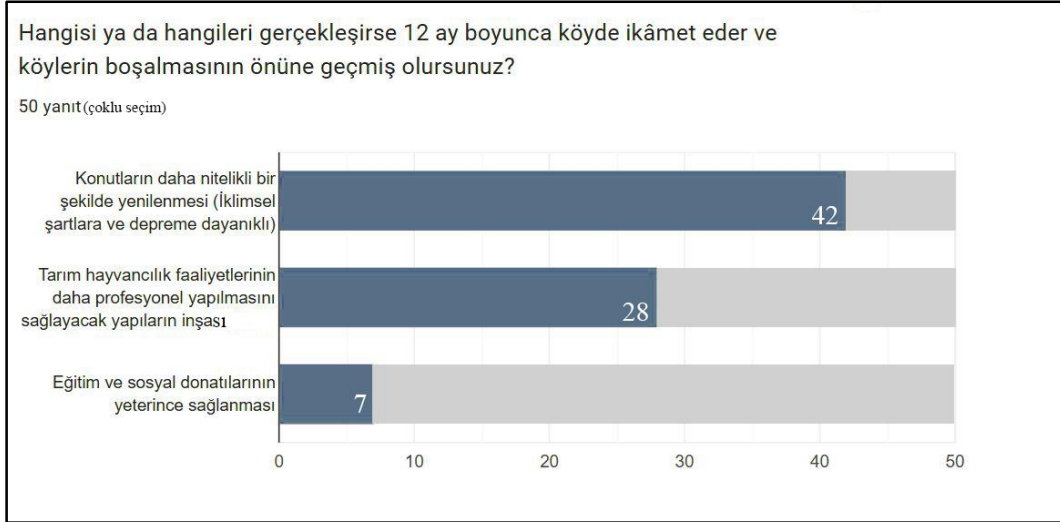
Şekil 4.40 Görüşülen kişilerin haftalık hareketliliklerinin dağılımı grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.40’da görüldüğü gibi kişiler, köyde buldukları süre boyunca haftada kaç gün kent merkezine gidip geldiklerine dair sorulan soruya, %46.9’luk dilimle haftada 2-4 gün, %28,6 ile 4-6 gün, %18,4 ile 0 ilâ 2 gün arasında gittiğini ifade etmiştir. Her gün gittiğini ifade edenlerin sayısı ise sınırlı kalmıştır.

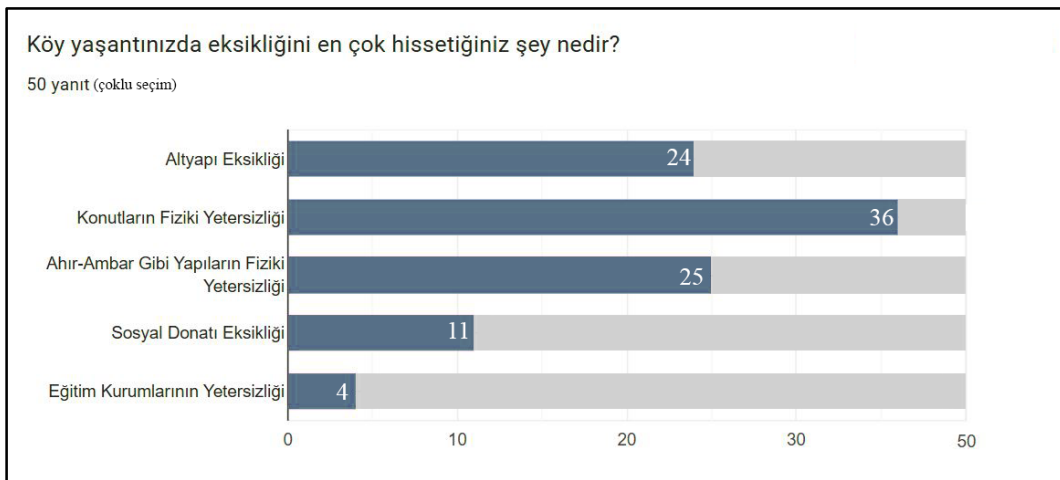
Şekil 4.41 Görüşülen kişilerin kent merkezine gitme sebepleri dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.41’de görüldüğü üzere, kişilere şehir merkezine gitme sebeplerine dair sorulan soruya birden fazla seçeneği işaretleyebilme imkânı verilmiştir ve verilen cevapların büyük çoğunluğu ekonomik ve sosyal sebeplerden, ardından iklimsel sebeplerden ve son olarak ise eğitim kaynaklı sebeplerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Kısa süreli gidiş-gelişlerin ana sebebinin ekonomi olduğu ve köydeki sosyal donatı eksikliğiyle birlikte özellikle kış aylarındaki sert iklim koşullarının sebep olduğu görülmektedir.

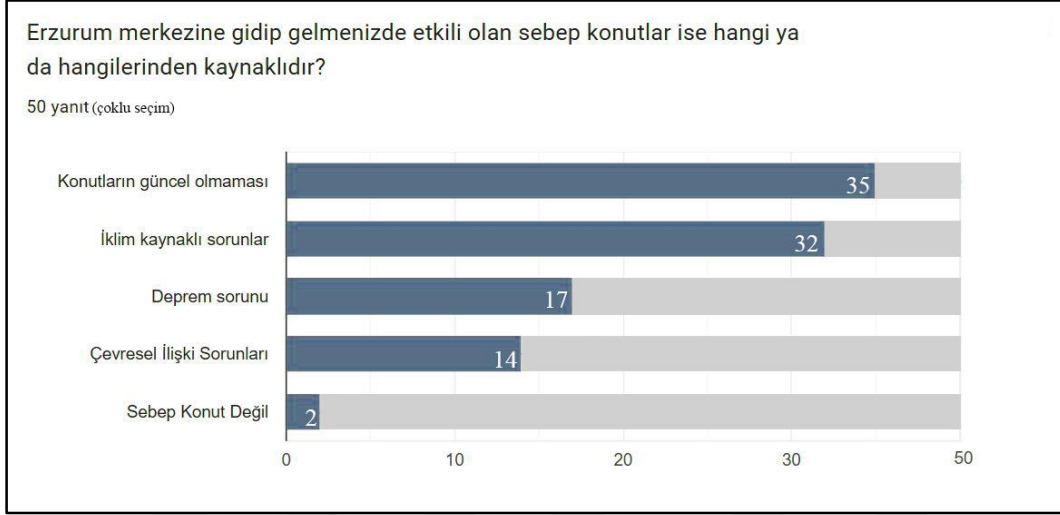
Şekil 4.42 Görüşülen kişilerin köylerdeki taleplerinin dağılımı grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.42’de görüldüğü gibi, köylerdeki sosyal sürdürülebilirliği sağlayabilmenin yolunun sürekli kullanımı teşvik edebilmek olduğu düşünülerek, kişilerin gördükleri eksiklerin hangisi ya da hangilerinin giderilirse uzun süreli ikâmet edeceklerine dair sorulan soruya verilen cevapların büyük bir kısmı konutlarının, deprem ve iklimsel şartlara dayanıklı bir anlayışla daha nitelikli bir hale getirilmesi cevabını verirken, bunu takiben köylerdeki tarım ve hayvancılık tabanlı ekonomik faaliyetlerin gündelik yaşam pratiğiyle yakından ilişki halinde olduğu sonucuyla paralellik gösterecek biçimde ahır, ambar, samanlık gibi yapıların yenilenmesi ve niteliklerinin artırılması ile konutlarla ilişkili olması cevabını vermiştir. Eğitim ve sosyal donatıların varlığının artırılmasının önemli olacağına dikkat çekenlerin sayısı sınırlı kalmıştır.

Şekil 4.43 Görüşülen kişilerin köy yaşamında görülen eksikliklerin dağılımı grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.43’de görüldüğü üzere, kişilerin köylerde gördükleri eksikliklere dair sorulan soruya verdikleri cevapların çoğunluğu konutların fiziki yetersizliğini, ardından ahır,ambar, samanlık gibi diğer yapıların fiziki yetersizliğini, bunları takip eden oranda ise altyapı eksikliğini köy yaşam pratiğinde hissettikleri problemler olarak ifade etmişlerdir. Kişilere birden çok seçeneği işaretleme imkânı verilmiştir ve çıkan sonuçtan hareketle yüzdeler olarak büyük çoğunluk temel sorunun konutların fiziki yetersizliği olduğunu düşünmektedir.

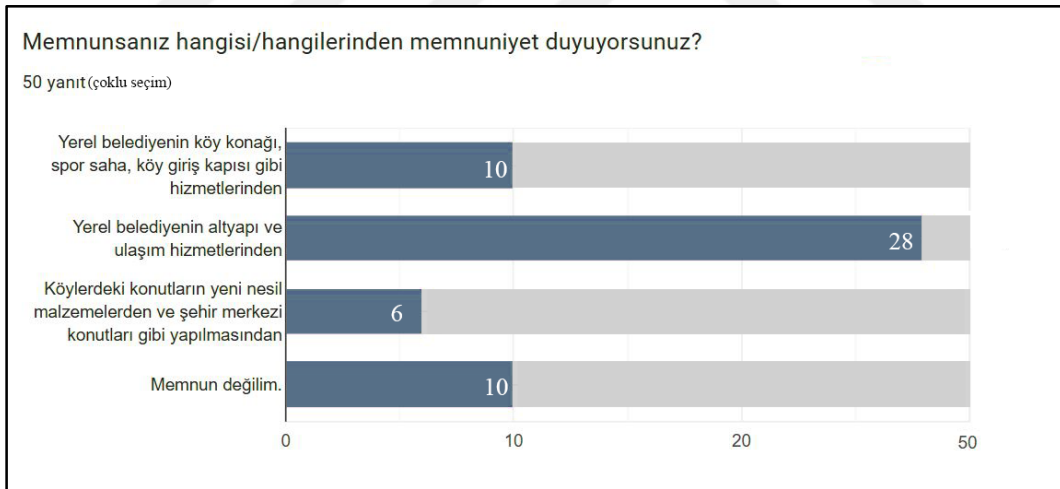
Şekil 4.44 Görüşmelere göre köylerdeki konut kaynaklı sorunların sebebinin dağılımı grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.44’de görüldüğü üzere, konut tipolojisine dair çözümlenmeleri kullanıcı odaklı yapabilmeye olanak sağlamak adına sorulan soruya kişilerin birden fazla cevap vermesine imkân verilmiştir. Bu bağlamda kullanıcıların büyük bir kısmı konutların güncel olmaması, iklim kaynaklı sorunlara konutların yeterli cevabı verememesi, ardından mevcut konutların deprem riskine karşı güvenliksiz olduğuna dair endişelerinin olduğuna, yine yakın bir oranda ise konutların çevre yapılar ile ilişki (ahır, ambar ve sosyal donatı yapıları gibi) sorunlarının olduğuna dair cevap vermiştir. Buradan hareketle konut kullanıcıların yüzdeler olarak büyük çoğunluğu yapılarının iklim, deprem gibi farklı kaynaklı sorunlarla beraber konutlarının güncel ihtiyaçlar ve pratiklere cevap veremediğini ifade ettikleri görülmektedir.

Şekil 4.45 Görüşmelerde ova köylerindeki değişime verilen tepkinin dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

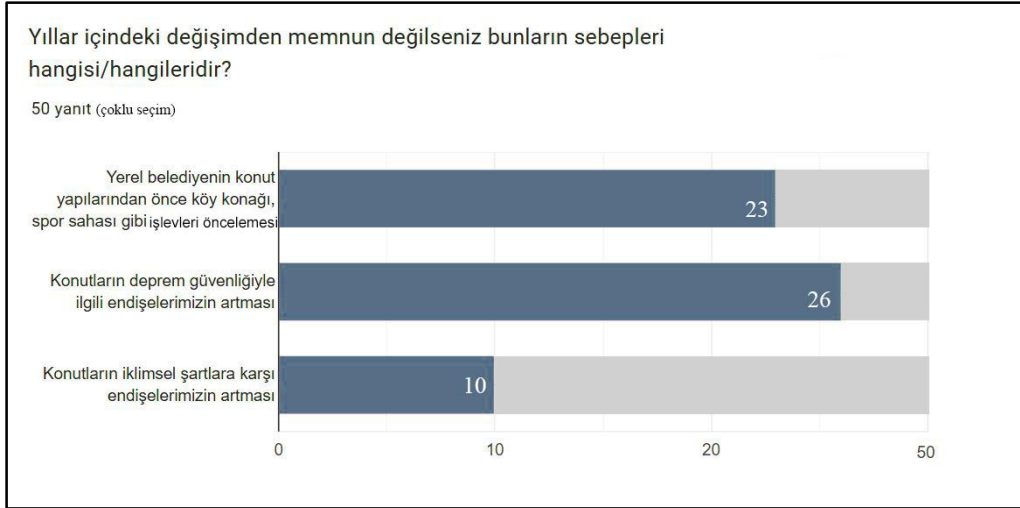
Şekil 4.45’de görüldüğü gibi, kişilere yıllar içerisinde Erzurum Ovası’nda yer alan kent merkezine yakın mesafedeki köylerde yaşanan değişimlerden memnun olup olmadıklarına dair sorulan soruya kişilerin %48 hayır cevabını verirken, %30’u evet cevabını vermiş ve %22’lik kısım kararsızım cevabını vermiştir. Bu soruyla birlikte sonraki sorularda bu memnuniyetin ya da memnuniyetsizliğin nedensellikleri sorgulanmıştır.

Şekil 4.46 Görüşme sonuçlarına göre değişimden memnun olanların nedenlerinin dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.46’da görüldüğü üzere, sorulan soruya kişilerin önemli bir kısmı yerel belediyelerin altyapı ve ulaşım hizmetlerinden memnun olduklarını ifade ederken, yerel belediyelerin köy konakları, spor sahaları gibi hizmetlerinden memnun olduklarını ifade edenlerin oranı sınırlı kalmıştır. Köylerde son yıllarda, kentteki apartman tipolojilerinin kendine yer bulmasından köyün gelişimi açısından olumlu bulduğunu ifade edenler de olmuştur. Buradan hareketle yüzdeler olarak büyük bir

çoğunluğun ulaşım ve altyapı hizmetlerinden memnun olduğu görülürken, cevaplardan çıkan sonuçla kentlerde görülen tipolojilerin köylerde de görülmesinin olumlu değerlendirilmesi, özellikle sosyal statü ve mimari mekân ilişkiselliği üzerine düşünölmeye değer bir başlık olarak görölmüştür.

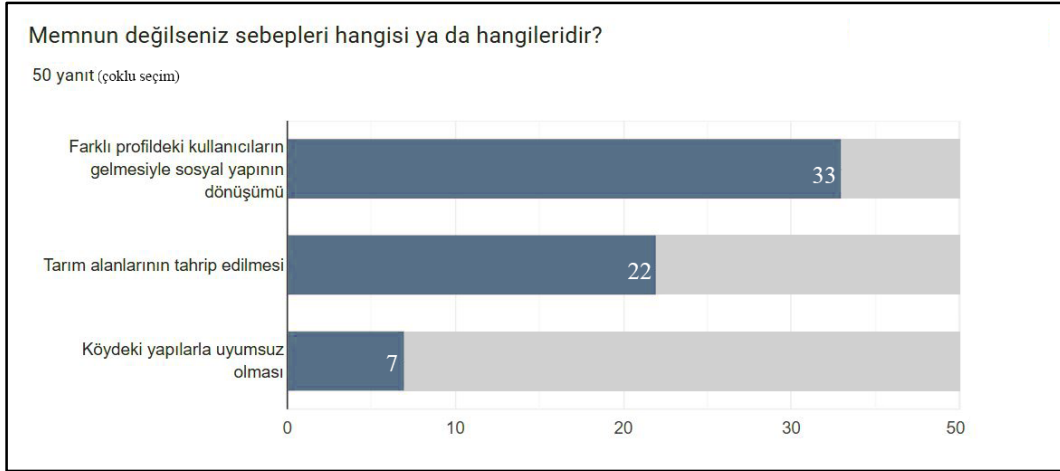
Şekil 4.47 Görüşme sonuçlarına göre değişimden memnuniyet durumu grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.47’de göröldüğü üzere köylerdeki değişimden memnun olmayan sakinlerin nedenlerine dair sorulan soruya verdikleri cevaplara bakıldığında, deprem sorunu ile ilgili endişelerinin olduğunu ifade edenlerin sayısı ile, yerel belediyelerin konutları iyileştirmekten önce köy konağı, spor sahası gibi hizmetlere öncelik vermesinin bir memnuniyetsizlik oluşturduğunu ifade edenlerin sayısı yakın ve en yüksek orandadır. Bu cevapları takiben ise konutların iklimsel şartlara karşı duyarsız olduğunu ve bu hususta endişelerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Verilen cevapların, çalışma sonucunda aksiyon alınırken çözüm ortaklarının odaklanması gereken başlıkların kullanıcıların beklentileri doğrultusunda neler olduğuna dair önemli bir altlık sunduğu düşünölmektedir.

Şekil 4.48 Görüşme sonuçlarına göre hobi evlerine dair düşüncelerin dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

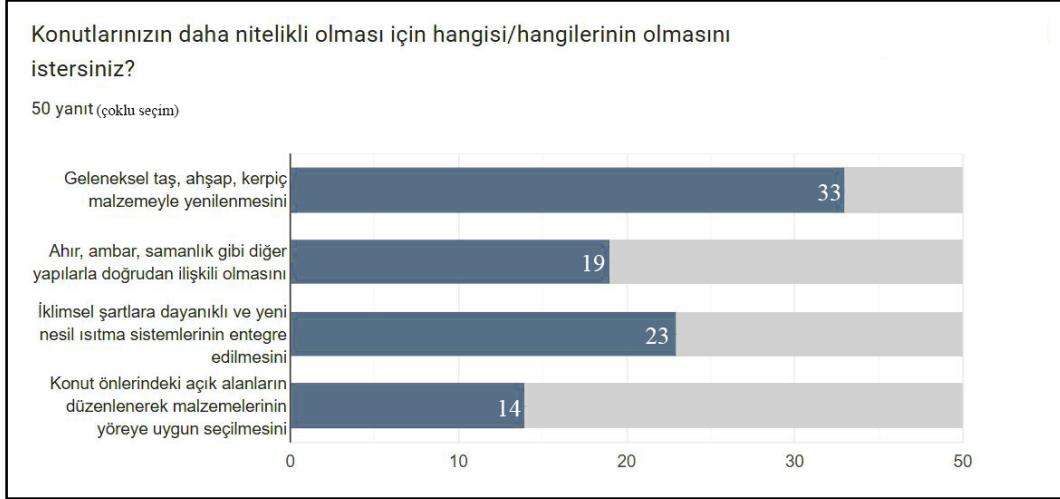
Şekil 4.48’de görülen grafikteki soruyla birlikte, kent kırsalındaki sosyal sürdürülebilirliğe dair yapılan tartışmaların bir alt başlığı olarak değerlendirilebilecek hobi bahçeleri/evleri konusuna dair bu evlerin bulduklarını yerlere yakın konumdaki köylerde yaşayan sakinlerin memnuniyet durumu sorgulanmıştır. Alınan cevaplara bakıldığında, kişilerin %74’ü memnun olmadığını, %8’i memnun olduğunu, %18’i ise kararsız olduğunu ifade etmiştir. Sonraki aşamada memnun olmama durumunun nedenselliğini sorgulamak adına yeni bir soru yöneltilmiştir.

Şekil 4.49 Görüşme sonuçlarına göre hobi evlerinden memnun olmayanların nedenlerinin dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.49’da görüldüğü üzere ilgili soruya, hobi bahçesi/evleri yapılaşmasından memnun olmayanların büyük çoğunluğu bu alanlara farklı profilde kullanıcıların gelmesiyle birlikte, alanın geleneksel eğlence anlayışlarına uygun olmayan etkinlikler ile bu alanlardaki sosyal yapının dönüştüğüne dair bir görüş belirtirken,

bu yapılaşmalar ile birlikte tarımsal alanların tahrip edildiğini ve bütünselliğinin bozulduğunu ifade edenlerin sayısı da yine ön plana çıkan yanıtlardandır. Bu cevapların ardından ise, bu yerleşimlerin köydeki yapılar ve yerleşim dokusuyla uyumsuz olduğu görüşü gelmektedir. Bu cevaplardan hareketle, bahsi geçen yapı tipolojilerinin kırsaldaki sosyal sürdürülebilirlik tartışmalarının önemli bir ayağı olduğunu ve dikkate değer, çözüm sunulması gereken bir başlık olduğu ortaya çıkmaktadır.

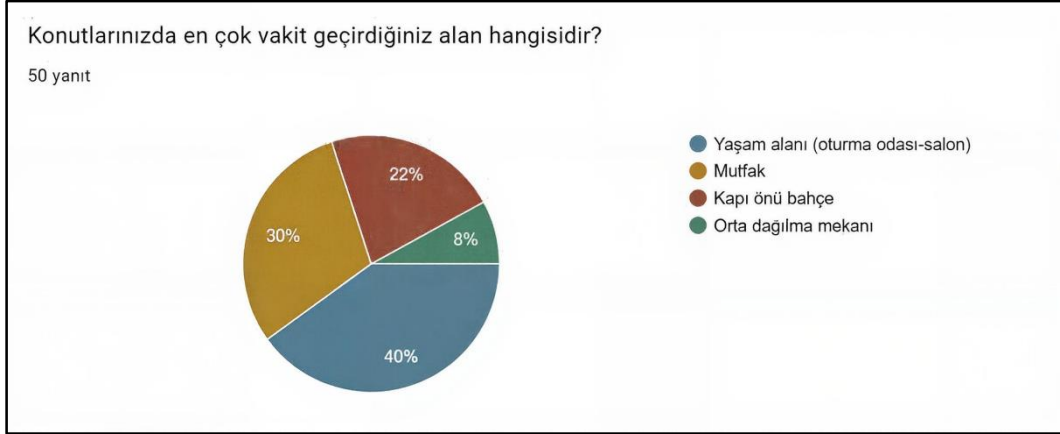
Şekil 4.50 Görüşülen kişilerin konutlardaki beklentilerinin dağılımı grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.50’de görülen soruyla birlikte son 5 soruda, köylerdeki konutların olası yenilenme süreçlerindeki beklentileri ve süreçleri etki edebilecek alt başlıkların saptanmasına dair sorgulamalar yapılmış ve kişilere bu sorulara birden fazla cevap verebilme imkânı verilmiştir.

İlk olarak bu soruda, konutların daha nitelikli olması için hangisini/hangilerini bekledikleri sorulmuş ve verilen cevapların büyük bir kısmı geleneksel ahşap, taş, kerpiç gibi malzemelerden geleneksel konut tipolojisinde depreme dayanımı artmış biçimde yeniden ele alınıp ya da bu minvalde mevcuttakilere ekler yapılmasını istediklerini ifade etmiştir. Ardından, konutlarının iklimsel şartlara dayanıklı ve yeni nesil ısıtma sistemleri entegre edilmiş müdahaleleri istediğini ifade edenler ile, ahır, ambar, samanlık gibi ikincil yapıların konutlarla doğrudan ilişkili bir biçimde ele alınmasının yaşam pratiklerinin önemli bir parçası olduğunu ve bu müdahalenin önemli olduğunu düşünenler gelmektedir. Katılımcıların bir kısmı ise, konut önlerindeki açık alanların sistematik bir biçimde düzenlenerek yöreye uygun

malzemeler ile tekrardan ele alınmasının açık alandaki yoğun kullanımını daha nitelikli hale getireceğini dile getirmiştir.

Bütün bunlar ele alındığında, kullanıcılar genel olarak yöreye uygun malzeme ve yapım yöntemleriyle konutların ve ekonomik faaliyetlerine etki eden yapıların yeniden ele alınması ve bunlarla ilişkili açık alanların tekrardan düzenlenmesini arzu ettiklerini ifade etmişlerdir.

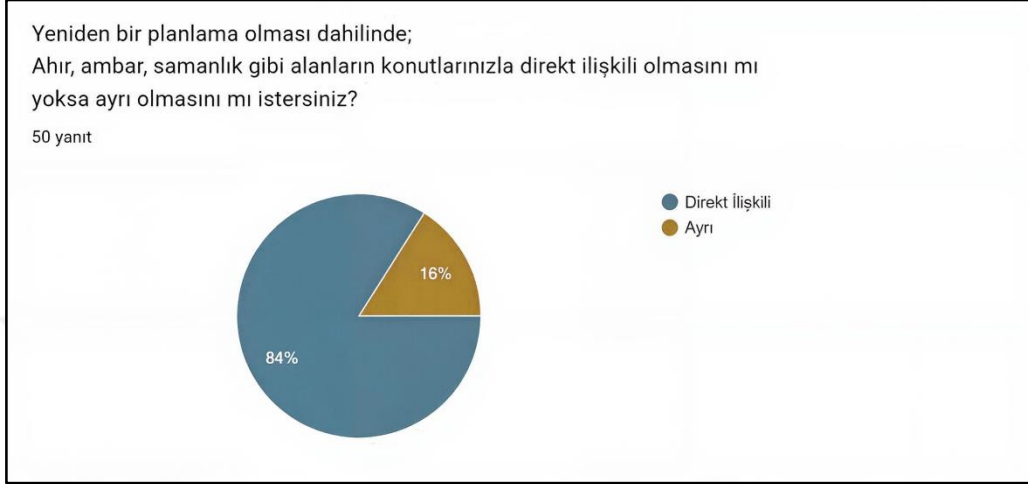
Şekil 4.51 Görüşülen kişilerin konutlarında en çok vakit geçirdikleri mekânların dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.51’de görüldüğü üzere, konutlara dair çözümlerinin yapılması ve sonrasındaki olası yeniden düzenlemelere referans olabilmesi açısından görüşme yapılan kişilere köydeki konutlarında en çok vakit geçirdikleri alan sorulmuştur. %40’lık dilim yaşam alanını, %30’luk kısım mutfağı, %22’lik dilimdeki kişiler giriş kapısı önündeki bahçe alanını, %8’lik dilim ise konutun orta dağılıma mekânındaki alanı en çok kullandıklarını ifade etmiştir.

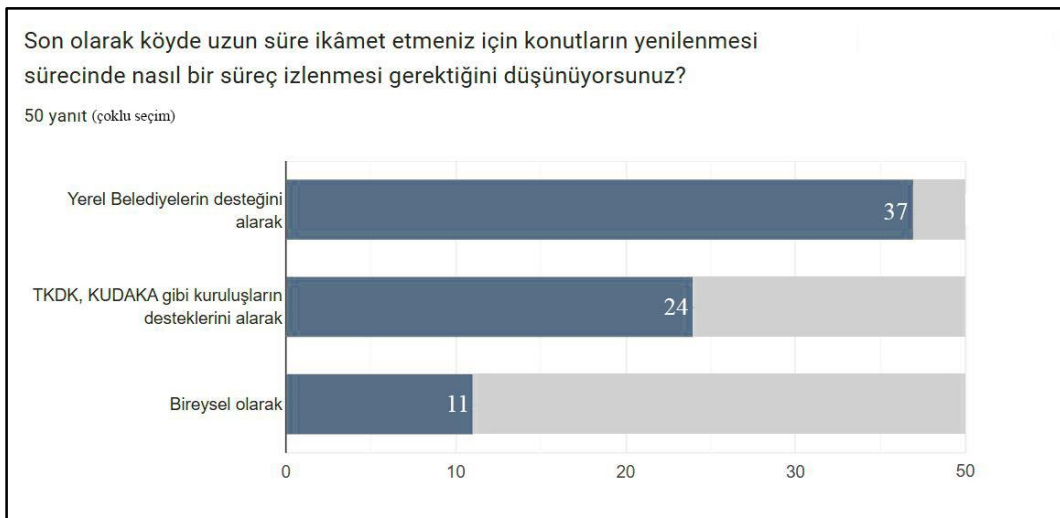
Şekil 4.52 Görüşülen kişilerin konutlarında değişiklik talep ettikleri mekânların dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.52’de görüldüğü gibi, görüşme yapılan kişilere yöneltilen konutlarında değişim talep edilen alanın ne olduğuna dair soruya verilen cevapların %38’i bir önceki sorudaki gibi yaşam alanı olmuştur. Bunu %28 ile mutfak, %18 ile giriş kapısı önü bahçesi takip ederken %8’lik dilimlerle orta mekân ile yatak odaları olmuştur.

Şekil 4.53 Görüşme sonuçlarına göre konut-ahır ilişkiselliğine dair beklentilerin dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.53’de görüldüğü gibi, olası bir yeniden planlama sürecinde geleneksel konut tipolojisinde olduğu gibi konut ve ahır, samanlık, ambar gibi mekânların konut yapısıyla direkt ilişkili olup olmamasına dair beklentinin ne olduğuna dair sorulara verilen cevaplara bakıldığında, kişilerin %84’ü direkt ilişki talep ederken; %16’sı konut ile ayrı ve bağımsız bir yerleşim talep ettiğini ifade etmiştir.

Şekil 4.54 Görüşülen kişilerin konutların yenilenme süreçlerinde aktör tercihi dağılım grafiği (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.54’de görüldüğü üzere, görüşme formunun son sorusu olarak, köydeki konutların olası bir yeniden planlanması sürecinde süreç aktörü ve ekonomik destek konusunda iş birliği yapılabilecek kurumlar sorulduğunda, cevapların çoğunluğu yerel belediyeleri, bunu takiben TKDK, KUDAKA gibi kuruluşların desteğini beklediğini ifade ederken bir kısım katılımcı ise bu süreçleri bireysel olarak yürütebileceğini ifade etmiştir.

4.3 Alan Çalışması Verilerinden Konut Tipolojisine Dair Çözömler ve Öneriler

Alan çalışmasındaki teknik gözlemler, görüşme formları üzerinden yapılan görüşmeler ve literatür taramasından gelen kuramsal altyapı birleştiğinde, uluslararası literatürdeki sosyal sürdürülebilirlik bağlamında konut, vernaküler mimari ve nüfus hareketliliklerinin mekânı dönüştürme pratikleri kavramlarının yerel ölçekte Erzurum Ovası köylerinde karşılık bulduğu görölmüştür. Bu bağlamda kent ve kırsal arasındaki etkileşimlerin hem sebebi hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konutların mevcut fiziksel durumları, ahır ve ambarlar arasındaki ilişkiselliklerin geleneksel sisteme göre bozuma uğraması, deprem dayanımı karşısındaki tereddütler ve sert iklim şartlarıyla entegre olamayan halleri köyde yaşayan sakinlerin yılın belli dönemlerinde kente gidip mülk sahibi veya kiracı oldukları konutlarda yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Yapılan görüşmeler ve anketler çerçevesinde bahsi geçen sorunsallıkların çözüme kavuşturulması köylerdeki belirsiz durumun ortadan kalkmasını sağlayacağı ve bu alanların yalnızca üretim odaklı mevsimsel değerlendirilen yerleşim birimleri olmasının önüne geçileceği düşünülmektedir.

Diğer bir bakış açısıyla bakıldığında, köy yerleşimlerindeki özellikle konutlar olmak üzere bütün yapı stoğunun bakımsız, içinde süregelen bir yaşam olmama ve büyük çoğunlukla mevsimsel kullanılma durumunun bir sonucu olarak buralardaki konutların ve diğer yapıların fiziki ve sosyal sürdürülebilirliği sağlaması çok da mümkün değildir. Öyle ki, içerisinde daimî bir yaşam ve kullanım olan yapılardaki fiziksel ve ilişkisel sorunlar bireysel ya da profesyonel yardım alma yoluyla çözüme kavuşturulacak ve yaşamını devam ettirebilecektir. Bu sebeple, çalışma alanındaki

kırsal yerleşimlerdeki yapıların ve özellikle konutların sürdürülebilir bir biçimde yaşamlarına devam edip etmemesi bu ikili okuma üzerinden değerlendirilebilir.

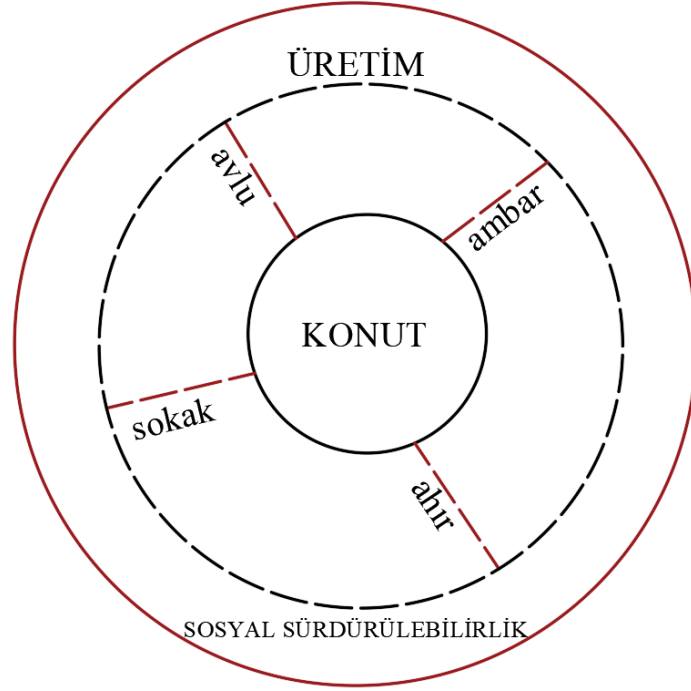
Köylerdeki bir diğer çözümlenmeye değer olan ve görüşmelerde de soru cevap yoluyla tartışmaya açılan konu ise, kentteki yapı yapma biçimlerini ve alışkanlıklarını kırsal yerleşimler içerisine taşıma alışkanlığının kazanılmasıdır. Köylerin silüet dengesinin bozulmasına sebep olan çok katlı yapılar, yapı malzemeleri ve inşa yöntemleriyle de mevcut doku arasında ayrılmaktadır. Mevcut konut yapılarındaki yıllar içerisindeki eklektik malzeme dokusunun oluşması da niteliksel sorun yaratsa da bu ekler gerekli profesyonel planlamalar çerçevesinde çözüme kavuşturulabilecek hususlardır. Fakat apartman tipolojisindeki tek hane ya da akraba ailelerin kullanımı planlanarak kendini var eden bu yapılar mimari olarak herhangi bir referansı olmamakla beraber köy yerleşimindeki geleneksel kırsal yerleşim dokusunu zedelemektedir. Öyle ki bu konutlar ile geleneksel pratikte de yer alan ahır, ambar, samanlık arasındaki konutu merkeze alıp çevresinde gelişen yapılar bütünü sistematığı bozuntuya uğramaktadır.

Yerel yönetimlerin ise kırsaldaki özellikle konutların dönüşümüyle ilgili, bu yapıların deprem dayanımının zayıf olması ve yıkılıp yeniden yapılması yönündeki fikirleri bir yeriyse olumlu bulunmakla beraber referans örneklerle bakıldığında kırsalın gelenekten gelen dokusunun bozulacağı ve çevre ilişkilerinden kopuk, steril, tek tip proje üzerinden gelişen konut kümeleri halini alabileceği tereddütü bir gerçekliktir. Mevcuttaki ve gelenekteki ilişkiler ile gelecek vizyonunda genişleme potansiyeli de göz önüne alınarak konut çekirdek merkezli bir sistematik kurulması yerinde bir karar olacaktır.

Şekil 4.55 Toki köy evleri örnek projesi (URL 5)

Şekil 4.55’de, köylerin yeniden planlanma süreçlerindeki örneklerin mimari kimlik oluşturma ve geleneksel referanslar bağlamlarıyla ilişki kuramadığı görülmektedir.

Şekil 4.56 Konut temelli planlama şema önerisi (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4.56’daki şemada, öneri bir sistematik olarak;

- Çekirdek Birim: konut+ ahır+ ambar
- Ara Birimler: sokak, ortak kullanım alanları(tandır, divan, giriş kapısı bahçesi gibi)
- Dış halkalar: tarımsal üretim+ komşuluk ilişkisi+ kültürel gelenek

Bu kümeleşme, fiziksel anlamda erişim, sosyal destek ve kültürel etkileşimi sağlar. Köy meydanı, ortak tandır, giriş kapısı bahçeleri gibi mekânlar hem gündelik ritüeli hem de toplumsal dayanışmayı güçlendirir.

5 SONUÇ

Kent ve kır kavramları yıllar geçtikçe birbirlerinin içerisine geçen ve sınırlarının bulanıklaştığı, ayrımlarının net bir biçimde çizilemediği kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan bu muğlak olma durumunun bir sonucu olarak bu alanlardaki sosyal sürdürülebilirliğe dair bazı endişelerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Özellikle kentli yaşam pratiklerinin kırsal alanlar ve yerleşim birimlerine taşıyan kullanıcılar bu iki alan arasındaki muğlaklığın oluşmasında birer araç görevi görmektedirler. Bu bağlamda kent ve kır arasındaki insan hareketlilikleri ve bu hareketliliklerin mevsimsel nüfus hareketliliklerine dönüşmesi durumu kırsalın yaşam pratiğini de etkilemektedir. Kırsalda yaşamın, güneşin doğmasıyla başlayıp günbatımı ile bitmesi üzerinden, üretim merkezli bir pratiği vardır. Bu bağlamda üretim dışı zamanlarda en çok vakit geçirilen birimin yapı stoğunun da önemli bir parçasını oluşturan konutlar olduğu bilinmektedir.

Ne var ki konutlardaki kent-kır ayrımı da son dönemde oldukça belirsizleşmektedir. Özellikle kırsalda iklim, topografya, malzeme, inşa biçimi, geleneksel yaşam pratiği gibi referanslarla üretilen geleneksel konut tipolojisi, çeşitli eklemlemeler ya da yıkılıp yeniden yapım süreçleriyle niteliksizleşmektedir. Kırsal dokunun bütüncül yapısı ve niteliği gittikçe kaybolmaktadır. Konutu ve geleneksel biçimleri yaşatacak olan ise kullanıcıların aidiyet hissiyle buldukları dokuyla var olmaları ve bu alanlara yalnızca üretim temelli bir anlayışla yaklaşmamaları olacaktır.

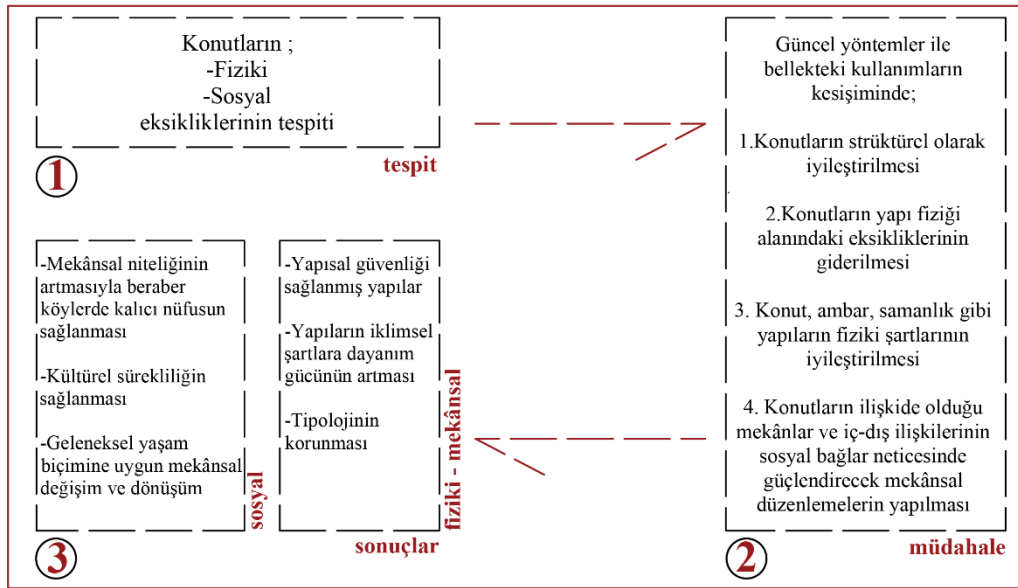
Alanda yapılan gözlemler ve görüşme formlarının analiz edilmesiyle birlikte, verilen cevapların ve taleplerin sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesi yapıldığında ve bu cevapların belli başlıklar altında toparlandığı bir tablo üzerinden okuması yapılabilir.

Tablo 5.1 Sosyal sürdürülebilirlik, mekânsal karşılıkları ve sosyal etkileri (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Kriter	Mekânsal Karşılığı	Sosyal Etkisi
Erişilebilirlik	Ortak avlular, kamusal sokaklar	Kolektif yaşam, paylaşım
Katılımcı Planlama	Aile emeğiyle inşa edilen yapılar	Aidiyet, üretim sürecine katılım
Kültürel Süreklilik	Taş mimari, tandır, ahır-konut bağlantısı	Geleneksel bilgi ve yaşam biçimi aktarımı
Kamusal Alan Kullanımı	Meydanlar, taziye evi, tandır ortaklığı	Sosyal bağlar ve dayanışma
Yerel Malzeme Kullanımı	Bazalt taş, ahşap hatıl	Ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirlik

Tablo 5.1’de, literatürdeki okumalar ve alan çalışmalarının ardından beş ana kriter üzerinden kriterlerin mekânsal karşılıkları ve sosyal etkileri tablolaştırılmıştır. Bu bağlamda, erişilebilirlik kriterinin mekânsal karşılığı olarak kullanıcıların da talep ettiği giriş kapısı önü bahçeler ve diğer yapılara erişim kolaylığı üzerinden ortak avlular ve kamusal sokaklar ortaya konmuş ve bu mekânsal karşılığın sosyal sürdürülebilirliğe etkisinin kolektif yaşamı destekleme ve paylaşım kültürüne mekânın tasarımı ve dönüşümü ile katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer bir kriter olan katılımcı planlama, literatürde sosyal sürdürülebilirliğin mimari ile olan ilişkisi çalışmalarında da belirtildiği üzere önemli bir başlıktır. Bu katılımcı planlama kriterinin mekânsal karşılığı ise yapım süreçlerinde kullanıcıların da ailesiyle birlikte inşa süreçlerine profesyoneller ile birlikte katılması söylenebilir. Bu karşılığın sosyal etkisi ise konut kullanıcılarının aidiyet hissiyatlarının artması ve kendi yaşam pratiklerinde halihazırda bulunan üretim süreçlerine katılımıdır. Üçüncü kriter olarak kültürel süreklilik seçilmiştir ve mekânsal karşılık olarak mimari tasarımın çalışma alanıyla en belirgin biçimde ilişki kuran kriter olmuştur. Bu bağlamda, kültürel süreklilik kriterinin mekânsal karşılığı olarak gelenekte olduğu gibi taş yapı, ahır-konut bağlantıları ve tandır gibi ortaklaşma mekânları

örnek verilebilir. Sosyal sürdürülebilirliğe etkisine bakıldığında ise geçmiş inşa ve yaşam bilgisini günümüze aktarıp sürekliliğini sağlamak olmuştur. Bir diğer kriter ise kamusal alandır. Köylerdeki ortaklaşma, üretim pratikleri ve komşuluk ilişkileri kamusal ortak alan ihtiyacını da doğurmaktadır. Bu bağlamda konutlar dışında mekânsal karşılık olarak kendine yer bulabilecek köy konakları, taziye evleri gibi yapılar önem arz etmektedir. Bu yapıların tasarım ve inşa süreçleri de yine konutlarda ve diğer ek yapılarda olduğu gibi yöreye uygun bir mimari tasarım stratejisiyle olmalıdır. Bahsi geçen mekânların sosyal etkisi ise aynı yerleşim yerini paylaşan kullanıcılar arasındaki sosyal bağların güçlenmesi ve dayanışma ruhu olacaktır. Beşinci ve son kriter olan yerel malzeme kullanımı başlığı ele alındığında ise, mekânsal karşılık tıpkı kültürel süreklilikte olduğu gibi taş, ahşap gibi yerel malzemelerin kullanılmasıyla sosyal etki çerçevesinde ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirliğe katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 5.1 Öneri süreç şeması (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 5.1'de görüleceği gibi, tez çalışmasında Erzurum Ovası'ndaki köylerde yapılan alan çalışmaları ve görüşmeler sonucunda nüfus hareketliliklerinin konut merkezli, kamusal kullanımı ve ortaklaşmayı örgütleyen bir anlayışla eklemlenmeler, yapısal düzenlemeler ya/ya da geleneksel yöntemler ve malzemeler kullanılarak ve yaşam pratiklerine uygun bir mimari tasarım anlayışıyla ele alınması kırsaldaki sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkı sağlayıp, kırsal alanlardaki konutun dönüşümü ve konutla birlikte kırsal yaşam pratiklerinin kentleşme tehdidinden uzaklaşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açık Elike, B., & Erdönmez Dinçer, M. E. (2022). Kamusal alanlarda sosyal sürdürülebilirliğin kavramsal incelenmesi: Parametreler üzerine bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi:10.29228
- Aydın, S. (2021). Kırsal alanlardan kente göçün sosyal yapıya etkisi: Erzurum örneği. *Sosyoekonomi Dergisi*, 29(2), 87–104.
- Brunskill, R. W. (2000). *Vernacular architecture: An illustrated handbook* (4th ed.)
- Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart tourism destinations. In I. Tussyadiah & A. Inversini (Eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2015* (pp. 553–564). Springer.
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Çelebi, E. (2011). *Seyahatname: Doğu Anadolu gözlemleri* (F. Şahin, Der.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2021). *Yöresel mimariye uygun köy konutları rehberi*. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.
- Davardoust, S., & Karahan, F. (2019). Vernacular architecture for sustainable rural development: A case study of Kaleybar District in Iran. *Journal of ATA Planning and Design*, 3(1), 59–68.
- Demir, M. (2020). Erzurum’da kırsaldan kente göçün mekânsal etkileri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25(1), 107–124.
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), 289–300
- Doğan, M. G. U., & Kabadayı, A. (2015). Determinants of internal migration in Turkey: A panel data analysis approach. *Border Crossing*
- Douglass, M. (2006). A regional network strategy for reciprocal rural–urban linkages: An agenda for policy research with reference to Indonesia. In C. Tacoli (Ed.), *The Earthscan reader in rural–urban linkages* (pp. 124–154). Earthscan.
- Erder, S. (2006). *Kentsel gerilim: Göç ve kimlik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2020). *Erzurum ili kültürel miras envanteri*.
- Filiztekin, A., & Gökhan, A. (2008). The determinants of internal migration in Turkey (Yüksek Lisans Tezi). Sabancı Üniversitesi.
- Glassie, H. (2000). Vernacular architecture, Philadelphia
- Gültekin, H. (2019). Erzurum Ova Köylerinde Konut ve Eklentileri. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Halfacree, K. (2006). From dropping out to leading on? British counterurbanisation and the construction of a rural idyll. *Population, Space and Place*, 12(3), 125–144.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. SAGE Publications.
- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *The American Economic Review*, 60(1), 126–142.
- Harvey, D. (1996). The environment of justice. In *Justice, nature and the geography of difference* (pp. 366–402). Blackwell.
- He, S., Liu, Y., & Wang, Y. (2022). Urban–rural integration in Wuhan agglomeration: Spatial evolution and planning implications. *Land*, 11(1), 109.
- Kaya, M. (2019). Ulaşım ve kent gelişimi ilişkisi: Erzurum örneği. *Mekânsal Planlama Dergisi*, 3(2), 22–39.
- Keleş, R. (2020). *Kentleşme politikası* (10. bs.). İmge Kitabevi.
- Kingston, Wm (2009). Vernacular Architecture and Regional Design Cultural Process and Environmental Response.
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı mimarisi*. YEM Yayın.
- Lefebvre, H. (2014). Mekânın üretimi (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lindsay, A., Marcel, V. (2006). Vernacular Architecture in the 21st Century Theory, Education and Practice
- Lynch, K. (1981). A theory of good city form. MIT Press.
- Mabogunje, A. L. (1970). Systems approach to a theory of rural–urban migration. *Geographical Analysis*, 2(1), 1–18.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466.
- Nguyen, L. T. (2020). Rural–urban migrants’ contributions to rural communities in Vietnam: Beyond remittances. *Sustainability*, 12(21), 9025.

- Davardoust, S., & Karahan, F. (2019). Vernacular architecture for sustainable rural development: A case study of Kaleybar District in Iran. *Journal of ATA Planning and Design*, 3(1), 59–68.
- Fanfani, D., Duži, B., Mancino, M., & Rovai, M. (2022). Multiple evaluation of urban and peri-urban agriculture and its relation to spatial planning: The case of Prato territory (Italy). *Sustainable Cities and Society*, 79, Doi: 10.1016
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Island Press.
- Kukaracı, İ. U., & Aktemur, A. M. (2003). Modernleşme süreci içerisinde Erzurum konut mimarisinin geldiği nokta. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 11, 45–62.
- Özdemir, A. (2018). *Kent coğrafyası ve mekânsal çözümler*. Palme Yayıncılık.
- Özdemir, F., & Sertkaya Doğan, Ö. (2022). Türkiye’de bölgelerarası iç göçlerin kentleşmeye etkileri: İstanbul örneği. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(4), 432–450
- Özden, A. (2019). Erzurum kent kimliğinde tarihsel süreklilik ve çağdaş yapılaşma. *Mimarlık Dergisi*, 55(4), 44–51.
- Özkan, M. (2015). Göçün kent mekânı üzerindeki etkileri: Erzurum örneği. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 38, 273–290.
- Paköz, A. E. (2020). Aktör ağ teorisi ile vernakülere bakmak. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)*, (7), 9–15.
- Pretty, J. N. (1995). Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development*, 23(8), 1247–1263.
- Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- Rapoport, A. (2005). *Culture, architecture and design*. Locke Science Publishing.
- Rifkin, J. (2010). *The empathic civilization: The race to global consciousness in a world in crisis*. Jeremy P. Tarcher Inc.
- Rudofsky, B. (1964). *Architecture without Architects: An Introduction to Nonpedigreed Architecture*. New York: Museum of Modern Art.
- Sanoff, H. (2000). *Community participation methods in design and planning*. Wiley.
- Scheurer, J., & Newman, P. (2009). Vauban: A European model bridging the green and brown agendas. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 2(2), 75–102.
- Sevindi, C. (2018). Erzurum Ovası’nda 1947-2015 yılları arasında arazi kullanımındaki değişimler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı), 2855–2873.
- Shucksmith, M. (2000). *Exclusive countryside Social inclusion and regeneration in rural areas*. Joseph Rowntree Foundation.

- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review*, 75, 173-178.
- Şahin, F. (2005). Evliya Çelebi'nin Erzurum gözlemleri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 55-70.
- Şahin, F., & Ersoy, M. (2016). Kırsal ekonomi ve kentsel pazarlama merkezleri: Doğu Anadolu'da tarımsal ilişkiler. *Anadolu Coğrafya Dergisi*, 26(1), 45-62.
- Şimşek, G. (2019). Erzurum kenti mekânsal gelişimi ve bu gelişimi belirleyen etmenlere ilişkin bir çözümleme. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(20), 169-203.
- Soja, E. W. (2010). *Seeking spatial justice*. University of Minnesota Press.
- Tanyeli, U. (2012). *Mimarlığın aktörleri*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tozlu, S., & Küçükuşurlu, M. (2002). Erzurum evleri (tarihî kayıt ve şahitlere göre). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 313-329.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*.
- Willi, W., Simos, Y. (2014). *Lessons from Vernacular Architecture*
- Woods, M. (2011). *Rural* (2nd ed.). Routledge. Doi:10.4324
- Yıldırım, M., & Ark. (2017). *Türkiye'de şehirleşme ve yerel kalkınma*. Gazi Kitabevi.
- Yüceer, H., & Günay, Z. (2020). Tersine göç ve kırsalda mekânsal dönüşüm: Yeni konut tipolojileri. *İTÜ A|Z*, 17(3), 91-107.
- Zhang, L., & Song, Y. (2003). Rural-urban migration and urbanization in China: Evidence from time-series and cross-section data. *China Economic Review*, 14(4), 386-400.
- URL 1 <http://serhatakbay.com/projects> (Erişim: 15.07.2024)
- URL2 <https://www.archdaily.com/998080/baan-tita-house-yangnar-studio> (Erişim: 25.09.2024)
- URL3 <https://mechtekno.com/surdurulebilirlik-nedir-surdurulebilir-kalkinma-hedefleri-nelerdir/> (Erişim: 20.10.2024)
- URL4 <https://acikerisim.erasmus.edu.tr/server/api/core/bitstreams/9fb934e9-495d-4351-9d16-9335c66f0ed5/content> (Erişim: 12.01.2025)
- URL5 <https://nurisprefabrik.com.tr/erzurum-toki/> (Erişim: 24.04.2025)

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

1. Çomaklı, Ç., & Arabacıoğlu, F. P. (2025). Kent- Kır Arası Nüfus Hareketliliği Bağlamında Kırsalda Konut Tasarımı ve Sosyal Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme. Aseş Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi, 29-31 Mayıs 2025, İstanbul, (s.7).

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Toplantı Tarihi: 04.09.2025

Toplantı No: 2025.09

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
TOPLANTI KARARI

Yürütücülüğünü Üniversitemiz Fen Bilimleri Enstitüsü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Feride Pınar Arabacıoğlu danışmanlığında lisansüstü öğrencisi ÇAĞATAY ÇOMAKLI tarafından yapılacak olan "KENT KIR ARASI NÜFUS HAREKETLİLİKLERİ Ve SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KONUT TİPOLOJİSİNE DAİR ÇÖZÜMLEMELER ERZURUM OVA KÖYLERİ ÖRNEĞİ" adlı çalışma ve bu çalışmada kullanılacak veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgilerde etiğe aykırı herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Etik Kurul Üyeleri

DocuSigned by:

Prof. Dr. Murat DONDURAN
Başkan

DocuSigned by:

Prof. Dr. Fatih GÜLGEN
Üye

DocuSigned by:

Doç. Dr. Begüm SATICI
Üye

DocuSigned by:

Doç. Dr. Gülbin ÖZKAN
Üye

DocuSigned by:

Prof. Dr. Yiğit EVREN
Üye

DocuSigned by:

Doç. Dr. Nur CEMELELİOĞLU
Üye

DocuSigned by:

Dr. Öğr. Üyesi H. Ağan KARADUMAN
Üye